

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ВСЕУКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

КІРОВОГРАДСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ
ОСВІТИ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ОЛЕКСАНДРІЙСЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ А. С. МАКАРЕНКА

ХАРКІВСЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ

ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

**ДЛЯ СТУДЕНТІВ
ТА МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ**

***ВИВЧЕННЯ Й ВПРОВАДЖЕННЯ
ІДЕЙ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО
В ПРАКТИКУ СЬОГОДЕННЯ***

м. Кропивницький

2021

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВСЕУКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА
КІРОВОГРАДСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ОЛЕКСАНДРІЙСЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ А. С. МАКАРЕНКА
ХАРКІВСЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ

ВСЕУКРАЇНСЬКА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
ДЛЯ СТУДЕНТІВ ТА МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ

ВИВЧЕННЯ Й ВПРОВАДЖЕННЯ
ІДЕЙ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО
В ПРАКТИКУ СЬОГОДЕННЯ

м. Кропивницький
2021

УДК 378.01

Вивчення і впровадження ідей Василя Сухомлинського в практику сьогодення: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (6–7 жовтня 2021 року, м. Кропивницький) / за ред. Н. М. Андросової. І. Г. Баранюк, О. С. Радул. – Кропивницький: ФОП М. Піскова, 2021. – 123 с.

У збірнику вміщено матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Вивчення і впровадження ідей Василя Сухомлинського в практику сьогодення», яка відбулася 6–7 жовтня 2021 року на факультеті педагогіки, психології та мистецтв Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. У тезах доповідей педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського розглянута в контексті теорії і практики дошкільної, початкової та вищої освіти, як джерело збагачення сучасної педагогічної науки.

Для здобувачів бакалаврського та магістерського рівнів вищої освіти, педагогічних працівників, науковців.

Рекомендовано до друку кафедрою педагогіки дошкільної та початкової освіти
Центральноукраїнського державного
педагогічного університету імені Володимира Винниченка
(протокол № 3 від 22 жовтня 2021 року)

©Авторський колектив, 2021
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка, 2021

ЗМІСТ

<i>Олена Акімова. ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ПРОСТОРІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ</i>	6
<i>Ірина Баїтлова. ВТІЛЕННЯ ІДЕЙ В. СУХОМЛИНСЬКОГО ПРИ ОРГАНІЗАЦІЇ МОБІЛЬНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ</i>	8
<i>Людмила Безверхів. В. О. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ФОРМУВАННЯ САМОСТІЙНОСТІ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ</i>	11
<i>Катерина Бескоровайна, Марина Варченко. АКТУАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ</i>	13
<i>Анна Білецька. В. О СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ</i>	14
<i>Богдана Величко. ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В СПАДЩИНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО</i>	17
<i>Вікторія Гаркуша. З ІМ'ЯМ ТВОЇМ, ВЕЛИКИЙ МАЙСТРЕ!</i>	20
<i>Ксенія Генсіцька. ВАСИЛЬ СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ЕМПАТІЙНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ</i>	21
<i>Альона Гончарова. ВТІЛЕННЯ ІДЕЙ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО В ПРОЦЕСІ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ</i>	23
<i>Анна Горбунова. ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА У КОНТЕКСТІ ІДЕЙ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО</i>	25
<i>Ірина Горват. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У КОНТЕКСТІ ІДЕЙ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО</i>	28
<i>Марина Дейнека, Анастасія Фрульова. СУЧАСНІ УСВІДОМЛЕННЯ ПОНЯТТЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ</i>	31
<i>Маргарита Денисова. ДИТЯЧИЙ КОЛЕКТИВ ЯК ОДИН ІЗ НАПРЯМІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО</i>	33
<i>Марина Дзюба. ІДЕЇ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ЩОДО ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДИТИНИ</i>	35
<i>Ісакова Світлана. СУЧАСНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІДЕЙ В. СУХОМЛИНСЬКОГО У ЗБЕРЕЖЕННІ ЗДОРОВ'Я ДОШКІЛЬНИКІВ</i>	37
<i>Юлія Квашня. ПОГЛЯДИ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО НА ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ</i>	40
<i>Єлизавета Кіріллова. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ (З ДОСВІДУ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО)</i>	44

<i>Альона Кириленко.</i> ПОНЯТТЯ ВАЖКОВИХОВУВАНOSTI У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО	46
<i>Юлія Ковальчук.</i> ВАСИЛЬ СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ПЕДАГОГІЧНУ ТВОРЧІСТЬ І МАЙСТЕРНІСТЬ УЧИТЕЛЯ	49
<i>В. Є. Конєва.</i> ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО МАЙБУТНІМИ ФАХІВЦЯМИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.....	51
<i>Ольга Коренюк.</i> ВИКОРИСТАННЯ ПРИНЦИПІВ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО У ПРАКТИЦІ НУШ.....	53
<i>Валерія Кравченко.</i> В. О. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ РОЗУМОВОЇ КУЛЬТУРИ УЧНЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	55
<i>Валерія Крошко.</i> ВПРОВАДЖЕННЯ СПАДЩИНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО В СУЧАСНУ ПЕДАГОГІЧНУ ОСВІТУ	57
<i>Богдана Курірко.</i> ВТІЛЕННЯ ІДЕЙ В. СУХОМЛИНСЬКОГО В ПРОЦЕС ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ.....	59
<i>Оксана Купіна.</i> ВАСИЛЬ ОЛЕКСАНДРОВИЧ СУХОМЛИНСЬКИЙ: УЧИТЕЛЬ ГОТУЄТЬСЯ ДО ХОРОШОГО УРОКУ ВСЕ ЖИТТЯ.....	61
<i>Інна Куцай.</i> ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ АКТИВІЗАЦІЇ РОЗУМОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ НА ЗАНЯТТЯХ З ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ПРИРОДОЮ	63
<i>Дарина Левіхіна.</i> СПАДЩИНА В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ЯК ДЖЕРЕЛО ЗБАГАЧЕННЯ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ.....	66
<i>Марія Лернер.</i> РОЛЬ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ І ЗАСОБІВ У ПРОПАГАНДІ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	68
<i>Дарина Міфтахова.</i> ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	71
<i>Дарина Міфтахова.</i> ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ	74
<i>Анна Мусорова.</i> ВАСИЛЬ СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ПЕДАГОГІЧНУ ТВОРЧІСТЬ І МАЙСТЕРНІСТЬ УЧИТЕЛЯ	77
<i>Анастасія Невмивакова.</i> ШЛЯХИ СТАНОВЛЕННЯ ВЧИТЕЛЯ-МАЙСТРА: РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА ОСОБИСТИЙ ПРИКЛАД В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО.....	80
<i>Інна Огіренко, Руслана Скляніченко.</i> ВАСИЛЬ СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ПЕДАГОГІЧНУ ТВОРЧІСТЬ.....	82
<i>Світлана Остапенко.</i> ПОГЛЯДИ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ЩОДО РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ГРИ.....	84

<i>Марія Павленко.</i> ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ДИТИНИ ДО ШКОЛИ	87
<i>Діана Прокопенко.</i> ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО У ВИРШЕННІ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОГО ВИХОВАННЯ.....	89
<i>Діана Руденко.</i> ПРОФЕСІОНАЛІЗМ ПЕДАГОГА В СИСТЕМІ В. СУХОМЛИНСЬКОГО.....	91
<i>Віолета Сендзюк.</i> ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО НА ГРУ ЯК МЕТОД НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	93
<i>Анна Сокур.</i> ВАСИЛЬ СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ВИКОРИСТАННЯ ГРИ В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	96
<i>Людмила Спасюк.</i> В. О. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО СТИМУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ УЧІННЯ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	98
<i>Ірина Суржко.</i> РОЛЬ КАЗКИ У ФОРМУВАННІ СВІДОМОГО ЧИТАЧА	100
<i>Світлана Терещенко.</i> ВАСИЛЬ СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО РОЗУМОВЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	102
<i>Катерина Ткаченко.</i> АКТУАЛЬНІСТЬ ІДЕЙ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	103
<i>Світлана Третьак.</i> ПОГЛЯДИ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО НА ГРУ ЯК ЗАСІБ РОЗУМОВОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	106
<i>Вікторія Трохимчук.</i> ВПРОВАДЖЕННЯ У ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ О. В. СУХОМЛИНСЬКОГО.....	109
<i>Анастасія Усатенко.</i> ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО	112
<i>Мирослава Ференц.</i> В. О. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ З УЧНЯМИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	114
<i>Катерина Цвілюк.</i> ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ В. СУХОМЛИНСЬКОГО У КОНТЕКСТІ ВИКЛАДАННЯ МУЗИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ У МИСТЕЦЬКІЙ ШКОЛІ	115
<i>Ірина Школенко.</i> ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ КРИЗЬ ПРИЗМУ ІДЕЙ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО	118
<i>Тетяна Якимович.</i> ПОГЛЯДИ В. СУХОМЛИНСЬКОГО НА ПРОБЛЕМУ НАВЧАННЯ ВАЖКИХ ДІТЕЙ	120

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ПРОСТОРІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Олена АКИМОВА

(кандидат педагогічних наук, доцент)

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради, м. Харків

Анотація. Розглянуто аспекти використання технології педагогічної підтримки в інклюзивному просторі початкової школи на засадах педагогічної концепції Василя Олександровича Сухомлинського, що передбачає особисту активність та зацікавленість у результатах педагогічними працівниками.

Ключові слова: інклюзія, педагогічна підтримка, професійний стандарт, концепція Сухомлинського, цінності.

Упровадження Концепції «Нової української школи» в сучасний освітній простір змінило орієнтири освітнього процесу, визначивши особистісно-зорієнтовану модель організації взаємодії учасників освітнього процесу як основну для формування та розвитку молодших школярів. Виходячи з вище зазначеного, особливої уваги набули аспекти виховання загальнолюдських та національних цінностей у вихованців закладу, що буде здійснена на засадах педагогічної підтримки з боку вчителів початкової школи.

Аналіз основних аспектів дефініції поняття «педагогічна підтримка» зумовив наше звернення до педагогічної спадщини Василя Олександровича Сухомлинського – вчителя, науковця, філософа, який розробив власну неперевершену концепцію виховання людяності та упровадив в Павлівській школі [2].

Зазначимо, що у власній моделі освітнього процесу науковець обґрунтував специфічні ознаки естетичного та морального становлення особистості молодшого школяра, основні аспекти виховання культури яких здійснюється на засадах формування загальнолюдських, національних, родинних цінностей у їх діалектичному взаємозв'язку.

Педагогічні та наукові твори Василя Сухомлинського завжди привертали увагу як освітньої спільноти, так і науковців, до цього часу не втративши цінності та актуальності. Основні принципи та положення педагогічної концепції Василя Олександровича Сухомлинського знайшли відображення в сучасних інструментах та ресурсах технологій підтримки, зокрема і в використанні технології педагогічної підтримки в інклюзивному просторі початкової школи.

Дослідники Ш. Амоношвілі, Є. Бондаревська, Г. Пономарьова, О. Савченко, В. Сухомлинський та інші визначають, що основні аспекти виховання та педагогічної підтримки засновуються на засадах гуманістичного та особистісного підходів, які передбачають визнання людини є унікальної особистості, яка має мати створені державою умови для максимальної реалізації власних задатків. Деякі аспекти педагогічної підтримки у ході індивідуального й особистісного розвитку школярів досліджувались О. Бодальовим, Р. Бернсом, А. Асмоловим та іншими.

Науково-методичні засади інклюзивної освіти висвітлено в працях українських дослідників: О. Будник, З. Ленів, А. Колупаєвої, О. Рассказової, Ю. Найди, О. Столяренко, В. Синьової, П. Таланчука, Є. Тарасенко, О. Таранченко, З. Удич, Н. Шаповала, А. Шевцова, З. Шевців та інших.

Впровадження Професійного стандарту «Вчитель початкової школи закладу загальної середньої освіти» передбачило трудові функції, які виконують педагогічні працівники в освітньому процесі [2]:

- планування та здійснення освітнього процесу;
- забезпечення й підтримка навчання, виховання й розвиток учнів в освітньому середовищі та родині;
- створення освітнього середовища;
- рефлексія та професійний саморозвиток;
- проведення педагогічних досліджень;
- надання методичної допомоги колегам із питань навчання, розвитку, виховання й соціалізації учнів початкової школи закладу загальної середньої освіти;
- узагальнення власного педагогічного досвіду та його презентація педагогічній спільноті;
- оцінювання результатів роботи вчителів початкової школи закладу загальної середньої освіти.

Зазначимо, що використання технології педагогічної підтримки в інклюзивному просторі початкової школи на сучасному етапі наскрізно передбачає не лише виконання означених трудових функцій, а і передбачає сформованість у вчителів твердих та м'яких навичок, «hard skills» та «soft skills», які опосередковано передбачають реалізацію компонентів педагогічної майстерності [1].

Звертаючись до дефініції поняття «педагогічна підтримка», можна зазначити про багатогранність змісту поняття в педагогічній науці. Зміст поняття характеризують і як діяльність професійних вчителів з надання профілактичної чи оперативної підтримки школярам у вирішенні їх особистих проблем, так і діяльність вчителів та психологів щодо створення сприятливих умов фахівцями для комунікації, успішної реалізації в навчальній діяльності, життєвим й професійним самовизначенням школярами.

Окреслимо основні завдання педагогічної підтримки школярів в інклюзивному просторі початкової школи, що здійснює вчитель початкової школи:

- збереження психічного і фізичного здоров'я школяра;
- допомога в побудові комунікативних стратегій школяра із оточуючими;
- коригування впливу негативних подій у житті школяра;
- виявлення навчальних здібностей школяра;
- допомога в навчальній діяльності учню;
- діагностика інтересів учнів;
- допомога у виборі гуртків, на основі усвідомлення власних інтересів, запитів, здібностей школяра.

Основні принципи педагогічної підтримки школярів в інклюзивному просторі початкової школи знаходяться у взаємозв'язку із системою педагогічних поглядів Василя Олександровича Сухомлинського, а саме:

- до кожної особистості школяра гуманістичне ставлення;
- урахування індивідуальних особливостей школярів при створенні освітнього простору вчителем;
- формування духовного світу школярів;
- стимулювання розвитку і саморозвитку школярів;
- у навчальній діяльності орієнтація на внутрішній світ школярів;
- використання демократичних педагогічних інструментів.

Отже, використання технології педагогічної підтримки в інклюзивному просторі початкової школи на сучасному етапі активно застосовує педагогічні погляди Василя Олександровича Сухомлинського та передбачає особисту активність та зацікавленість у результатах педагогічними працівниками.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Акімова О. М. «HARD SKILLS» та «SOFT SKILLS» як складові елементи інклюзивної готовності майбутніх учителів початкових класів / О. М. Акімова // *Молодь і ринок*. – 2021– № 4 (190) червень. – С. 57–62.
2. Професійний стандарт «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти»: затверджений наказом Міністерства соціальної політики України від 10.08.2018 р. № 1143. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1143732-18> (дата звернення: 05.05.2021).
3. Савченко О. Вивчення особистості молодшого школяра як передумова успішної організації його навчальної діяльності / О. Савченко // *Початкова школа*. – 2012. – № 3 – С. 1–6.
4. Сухомлинська О. В. Василь Олександрович Сухомлинський – наукова біографія / О. В. Сухомлинська // *Укр. пед. в персоналіях: у 2-х т.*– К.: Либідь, 2005. – Т. 2. – С. 38–386.

ВТІЛЕННЯ ІДЕЙ В. СУХОМЛИНСЬКОГО ПРИ ОРГАНІЗАЦІЇ МОБІЛЬНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Ірина БАШТОВА

(магістрантка II курсу

Навчально-наукового інституту педагогіки і психології)

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, м. Суми

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент О. О. Васько

Анотація. В статті досліджується вплив ідей В. Сухомлинського на організацію мобільного навчання дітей молодшого шкільного віку. Встановлено, що організація середовища спілкування та спільної діяльності учасників освітнього процесу з використання технологій мобільного навчання повинна ґрунтуватися на індивідуальному підході у навчанні і створенні атмосфери радості від навчання.

Ключові слова: ідеї В. Сухомлинського, інформаційно-комунікаційні технології, електронне навчання (E-learning), мобільне навчання (M-learning), діти молодшого шкільного віку.

Постановка проблеми. Основні компоненти формули Нової української школи ґрунтуються на ідеях В. Сухомлинського, відповідно до яких особистість учня займає центральне місце. Дитина – це індивід, з живими думками і почуттями, який не «вчиться на дорослого», а живе цікавим, своїм повноцінним життям. Кожна дитина – це цілий світ, світ, що не відкритий і не досліджений. В. Сухомлинський наголошує, що учитель зобов'язаний доторкнутися до душі кожного учня, допомогти йому розкрити свої можливості [9].

Інтеграція у світовий та європейський освітній простір визначає одним із пріоритетних напрямків державного політики України впровадження в освітній процес закладів освіти інноваційних технологій для покращення якості освіти, серед яких чинне місце займають інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ). Зокрема, в Концепції Нової української школи, зазначається, що наскрізне застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі та управлінні закладами освіти і системою освіти має стати інструментом забезпечення успіху нової української школи – це визначається як формула нової школи. Там же говориться, що запровадження ІКТ в освітній галузі має перейти від одноразових проєктів у системний процес, який охоплює всі види діяльності. Окрім цього, наголошується, що ІКТ суттєво розширяють можливості педагога, оптимізують управлінські процеси, таким чином формуючи в учня важливі для нашого сторіччя технологічні компетентності [8, 8].

Тому актуальною є проблема організації такого середовища спілкування та спільної діяльності учасників освітнього процесу з використання інформаційно-комунікаційні технології, зокрема технологій мобільного навчання, яке спрямоване на

реалізацію індивідуального підходу у навчанні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням провідних концепцій педагога новатора займалися багато сучасних і вітчизняних дослідників, зокрема В. Антоненко, О. Сухомлинська, С. Білецька, Г. Біушкін, М. Богуславський, А. Гранкін, Н. Карпова, та ін. У своїх наукових роботах вони проаналізували гуманістичні ідеї вченого, його принципи виховання дітей.

До проблеми мобільного навчання залучалися вітчизняні науковці такі як В. Биков, І. Голіцина, Т. Калуга, В. Куклев, С. Семеріков, О. Тихомірова та інші. Провідною думкою їх наукових пошуків стало те, що застосування мобільних засобів в процесі навчання сприяє подо-ланню комунікативного бар'єру, формуванню навичок дослідницької діяльності, підвищенню мотивації до оволодіння життєвими компетентностями, розвитку мислення та використання їх у житті.

Мета статті – дослідити вплив ідей В. Сухомлинського на організацію мобільного навчання дітей молодшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу. В. Сухомлинський всебічно аналізував у своїх працях такі процеси, стани і психологічні явища, як дитиноцентризм, ідеали, погляди, самостановлення, цінності, мотиви, сприймання, відчуття, пам'ять, мислення, увага, мовлення, творчість, уява, емоції, воля, характер, здібності – розглядаючи їх цілісно, у взаємодії. Ідеї індивідуального підходу у навчанні, різнорівневе і різновікове навчання були не тільки глибоко і всебічно обґрунтовані у творах Василя Олександровича, але і з успіхом реалізовані на практиці у його школі. Саме він, разом з іншими теоретиками та практиками, заклав основи особистісно орієнтованого підходу у навчанні та вихованні, які сучасна школа вже використовує на практиці.

Поняття «мобільне навчання» (M-learning) пов'язують з поняттям «електронне навчання» (E-learning). Появу терміну «мобільне навчання» (M-learning) відносять до 2005-2006 років і більшість трактувань базується на технологічних особливостях мобільних пристроїв та дидактичних можливостях їх використання в навчанні. Найбільш вживаним термін став після 2008 року, пов'язано це зі збільшенням попиту на смартфони і появою у 2010 році принципово нового пристрою – інтернет-планшету iPad від Apple [5].

Мобільне навчання в дослідженні розглядаємо, як одну із активних форм електронного навчання, що здійснюється з використанням компактних, портативних мобільних пристроїв і технологій як окремо, так і спільно з іншими інформаційними і комунікаційними технологіями, для організації освітнього процесу молодших школярів незалежно від місця і часу.

Згідно дослідження проведеному компанією TNS Infratest на замовлення Google з 2013 року по 2016 рік кількість користувачів смартфонів в Україні зросла на 150 % [7]. За перше півріччя 2018 року в Україні кількість користувачів смартфонів досягла 85 %, про це йдеться в дослідженні компанії GfK Ukraine. В дослідженні також зазначається, що в 2017 році цей показник становив 82 %. При цьому в середньому українці мають по 3-4 гаджета. Окрім цього, в дослідженні від Kantar.TNS, зазначається, що в середньому українці встановлюють 40 додатків на смартфон, а також зросла кількість гаджетів із великим екраном: 59 % з них припадає на пристрої з екраном 5 та більше дюймів, 82 % з них працюють під операційною системою Android [6].

Більшість науковців і педагогів, на сьогодні впевнені, що майбутнє навчання з підтримкою ІКТ пов'язано і залежить від розповсюдження засобів мобільного зв'язку, популярності смартфонів і планшетів, появи великої кількості навчальних програм, а також нових технологій типу жестикуляційного інтерфейсу, який розширює можливості

і якість освіти, здешевлення послуг мобільного зв'язку та бездротового доступу в Інтернет.

У широкому сенсі, електронне навчання розглядається як використання електронних засобів масової інформації та інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в освіті [1; 4].

Електронне навчання, на думку В. Ю. Бикова, реалізує системні принципи відкритої освіти: мобільність учнів і вчителів; рівний доступ до освітніх систем; надання якісної освіти і формування структури та реалізації освітніх послуг [3, 55–56].

Відповідно до сказаного, розробка моделі електронного навчання, взагалі і мобільного зокрема, передбачає реалізацію цих принципів з метою створення відкритого освітнього середовища, окрім цього вимагає урахування низки вимог, зокрема таких як педагогічні, технологічні, інституційні, етичні, управлінські, ресурсні, інтерфейсні та оцінювальні.

Цінними при розробці таких вимог є ідеї, визначені В. Сухомлинським:

– школа, у розумінні педагога має бути тим місцем де дитина відчуватиме щастя, радість, задоволення від своєї праці і творчості [9, 159]. Отже, мобільне навчання, повинно створювати таке освітнє середовище, яке забезпечить необхідні умови, засоби і технології для навчання учнів із задоволенням. Осередок для навчально-пізнавальної діяльності дітей молодшого шкільного віку – дуже важливий, оскільки саме тут, діти здійснюватимуть свої перші відкриття та робитимуть упевнені кроки у навчанні;

– навчання за В. Сухомлинським – це індивідуально-творчий розвиток кожної дитини. Без постійного застосування знань, умінь та навичок, навчання неможливе. Чим складніший матеріал, чим більше узагальнень і висновків, правил, які необхідно зберегти у пам'яті, тим значнішим має бути інтелектуальний фон навчання [2, 17]. Можливості мобільного навчання зорієнтовані на дотримання орієнтирів на індивідуальний-творчий розвиток дитини, оскільки дозволяють реалізувати індивідуальний підхід у навчанні через представлення різнорівневих завдань, виконання завдань у зручному темпі, одержання допомоги в зручний час, представлення доступ до тренажерів тощо.

Висновки та перспективи дослідження. Більшість науковців і педагогів, на сьогодні впевнені, що майбутнє навчання з підтримкою ІКТ пов'язано і залежить від розповсюдження засобів мобільного зв'язку, популярності смартфонів і планшетів, появи великої кількості навчальних програм, а також нових технологій типу жестикуляційного інтерфейсу, який розширює можливості і якість освіти, здешевлення послуг мобільного зв'язку та бездротового доступу в Інтернет. Отже, як бачимо, мобільні пристрої на сьогодні, використовуються як засіб навчання, який дозволяє створити середовище для навчання і розвитку дітей молодшого шкільного віку. Організація якого ґрунтуватися на індивідуальному підході у навчанні і створені атмосфери радості від навчання.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Driscoll M. Psychology of Learning for Instruction / M. Driscoll, N. Heights. – MA: Allyn & Bacon, 2000. – 273 p.
2. Антонєць М. Погляди В.О. Сухомлинського на процес шкільного навчання / М. Антонєць // Рідна школа. – 2002. – № 5. – С. 15–18.
3. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти: монографія / В. Ю. Бикова.– К.: Атіка, 2009. – 684 с.
4. Вебстер Ф. Інформаційне суспільство / Ф. Вебстер // Теорії інформаційного суспільства.– Cambridge: Routledge, 2002. – P. 255 – 266.
5. Золотарьова І. О. Застосування мобільного навчання в системі освіти [Електронний ресурс] /

І. О. Золотарьова, А. М. Труш // Системи обробки інформації. – 2015, випуск 4 (129). – С. 147–150. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/soi_2015_4_32

6. Кількість користувачів смартфонів в Україні збільшилася до 85% – дослідження [Електронний ресурс] / MediaSapiens. – 2018. – Режим доступу: <https://ms.detector.media/mediadoslidzhennya/post/21573/2018-08-03-kilkist-korystuvachiv-smartfoniv-v-ukraini-zbilshylasya-do-85-doslidzhennya/>

7. Кількість користувачів смартфонів в Україні зросла на 150%. Економічна правда [Електронний ресурс] / Економічна правда. – 2016. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/news/2016/09/12/605197/>

8. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи [Електронний ресурс] / МОН України. – 2016. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

9. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори : в 5-ти т. Т. 3. – К. : Радянська школа, 1977. – С. 5–279.

В. О. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ФОРМУВАННЯ САМОСТІЙНОСТІ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Людмила БЕЗВЕРХІВ

(магістрантка II курсу Педагогічного факультету)

*ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника», м. Івано-Франківськ*

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент О. І. Кіліченко

Анотація. У статті аналізуються шляхи формування самостійності учнів початкової школи, визначені В. О. Сухомлинським.

Ключові слова: *учень початкової школи, самостійність, самостійна робота в навчальному процесі.*

Постановка проблеми. Видатний педагог В. О. Сухомлинський у працях неодноразово зазначав, що основним завданням школи і, зокрема початкової школи, є формування і розвиток самостійних, творчих особистостей. З цією метою ним було запропоновано шляхи реалізації самостійної роботи на уроках з учнями молодшого шкільного віку, які є актуальними і сьогодні в процесі впровадження концептуальних засад НУШ в освітній процес початкової школи.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблему організації самостійної роботи учнів у навчальному процесі досліджували І. С. Зоренко, В. А. Козаков, Н. Кружальний, І. П. Підкасистий, О. Я. Савченко, Б. І. Степанишин та ін.

Мета статті – визначити основні шляхи формування самостійності учнів початкових класів, запропоновані В. О. Сухомлинським.

Виклад основного матеріалу дослідження. Видатний педагог В. О. Сухомлинський вважав, що основою процесу учіння учнів є виховання в них активності, самостійності, критичності мислення. Він писав, що досвід учитель, що «для пробудження і розвитку здібностей учнів найефективнішою організацією праці є тільки та, яка ґрунтується на їх самодіяльності» [1, 129].

Погоджуємося із думкою науковців, які визначають самостійну роботу учнів початкової школи, як різнобічне, поліфункціональне явище, яке має навчальне, особистісне й суспільне значення.

Описуючи досвід учителів у яких самостійна праця є улюбленою діяльністю учнів, він зауважує, що дуже важливою умовою успіху в навчанні є те, щоб мету, «яку треба досягти у викладанні предмета, ставив не тільки педагог, а й самі учні» [3, 107]. Тому, вважаємо самостійну роботу, діяльністю, яка організована самим учнем і залежить від його пізнавальних мотивів та інтересів, реалізується у найзручніший для дитини час і є контрольованою вчителем та самоконтрольована. Однак, на думку педагога,

«Самостійності в праці учнів треба домагатися не тільки посиленням контролю, і в усякому разі не тим, щоб за спиною завжди стояв учитель, не дозволяючи списувати, а тільки доброю волею учнів, їх прагненням перевірити свої сили і здібності» [3, 107].

В. О. Сухомлинський зазначає, що «готуючись до уроків, досвідчені вчителі думають над тим, як домогтися, щоб у процесі оволодіння новими знаннями цілком розкрилися інтелектуальні сили вихованців» [3, 107]. Адже, однією з найсерйозніших хиб нашої шкільної практики є те, що, навчаючи дітей, працює переважно вчитель» [3, 114].

Тому, праця учня повинна бути такою, «щоб наслідки визначалися насамперед умінням мислити, давати самостійну оцінку тому, що він вивчає» [3, 107].

Організуючи самостійну роботу в навчальному процесі, вчитель сприяє тому, що учень, який здобуває знання, докладаючи власних зусиль, по-перше, дістає велике моральне задоволення, по-друге, ніколи не відступає перед труднощами [3, 115].

У педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського знаходимо шляхи організації самостійного навчання і формування самостійності учнів початкової школи.

Педагог зауважував, що «під час розповіді, пояснення (під час викладання нового матеріалу) учитель не розкриває всіх сторін і взаємозв'язків того, що вивчається, – він враховує, що школярам доведеться самостійно працювати над матеріалом» [3, 120].

На його думку, «Педагогічну майстерність учителя ми вбачаємо в умінні винести на самостійне обдумування, усвідомлення одну з найважливіших, найістотніших сторін матеріалу, який вивчається» [3, 120]. З цією метою вчитель ставить запитання, які спрямовують думку школяра на вивчення явищ, подій.

Велику увагу приділяв спостереженням над явищем, яке вивчатиметься на уроці.

Для розвитку самостійності учнів також варто використовувати творчі роботи. Так, у Павлиській школі пропонувалися такі творчі письмові роботи «Як ластівка робить гніздо», «Добрий і поганий вчинок», «Наше і моє» і т.п. [3, 123].

Формуванню самостійності учнів у навчальному процесі початкової школи також сприяє самостійне розв'язування задач з наступним розв'язуванням і перевіркою правильності їх розв'язання.

В. О. Сухомлинський вважав, що на уроці і, зокрема, на уроці присвяченому першому вивченню матеріалу, обов'язково має бути самостійна робота, в «процесі якої осмислюються факти і здійснюється перехід до узагальнюючої істини» [2, 459].

Висновки. Отже, В. О. Сухомлинський вважав, що самостійна робота в навчальному процесі відіграє особливу роль у формуванні самостійного, творчого учня.

Перспективним є вивчення способів організації самостійної роботи, визначених педагогом, з учнями шестирічного віку.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Сухомлинський В. О. Розвиток індивідуальних здібностей і нахилів учнів // Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. – К.: Рад.школа, 1977. – Т. 5. – С. 129.
2. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю // Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. – К.: Рад.школа, 1976. – Т. 2. – С. 419–657.
3. Сухомлинський В. О. Формування комуністичних переконань молодого покоління // Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. – К.: Рад.школа, 1976. – Т. 2. – С. 7–148.

**АКТУАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ
ГРОМАДЯНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ**

Катерина БЕСКОРОВАЙНА, Марина ВАРЧЕНКО

(студентки I курсу психолого-педагогічного факультету)

*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради, м. Харків*

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент В. І. Одарченко

Анотація. У тезах висвітлено питання громадянського виховання особистості як важливої педагогічної проблеми; зроблено історико-педагогічний аналіз творчої спадщини В. Сухомлинського з визначеної проблеми.

Ключові слова: виховання, громадянськість, моральне виховання, цінності.

Зараз Україна продовжує свій шлях оновлення сфер суспільного життя, культурно-освітньої сфери, демонтажу залишків авторитаризму, впровадження конкурентно спроможної ринкової економіки, розвитку громадянського суспільства, залучення громадян до гуманітарних цінностей сучасної цивілізації.

Саме на долю сучасників випала місія забезпечити єдність патріотичних, демократичних сил, культурно-духовного імунітету, насичення суспільно політичного життя, громадянське суспільство ідеями національної гідності і гордості, високоморальності, ідеалами патріотичного державного служіння.

Отже, серед першочергових задач, що стоять перед сучасним освітою – є збереження і продовження національних культурно-історичних традицій, виховання шанобливого ставлення до української мови і культури, розвиток у підростаючого покоління творчих здібностей, естетичне виховання та формування загальнолюдських цінностей, високої культури особистості, формування громадянських цінностей [1, с. 3].

Правильно організоване національне виховання формує повноцінну цілісну особистість, індивідуальність, яка високо цінує свою громадянськість, національну і власну гідність, совість і честь, уважає себе патріотом своєї держави.

Вищезазначене підкреслює, що виховання громадянина держави, патріота, національно-гідної особистості згідно з новими вимогами є нагальною потребою нашого сучасного суспільства [3].

Науковці різних освітніх галузей (І. Бех, Т. Гринь, Л. Бондар, Л. Бугакова, О. Сухомлинська, В. Хайруліна, Н. Харченко, К. Чорна та інші) обґрунтували вагомість внеску та актуальність ідей В. Сухомлинського в розробку теорії громадянського виховання.

В. О. Сухомлинський перший звернувся до громадянського виховання як до головної педагогічної проблеми. Основною умовою формування рис громадянина вчений вважав організацію емоційного шкільного життя, розвиток громадянської активності особистості в контексті активного життя шкільного колективу.

Виховання громадянськості – це формування активної громадянської позиції особистості, її самовизначення. Все це вимагає наявності специфічних морально-психологічних якостей, таких як: громадянська мужність, активність, чесність, порядність, толерантність, негативне ставлення до фальші, цинізму, лицемірства.

Василь Олександрович у своїй праці «Духовний світ школяра» наголошує на важливості здійснення педагогічної майстерності в моральному вихованні: «...Майстерність морального виховання, як показує досвід практичної роботи, полягає в тому, щоб дитину з перших кроків її шкільного життя переконували насамперед власні вчинки, щоб у словах вихователів вона чула відгуки власних думок, переживань –

усього, що народилося в процесі активної діяльності. Багатство духовного життя починається там, де благородна думка і моральне почуття, зливаючись воєдино, проявляються у високоморальному вчинкові. Ми спонукаємо вихованців до вчинків, що мають яскраво виражений високоморальний характер. Цей метод морального виховання ми називаємо спонуканням до активного виявлення думки і почуття... На перше місце в практиці нашої виховної роботи ставляться вчинки, в яких виявляється гуманне, людяне ставлення дитини до інших людей. Багатство духовного життя особистості залежить значною мірою від того, як глибоко людина не лише розуміє, а й відчуває благородство ідей гуманності, людяності ...» [4].

В. Сухомлинський у книзі «Сто порад учителям» визначає педагогічну діяльність у контексті спонукання до самовиховання в моральній сфері. Найважливішим спонуканням до самовиховання моральності є вселяння вихованцям думки про те, що вони індивідууми, живуть серед людей. Люди бачать їх щогодини й щохвилини. Справжній людині не байдуже те, що про неї думають, як її оцінюють інші [5].

Вивчення та аналіз джерел педагогічної діяльності В. О. Сухомлинського дає можливість нам стверджувати, що сила та ефективність громадянського виховання визначається тим, наскільки глибоко ідея Батьківщини проникає в духовний світ особистості періоду її становлення як громадянина, наскільки глибоко вона бачить себе очима патріота [6].

Василь Сухомлинський в своїй роботі вважав пріоритетним завдання формування громадянина, «підкування про громадянську лінію усього процесу виховання» [2].

Таким чином, сучасникам доречно звернутися до педагогічного досвіду та прогресивних ідей видатного педагога-вченого В. О. Сухомлинського й прислухатись до його мудрої поради «Займіться перспективою становлення Людини – громадянина» [6].

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бех І., Чорна К. Національна ідея в становленні громадянина-патріота України: Київ, 2014. С. 3.
2. Кардаш І., Лушпай Т. Виховання духовності дітей старшого дошкільного віку за художніми творами В. О. Сухомлинського. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2018. Вип. № 3 (62) Том 1, С. 57-62.
3. Одарченко В.І. Виховання національної гідності студентської молоді засобами українського народного мистецтва: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Харків. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. Харків, 2010. С.13–14.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори : в 5 т. / [редкол.: О. Г. Дзевєрін (голова) та ін.]. – Київ, 1976. Т. 1: Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості; Духовний світ школяра; Методика виховання колективу. – С. 210–230.
5. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям: Київ, 1988. – 304 с.
6. Ярошевська Л. Громадянське виховання молоді засобами музичного мистецтва за В. О. Сухомлинським. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. – 2019. – Вип. № 2 (65). – С. 373–377.

В. О СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Анна БІЛЕЦЬКА

*(студентка IV курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету педагогіки, психології та мистецтв)*

*Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький*

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент І. Г. Баранюк

Анотація. У статті висвітлено ідеї та погляди В. О. Сухомлинського на моральне виховання дітей молодшого шкільного віку. На основі аналізу творчого доробку видатного українського педагога

досліджено особливості формування моральних якостей молодших школярів.

Ключові слова: моральне виховання, молодші школярі, педагогічна спадщина, початкова освіта, моральні якості, моральні цінності.

Проблема морального виховання була актуальною в усі часи. Особливо гостро стоїть ця проблема перед сучасною школою. Адже значні соціально-економічні та політичні негаразди, що переживає нині Україна, породили дефіцит милосердя і взаєморозуміння, відчуження людей один від одного, вияви байдужості, безсердечності, емоційної товстошкірості. Піднесення моральності особистості на сьогодні, коли ми бачимо приклади нівелювання моральних цінностей у суспільстві, стає не лише необхідною потребою, а й вимогою до формування людини, від якої певною мірою залежить майбутня доля України.

Проблема формування моральних якостей молодших школярів привертала увагу учених різних наукових галузей. Неодноразово звертався до неї й В. Сухомлинський. Його методичні розробки, практичні поради і рекомендації є досить цінними та актуальними й в наш час.

Педагогічна спадщина В. Сухомлинського була предметом досліджень не одного покоління педагогів та науковців. Зокрема, окремі аспекти проблеми морального виховання дітей у спадщині В. Сухомлинського аналізували Л. Бондар, І. Бех, Н. Гринькова, О. Киричук, В. Ликова, В. Майборода, О. Савченко, А. Семеза, М. Сметанський, М. Стельмахович та ін.

Мета статті полягає в теоретичному аналізі поглядів В. Сухомлинського на моральне виховання молодших школярів.

Основним завданням загальноосвітньої школи В. Сухомлинський вважав не навчити учнів читати і писати, не передати їм знання, окреслені навчальними програмами і не навчити вчитися (хоча все перераховане надзвичайно важливе), а виховати кожного учня в достойного громадянина. Процес виховання включає в себе багато напрямків. Це і національно-патріотичне, й естетичне, й екологічне, і фізичне та ін. Але, не можна не погодитися з думкою В. Сухомлинського, що усі види виховання повинні бути підпорядковані найголовнішому – вихованню в дитині людяності: «...дбаючи про досконалість кожної грані, сторони, риси людини, вихователь одночасно не випускає з поля зору ту обставину, що гармонія всіх людських граней, сторін, рис визначається чимось провідним, основним... Провідним, визначальним компонентом цієї гармонії є моральність» [2, с. 72].

Його головним аргументом було переконання, що абсолютно кожна дитина може при відповідному вихованні піднятися на найвищу вершину моральності, тоді як в інтелектуальному і фізичному відношенні для дітей є певні перепони й обмеження: «Тут жодній людині не закрита дорога до вершин, тут справжня і безмежна рівність, тут кожен може бути великим і неповторним» [2, с. 73].

В. Сухомлинський вважав, що дітей необхідно якомога раніше ознайомлювати з моральними цінностями нашого суспільства, сформувати позитивне до них ставлення, викликати особливий інтерес до понять добра і зла, організувати виховний процес таким чином, щоб участь, щирість, співпереживання, співчуття, людяність виявлялися в діяльності.

Людину В. О. Сухомлинський розглядав із позиції високої моралі, прищеплюючи своїм учням такі загальнолюдські цінності, як людяність, справедливість, почуття обов'язку і відповідальності, чуйність, совість, власну гідність, любов до людей. У центрі його уваги було виховання гуманності, сутність якої він вбачав у «цілеспрямованій, систематичній організації моральної поведінки дітей із засвоєнням

ними моральних знань, формуванням гуманістичних уявлень та почуттів» [1, с. 173].

На думку педагога, діти повинні зрозуміти ту просту істину, що кожен їхній вчинок, кожне бажання, кожна дія позначається на інших людях, і дитина завжди повинна думати над тим, чи не завдає вона незручностей, прикростей, зла іншим людям своїми вчинками, своєю поведінкою. Необхідно доброзичливо ставитися до природи, оточення і до себе як особистості. Дитина має засвоїти на рівні світогляду золоте правило етики: необхідно поводитися з іншими людьми так, як би ти хотів, щоб вони поводитися з тобою. Для успішного досягнення цього педагог зазначає: «Перевіряйте свої вчинки свідомістю: чи не завдаєте зла, неприємності, незручності людям своїми вчинками. Робіть так, щоб людям, які оточують вас, було добре» [3, с. 155].

У Павлівській школі В. Сухомлинський запровадив у практику роботи нову систему виховання, що ґрунтувалася на засадах духовної культури народу, національних традиціях, звичаях, прищеплюючи учням любов до батьків, до мови, готовність захищати слабких. Педагог стверджує, що «моральним провідним вогником педагог стає не тоді коли він на кожному уроці вирікає істини, а тоді, коли його ставлення до людини – маленького школяра, завтрашнього громадянина – є зразком, вершиною моральності» [3, с. 541].

Важливим елементом формування моральної культури особистості В. О. Сухомлинський вважав засвоєння норм поведінки, які сформулював у таких правилах [3, с. 120–121].

«1. Ти живеш серед людей. Кожний твій вчинок, кожне бажання відбивається на людях, які тебе оточують. Є чітка межа між тим, що тобі хочеться, і тим, що можна». Потрапляючи в різні життєві ситуації, коли особисті бажання вступають у протиріччя з тим, що треба, дитина мусить зробити вибір. Мистецтво виховання, вважав В. О. Сухомлинський, полягає не так у тому, щоб учити дітей обмежувати свої бажання (це, безумовно, теж важливо), як у тому, щоб почуття відповідальності за свої вчинки, обов'язку перед іншими людьми керували її бажаннями і поведінкою.

2. «Ти користуєшся благами, створеними іншими людьми. Люди дають тобі щастя дитинства. Плати їм за це добром». В. О. Сухомлинський був твердо переконаний, що вдячна людина ніколи не буде жорстокою. Для формування почуття вдячності дитина повинна усвідомити, що все, що її оточує, усе, чим вона користується і що приносить їй задоволення, – створене іншими людьми.

3. «Всі блага і радість життя створюються працею... Своєю працьовитістю ти примножуєш честь сім'ї, роду і створюєш своє ім'я...». Однією з важливих моральних чеснот В. Сухомлинський вважав працьовитість, а залучення молодшого школяра до суспільно корисної праці – засобом формування в дитини звички практично виявляти свою вдячність іншим.

4. «Будь добрим і чуйним до людей. Допомагай слабким і беззахисним. Безсердечність породжує байдужість, байдужість породжує себелюбство, а себелюбство – джерело жорстокості... Поважай батька і матір». Проблема родинного виховання займала значне місце у діяльності В. О. Сухомлинського. Те, як дитина ставиться до своїх батьків, показує, чи правильно вони її виховали. Адже, на думку педагога, дитина є віддзеркаленням моральності батьків. Моральна цінність людини, чи, навпаки, аморальність, починається з родини: «У гарних сім'ях добро і згода, взаємна повага, любов і поступливість батьків є головною силою виховного впливу, але діти не підозрюють, що їх виховує якраз саме те, що в сім'ї все добре» [4, с. 538].

5. «Не будь байдужим до зла. Борись проти зла, обману, несправедливості... Найбільше зло відступництво, зрада високих ідеалів».

Отже, виховати людину з високими моральними принципами – найважливіше завдання сім'ї і школи. Тож не випадково в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського саме цій проблемі приділено так багато уваги.

Норми моральної вихованості для молодших школярів, розроблені педагогом, ґрунтуючись на кращих принципах народної педагогіки, увібрали в себе зразки загальнолюдських моральних цінностей, є важливою складовою сучасного виховання.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Гринькова Н. Використання ідей В. О. Сухомлинського у моральному вихованні учнів молодшого шкільного віку / Надія Гринькова // Нова педагогічна думка. – 2018. – № 3. – С. 172–174.

2. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. Духовний світ школяра. Методика виховання колективу / В. О. Сухомлинський. // Вибрані твори : в 5 т. Т. 1. – К. : Рад. школа, 1976. – 654 с.

3. Сухомлинський В. О. Павлівська середня школа. Розмова з молодим директором / В. О. Сухомлинський. // Вибрані твори : в 5 т. Т. 4. – К. : Рад. школа, 1977. – 640 с.

4. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори: У 5-ти т. – Т. 2. – К., 1976. – С. 419–654.

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В СПАДЩИНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Богдана ВЕЛИЧКО

(студентка II курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету педагогіки, психології та мистецтв)

*Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький*

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент І. Г. Баранюк

Анотація. У статті висвітлено педагогічні погляди та практичний досвід В. О. Сухомлинського на проблему фізичного виховання дітей дошкільного віку, зокрема на зміст, форми та засоби фізичного виховання.

Ключові слова: В. О. Сухомлинський, дошкільний вік, фізичне виховання, спадщина педагога, практичний досвід.

Постановка проблеми. Дошкільний вік – є важливим періодом для розвитку фізичних якостей людини. В цей період дитина потребує рухової активності, адже саме в цей час дитячий організм активно росте та розвивається. Проте останнім часом спостерігається тенденція щодо зниження рухової активності дітей, темпів фізичного розвитку та показників здоров'я. Таким чином постає проблема формування здорової фізично розвиненої особистості дошкільника, формування в ньому рухових якостей вмінь та навичок, які можливі лише за умови систематичного фізичного виховання. А для висвітлення вирішення цієї проблеми важливо не лише вивчити та проаналізувати дослідження сучасників, а й вивчити передовий педагогічний досвід відомих педагогів минулого. Тому нами було вирішено звернутися до педагогічної спадщини відомого педагога В. О. Сухомлинського.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Актуальні проблеми, які стосуються фізичного виховання, висвітлені у педагогічних працях та втілені у практичну діяльність В. О. Сухомлинським, вивчалися багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими, а саме: О. Є. Антоною, І. Д. Бехом, С. С. Вітвицькою, О. А. Дубасенюк, І. А. Зязюном, Н. А. Калініченко, М. В. Левківським, О. В. Сухомлинською, М. Д. Ярмаченком та ін. Окремі аспекти дослідження фізичного виховання та його вплив на здоров'я та загальний розвиток особистості в педагогічній спадщині

В. О. Сухомлинського знаходимо у дослідженнях таких науковців: В. П. Горашука, В. Й. Галан-Влащука, М. Д. Зубалія, Г. П. Ковальчук, С. Ф. Одайник, В. П. Оржиховської, Н. С. Побірченко та ін. Проте спадщина знаменитого педагога-новатора настільки глибока і значуща, що потребує додаткового вивчення.

Мета статті. Висвітлення педагогічних поглядів та практичного досвіду В. О. Сухомлинського щодо фізичного виховання дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. На першому плані у педагогічній діяльності В. Сухомлинського стояла проблема фізичного розвитку й здоров'я дітей. «...Турбота про здоров'я – це найважливіша праця вихователя. Від життєдіяльності, бадьорості дітей залежить їхнє духовне життя, світогляд, розумовий розвиток, міцність знань, віра у власні сили...», – зазначав педагог-новатор [2, 100].

Фізичне виховання дітей було однією із провідних проблем наукової й практичної діяльності Василя Олександровича. Питанням фізичного виховання та збереження здоров'я дітей він присвятив цілий ряд книг та статей. Його фундаментальні праці («Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості» (розділ «Турбота про здоров'я молодого покоління, фізичний розвиток»), книга «Сто порад учителю» (розділ «Як спонукати до самовиховання у фізичній культурі»), «Серце віддаю дітям (розділ «Фізична і психологічна культура підлітка»), «Людина ніби вдруге народжується») тощо.

Вважаючи здоров'я визначальним фактором успішного навчання й розвитку дітей він шукав шляхи його поліпшення. Рекомендації Василя Олександровича ґрунтуються на спільному розв'язанні проблеми фізичного виховання, збереження здоров'я основою життєдіяльності дитини: «Заняття фізкультурою і спортом відіграють певну роль у всебічному розвитку дітей лише тоді, коли вся навчально-виховна робота пройнята турботою про здоров'я» [3, 58].

Піклуючись про здоров'я В. Сухомлинський приділяв велику увагу руховому режиму дня. У дошкільних навчальних закладах проводиться планомірне і цілеспрямоване фізичне виховання дитини з включенням фізичних вправ на вироблення простих і складних видів рухової діяльності. Основні рухи розвиваються в процесі ранкової гімнастики, рухливих ігор, прогулянок, занять з фізичної культури. Фізичне виховання дошкільників у дошкільних навчальних закладах і вдома з урахуванням анатомо-фізіологічних та психологічних особливостей дитини сприяє їхньому всебічному розвитку і зміцненню здоров'я. На думку педагога забезпечення умов для належного формування і розвитку дітей передбачає постійний моніторинг показників їхнього здоров'я, виявлення особливостей і тенденцій стану здоров'я з метою визначення пріоритетних проблем, планування, організації і контролю за здійсненням заходів щодо збереження здоров'я [1, 12].

Велику увагу В. О. Сухомлинський приділяє природному джерелу оздоровлення дітей: ранкова гімнастика, душ, улітку – купання та ходіння босоніж, мандри до лісу, в поле. Важливо, щоб діти більшу частину доби будь-якої пори року бували на свіжому повітрі, багато рухалися й не засиджувалися на одному місці й не в закритому приміщенні. Природа, за твердженням видатного педагога, – це сад здоров'я, фізичного й духовного. Він вважав, що перебування під блакитним небом, заняття на природі – то мандрівка до джерела емоцій, образного сприйняття світу, єднання з прекрасним і початок духовного здоров'я малечі й підлітків [4, 126].

Видатний український педагог зазначав, що велику роль у фізичному й духовному розвитку дітей грають заняття фізкультурою і спортом. Але серйозну функцію ці заняття виконують тільки тоді, коли вся навчально-виховна робота пройнята турботою про здоров'я, навчання про гармонію фізичного і духовного: «Ми домагаємося того, щоб виконання гімнастичних вправ приносило задоволення, стало потребою організму.

Людина повинна займатися спортом не лише для досягнення успіху в змаганнях, а й для формування своєї фізичної досконалості» [5, 215].

В. О. Сухомлинський вважає, що турбота про здоров'я дитини – це не просто комплекс санітарно-гігієнічних норм і правил, не перелік вимог до режиму харчування, праці, відпочинку, але і систематичне виконання фізичних вправ. Мета таких вправ – виховати почуття краси рухів, силу, гармонійність, спритність, витривалість. Під час розучування рухів на заняттях з фізкультури велика увага в Павлівській середній школі приділялася естетичній досконалості, красі, як одного з головних стимулів, що спонукають дітей щодня робити ранкову гімнастику: «Ми прагнемо привести вихованців до переконання, що завдяки регулярним вправам в них не тільки розвивається краса тіла, гармонія рухів, але і формується характер, загартовується сила волі. Організуючи виконання таких вправ, як біг, ходьба на лижах, плавання, ми надаємо великого значення естетичному задоволенню. З цих та інших видів спорту у нас стало правилом проводити змагання на першість по красі, граціозності, гармонії рухів, а швидкість вважаємо другорядним елементом» [4, 141–142].

Одним з важливих напрямків своєї діяльності В. О. Сухомлинський вважав необхідність дотримання санітарно-гігієнічних вимог щодо обладнання та оснащення приміщення для занять, що сприяє збереженню здоров'я, ефективної організації розумової діяльності. Він наполягав на постійному провітрюванні усіх приміщень, де перебувають діти. На його думку, в результаті тривалого перебування дитини в закритому приміщенні можуть виникнути проблеми з очима, порушення обміну речовин, а тому дитина втрачає здатність до зосередженої розумової роботи. Саме тому діти тривалий час мають перебувати на свіжому повітрі, особливо восени та в весняні та літні дні [4, 129].

Значну роль у формуванні здорової особистості В. Сухомлинський відводить загартуванню дітей, особливо ніг. Тому в спекотні дні діти ходили босоніж, не боялися дощу, не куталися в сто одежинок, не одягали фуфайок, светрів «про запас», «про всяк випадок». Отже, «поєднання здорового харчування, сонця, повітря, води, посиленої праці та відпочинку – все це стало цілющим і незамінним джерелом здоров'я дітей» [2, 239].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений науковий пошук дає підставу зробити висновок про те, що В. Сухомлинський величезне значення надає турботі про дитяче здоров'я – фізичне і духовне, про гармонію тіла і духу дитини. Найважливішими факторами, що запобігають виникненню хвороб і сприяють формуванню фізичного і духовного здоров'я дітей, В. Сухомлинський вважає організацію освітнього процесу відповідно до їх вікових потреб, залучення до процесу навчання мистецтва й трудової діяльності, дитячої творчості, опору на культуру розумової праці, належне забезпечення медико-гігієнічних умов. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у вивченні й відродженні теоретико-практичної педагогічної спадщини В. Сухомлинського, творче використання його плідних ідей задля збереження здоров'я дітей дошкільного віку.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Галан-Влашук В. Й. В. О. Сухомлинський про виховання здорової дитини. / В. Галан-Влашук // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. – 2012. – №2. – С. 11–13.
2. Ковальчук Г. П. Проблема фізичного виховання та зміцнення здоров'я школярів у творчій спадщині В. О. Сухомлинського. / Г. П. Ковальчук // Педагогічний дискурс. – 2011. – №10. – С. 236–240.
3. Крук М. З. Погляди Василя Сухомлинського на фізичне виховання підростаючого покоління. / М. З. Крук // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2017. Вип. 5(91) – Серія: Педагогічні науки. – С. 57-61.
4. Сухомлинський В. О. Павлівська середня школа / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т.

Т. 4. – К. : Радянська школа, 1977. – С. 5–390.

5. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 3– С. 5–279.

З ІМ'ЯМ ТВОЇМ, ВЕЛИКИЙ МАЙСТРЕ!

Вікторія ГАРКУША

(студентка II курсу)

*Олександрійський педагогічний фаховий коледж
імені В. О. Сухомлинського, м. Олександрія Кіровоградської обл.*

Науковий керівник – викладач-методист Л. Є. Максимова

***Анотація.** У статті розкриваються можливості використання спадщини В. О. Сухомлинського у фаховій підготовці майбутнього вчителя в умовах педагогічного коледжу.*

***Ключові слова:** В. О. Сухомлинський, педагогічна спадщина, вчитель, учні, діяльність учителя.*

У сучасних умовах функціонування закладів освіти проблема підтримки позитивних надбань української школи, збереження її самобутності, національних цінностей належить до актуальних проблем сучасності.

Одним із шляхів її розв'язання є використання педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського. Слід зазначити, що його педагогічні ідеї унікальні, виважені, прогностичні, спрямовані на формування всебічно розвиненої, щасливої особистості. Вони підтверджені досвідом як в Україні, так і в багатьох країнах світу.

Погляди Василя Олександровича на виховання прийдешніх поколінь та особистість учителя доступні, обґрунтовані, орієнтовані на особистість дитини, її підготовку до самостійного суспільного життя. Вони формують науковий світогляд учителя, лягають в основу його компетентності, запобігають педагогічному вигоранню. Саме тому в діяльності колективу Олександрійського педагогічного фахового коледжу імені В. О. Сухомлинського вони успішно використовуються на всіх етапах професійної підготовки вчителя. Особливо цінними вони є на початковому етапі формування світогляду майбутнього фахівця.

В. О. Сухомлинський акцентував увагу на тому, що професійна діяльність учителя вимагає особливого підходу до його підготовки для роботи в школі: «Ми маємо справу з найскладнішим, неоціненним, найдорожчим, що є в житті, – з людиною. Від нас, від нашого вміння, майстерності, мистецтва, мудрості залежить її життя, здоров'я, розум, характер, воля, громадянське й інтелектуальне обличчя, її місце і роль у житті, її щастя» [3, с. 423]. І для студента коледжу – це найкраща мотивація стати гуманним, компетентним, конкурентоздатним, патріотично налаштованим, реалізованим у професії, постійно працювати над самовдосконаленням.

В. О. Сухомлинський постійно наголошував, що учитель та учень – партнери. При цьому учень в умовах сьогодення повинен мати особисту освітню та життєву траєкторії розвитку, здібності, потреби, інтереси, бути патріотом, відповідальною особистістю із системою цінностей. Від учителя ж вимагаються такі якості: професіоналізм, творчість, самовизначеність та самореалізація, умотивованість, інноваційність, здатність до змін, відповідальність, успішність, конкурентоздатність. Бути таким учителем і працювати з такими учнями – складна і творча справа, про це нагадує В. О. Сухомлинський у зверненні до майбутніх педагогів: «У вас зародилася мрія стати вчителем. Перевірте, випробуйте себе... Тому, що виховувати людину – це передусім знати її душу, бачити й відчувати її індивідуальний світ» [Там само, с. 426–427]. Василь Олександрович радив вірити в дитину, бути терплячим до дитячих слабкостей, відчувати світ дитинства,

володіти собою, бути оптимістом. Доброзичливість і взаємодопомога – ключові позиції, на яких він ґрунтував відносини з дітьми. І це саме ті позиції, які забезпечують успіх в роботі сучасної шкільної команди, роблять освітнє середовище привабливим, психологічно комфортним і дають нам, майбутнім учителям, відчувати себе спроможними реалізувати поставлену мету.

В. О. Сухомлинський вважав, що виховання підростаючого покоління повинно бути активною діяльністю, в процесі якої створюються цінності [2, с. 73]. Досвідчений педагог писав: «... система виховання виходить з того, що людина неповторна, що в ній треба відкрити ту живинку, яка створює її індивідуальне обличчя, яка виводить у світ творчої праці» [Там само, с. 89].

В засадах Нової української школи наголошено на формуванні особистості через наскрізний досвід, формування цінностей, повагу до мови, культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повагу до закону, солідарність, відповідальність за себе, країну, людство, плекання української ідентичності. Для студентів закладу, який носить ім'я великого майстра, це стає стимулом для подальшого вивчення та впровадження його спадщини, адже це сприяє розвитку таких аспектів якісної освіти, як:

- формуванню наукового світогляду сучасного вчителя та учнів як рівноцінних партнерів освітнього процесу;
- формуванню активної життєвої позиції кожного вихованця, їхньому особистісному та громадянському становленню;
- формуванню оцінювальних суджень здобувачів освіти, розвитку їхнього мислення, мовлення, спостережливості;
- вихованню кращих моральних рис, здорового способу життя, підготовці особистості до самостійного суспільного життя;
- вихованню особистості дитини на загальнолюдських та національних цінностях.

Висновок. Отже, педагогічні ідеї Василя Олександровича Сухомлинського відповідають вимогам часу та концептуальним засадам Нової української школи. Тому вони мають необмежені можливості для використання в практиці виховання сучасних школярів та успішно реалізуються в професійній підготовці вчителя.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Концепція Нової української школи. Електронний ресурс: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>
2. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості Сухомлинський В. О. *Вибрані твори : в 5-ти т.* К.: Рад. школа, 1976. Т. 1. С. 55–209.
3. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям. Сухомлинський В. О. *Вибрані твори : в 5-ти т.* К.: Рад. школа, 1976. Т. 2. С. 419–654.

ВАСИЛЬ СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ЕМПАТІЙНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Ксенія ГЕНСІЦЬКА

*(студентка II курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету педагогіки, психології та мистецтв)*

*Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький*

Науковий керівник – канд. пед. наук, старший викладач Н. М. Цуканова

Анотація. У статті розглянуто погляди видатного педагога Василя Олександровича

Сухомлинського на виховання емпатії дітей дошкільного віку.

Ключові слова: емпатія, досвід В. О Сухомлинського щодо формування емпатії дітей дошкільного віку.

Постановка проблеми. В сучасних умовах державотворення складність соціально-економічної ситуації впливає на становлення особистості людини, викликає великі зміни в потребах та мотивах поведінки, моральній сфері в цілому. Тому педагогічне вивчення моральних якостей та рівня емпатії дітей дошкільного віку, як передумови підвищення ефективності виховної роботи в цьому напрямку є актуальним і необхідним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Після появи дитиноцентричного підходу до навчання та виховання мультиплікація, як засобу виховання дошкільників набула широкого попиту. Її вплив на виховання дітей та умови ефективного застосування вивчали: Аромштам М. С., Сітцева М. В., Чудинова В. П., Яковлев В. А.

На сьогоднішній день проблемою емпатії дітей дошкільного віку займаються педагоги: Аромштам М. С., Вайпан О. В., Грошева О., та психологи: Вовчик-Блакитіна О. О., Дуткевич Т. В., Яковлев В. А.

Мета статті полягає у висвітленні основних педагогічних ідей В. О. Сухомлинського щодо формування емпатії дошкільників.

Виклад основного матеріалу. Сухомлинський В. О. автор низки педагогічних праць: «Серце віддаю дітям», «Народження громадянина», «Як виховати справжню людину», «Павлівська середня школа», «Сто порад учителеві», «Батьківська педагогіка» та ін. Педагогіка вченого зазнавала певної еволюції, постійно збагачувалася, поглиблювалася. Хоча він жив і творив у застійні часи, ставлення до його діяльності та ідей не змінилося. Його педагогічна концепція високогуманна і демократична, органічно поєднує класичну і народну педагогіку.

Головна мета дошкільної освіти – цілісний та гармонійний розвиток особистості дитини. Також у цей вік сприяє повноцінній соціалізації дитини. Впродовж усього навчання дитині потрібно засвоїти ряд правил, умов, вимог для взаємодії з іншими членами суспільства. Саме в цей період надзвичайно важливо навчити дітей емпатії, емоційного співробітництва. Як зазначив Зінківський В. В. – дитинство виключно прекрасне саме через безпосередність, яка в свою чергу залежить від емоційного сприйняття дитини [1, 225].

Однією з умов виникнення у дитини дошкільного віку емпатії є спорідненість розвитку емоційного та пізнавального процесів. Емоції сприяють розвитку сприйняття навколишнього світу, довільної уваги, соціальної орієнтації тощо. Тому на рівні з формуванням психічних процесів потрібно звертати особливу увагу на наявність емпатії у малюка [3, 111].

Як зазначав великий педагог: «Виховання гуманізму й людяності повинно стати одним із завдань діяльності школи і вчителя». Вони мають виявлятися в таких якостях і рисах особистості, як талант доброти, потреба в служінні людям – радість самовіддачі. Особливе місце має посісти почуття любові до матері. На його думку, той, хто вмie любити матір, любитиме і батьківщину, і людство. Школа повинна любити дитину, тоді й вона полюбить школу. Щоб виховати у дитини гуманізм, треба, насамперед, виховати її співпереживання, самовідданість, співчуття [2, 182].

Саме тому одним із завдань школи є формування у дітей емпатичних рефлексів. Весь емпатійний процес можна умовно об'єднати в трьох ланковий ланцюжок – співпереживання, співчуття, сприйняття. Він полягає в єдиній роботі емоційних і когнітивних процесів, які змушують виникнути у дитини бажання досягти справедливості та по-різному з'являються на певних етапах розвитку емпатійного

процесу [4, 50].

Отже, не зважаючи на відмінності між сучасним світом та часами, коли працював Сухомлинський В. О., його погляди і досі є надзвичайно актуальними. Без любові і поваги до учнів розмови про гуманність і людяність безпідставні. Без сформованих навичок емпатії дитина не зможе відповідати взаємністю школі. Якщо дитина не зможе виявляти співпереживання та бажання до взаємодопомоги, то вона не стане повноцінним членом суспільства.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у дослідженні умов формування емпатії дошкільників засобами мультиплікації.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Зеньковський В. В. Психологія дитинства / В. В. Зеньковський. – М.: Академія, 1998. – С. 225–243.
2. Педагогічна спадщина Василя Сухомлинського в сучасному освітньому просторі: посібник / за заг. ред. А.Л. Черній; упоряд.: В. Р. Данильчук, Л. В. Климко, Н. Г. Мінакова. – Рівне: Волин. обереги, 2019. – С. 182–189.
3. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в п'яти томах. / В. О. Сухомлинський – К.: Рад.шк., 1977. – Т.3 – С. 111–127.
4. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський. – К.: Рад. шк., 1978. – С. 25–240.

ВТІЛЕННЯ ІДЕЙ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО В ПРОЦЕСІ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Альона ГОНЧАРОВА

*(студентка II курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету педагогіки та психології)*

*Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький*

Науковий керівник – д-р. філол. наук, професор О. І Іліаді

Анотація. У статті розкриваються педагогічні ідеї видатного українського педагога В. О. Сухомлинського, а також спроби їх втілення в процесі дошкільної та початкової освіти.

Ключові слова: виховання, навчання, моральність, особистість, дошкільна освіта, початкова освіта.

Вступ. Виховувати дитину – це ціле мистецтво. Що може привертати нашу увагу у колосальній і різноманітній літературно-педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського? Мабуть, що кожне його слово.

Створена Сухомлинським загальнопедагогічна система не тільки озброїла педагогічну науку новими ідеями і положеннями, а й внесла вклад в практику освіти і виховання, позначила важливий, революційний етап у вітчизняній педагогічній думці.

Постановка проблеми. Мабуть, однією з провідних проблем, яка постає перед нами, є питання про актуальність, затребуваність ідей В. О. Сухомлинського в сучасній школі, найважливішою серед яких є утвердження гуманізму, самоцінності людського життя.

Високі індивідуальні цінності вихователя, його знання і життєвий досвід повинні стати для вихованців безперечним авторитетом. Під авторитетом великий педагог розумів не піднесення власних амбіцій, вимога абсолютної слухняності і авторитарного управління чадом: без безперервного духовно-морального діалогу педагога і дитини, без взаємного осмислення світогляду, почуттів, переживань один одного неможливо уявити особистісне стан як одне ціле педагогічної культури.

Аналіз останніх досліджень. Ідеї розвивального навчання молодших школярів у педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського розкрито сучасним науковцем О. Замаш-

кіною. Окремі аспекти творчої спадщини В. О. Сухомлинського висвітлені педагогом О.Я. Савченко. Н. Ткачова навела приклади відомих праць В.О. Сухомлинського в творчості сучасного педагога. Чітко описала ідеї В. О. Сухомлинського як відомого педагога в щоденній діяльності школи Л. Боднарчук [1].

Виклад основного матеріалу. Сухомлинський розробляв теорію і практику освіти педагогічного колективу. За довгі роки роботи директором школи Василь Олександрович прийшов до висновку про те, що співпраця вчителів грає величезну роль у вирішенні тих завдань, які стоять перед школою.

Вивчаючи вплив вчителів на колектив вихованців, Сухомлинський встановив: «Чим багатше духовні цінності, накопичені і дбайливо охоронювані в педагогічному колективі, тим виразніше колектив вихованців виступає як активна, дієва сила, як учасник виховного процесу, як вихователь» [4, с. 107].

Адже колектив творять колективна думка, ідея, творчість. Справедливість педагога є своєрідним виміром об'єктивності вчителя, його моральності і виховання.

Питання про роль педагога і його стилю спілкування у формуванні колективу і особистості піднімався не одноразово в педагогічній, психологічній літературі і в роботах В. О. Сухомлинського. Особливо сильно критикував він авторитарний стиль, зловживання владою вчителів.

У світлі сучасного підходу до навчання, виховання та розвитку дитини дошкільного віку основним є особистісно-орієнтований підхід. Центром всього виховного процесу є дитина зі своїм внутрішнім світом, рівнем розвитку розумових здібностей, інтересів тощо.

У творах В. О. Сухомлинського, його статтях і роботах, дана термінологія відсутня, але сенс всіх принципів базується на вихованні всебічно розвиненої особистості, яку, на думку Василя Олександровича, неможливо побачити без дотримання ряду принципів, без використання яких не виросте щасливого, всебічно розвиненого і духовно багатого людини.

В основу педагогіки В. О. Сухомлинського належить кілька принципів. Використовувати їх ізольовано або в контексті він не бачив сенсу, тому що всі принципи взаємопов'язані [2]. Дуже природно витікають один з іншого і кожен з них, як вважав педагог, є значущим у вихованні всебічно розвиненої особистості.

Фундаментом усієї педагогіки Василя Олександровича є принцип неповторності кожної дитини. І, як наслідок, що випливає з цього, інший принцип – відсутність бездарних, нездатних дітей. Природно, геніями і вундеркіндами народжується мало дітей, але це зовсім не означає, що інші дурні і безталання. Помилка у вихованні та освіті легко уникнути, якщо застосовувати принцип обліку розумових здібностей дітей.

Для успішного освітнього процесу необхідно використання індивідуалізації навчально-виховного процесу. Василь Олександрович вважав, що педагог повинен підібрати до кожної дитини ключик, знайти свій підхід. А цього неможливо досягти, якщо вихователь і вчитель не побачать в кожній дитині особистість і не визнають її.

Як наслідок, до дитини треба ставитися з гідністю, не ранили її гордість, а своїм добрим ставленням і прикладом домагатися, щоб вихованці захотіли стати ще краще.

Головне завдання педагога – зробити життя дитини радісним, щасливим, адже радість – це позитивна емоція. Звідси наступний принцип – отримання тільки позитивних емоцій від процесу навчання і виховання. А цього можливо досягти, якщо дитина буде не тільки стороннім спостерігачем, а буде сама брати активну участь в процесі – принцип експериментального підходу.

В. О. Сухомлинський вважав, що діти від педагога повинні бачити і відчувати

людське, добре, сердечне ставлення. Звідси випливає принцип чуйності і такту по відношенню до дітей [3].

Виходячи з останнього принципу, Сухомлинський визначив необхідні особисті якості, якими, на його думку, повинен володіти кожен педагог: любов до своєї роботи; висока кваліфікація; високі моральні особисті якості педагога; творчий підхід до процесу виховання і навчання.

Ось ці положення і є фундаментом, на яких базуються педагогічні принципи В. О. Сухомлинського.

У наш час інформаційна глобалізація досягла свого апогея. Учитель частково втратив своє значення як джерело інформації. До того ж, освіта стало доступною і масовою, внаслідок чого постраждала якість.

З'явилося багато нових напрямків, професій, серед яких професія вчителя далеко не найпрестижніша. Все це позначається на сприйнятті, соціальному статусі й безпосередньо на ставленні до вчителя.

Зараз учитель швидше постає в ролі супроводжуючого освітній процес, а не старшого друга, приклад, який безпосередньо впливає на утворення особистості і її моральне виховання.

Сучасний учитель, представник однієї з найчисленніших професійних спільнот – це особистість, яка за змістом професійної діяльності повинна володіти рядом специфічних якостей: умінням проектувати навчальний процес, поєднувати різні підходи до технології навчання, використовувати інноваційні системи навчання; мати уміння здійснювати педагогічну рефлексію.

Ідеї та безцінна спадщина Василя Олександровича Сухомлинського повинні і можуть стати орієнтиром в умовах модернізації дошкільної та початкової освіти.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Стахів Л. Втілення ідей Сухомлинського в сучасній загальноосвітній школі. К: 2010.
2. Сухомлинський В. О. Павлишская средняя школа. М.: Просвещение, 1979.
3. Сухомлинський В. О. Про виховання / уклад. і авт. вступу і нарисів С. Соловейчик. 2-е изд. М.: Политиздат, 1975.
4. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям // Вибрані педагогічні твори: в 3 т. М.: Педагогіка, 1979. Т. 1.

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА У КОНТЕКСТІ ІДЕЙ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Анна ГОРБУНОВА

(студентка IV курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету педагогіки, психології та мистецтв)

Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький

Науковий керівник – д-р пед. наук, професор О. М. Ткаченко

Анотація. У статті розкрито педагогічні ідеї В. О. Сухомлинського щодо формування особистості молодшого школяра, яка характеризується схильністю до творчості.

Ключові слова: творчість, творча особистість, педагогічні ідеї В. О. Сухомлинського, молодший школяр.

Актуальність проблеми. В умовах розвитку техногенного світу, стрімких змін в науці та техніці від освіти вимагається новий підхід до формування особистості. Сучасний вчитель покликаний виховати особистість з новим рівнем самосвідомості.

Тому проблема формування людини як творчої особистості є надзвичайно актуальною для сучасної школи. Не випадково центральним положенням Концепції Нової української школи є розвивати кожного учня початкової школи як неповторну творчу особистість. Відповідно, основною місією Нової української школи є допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і батьками.

Багатий досвід формування творчої особистості міститься у творчій спадщині видатного українського педагога Василя Олександровича Сухомлинського, яка набуває особливої актуальності щодо реалізації ідей нової освітньої концепції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До визначення сутності понять «творчість» та «творча особистість» звертались Д. Богоявленська, Дж. Гілфорд, С. Сисоева, Е. Торренс. Психологічні аспекти розвитку творчої особистості вивчали Л. Виготський, О. Матюшкін, В. Моляко.

Вивченню життя та педагогічної діяльності В. Сухомлинського присвятили наукові праці М. Антонєць, М. Богуславська, О. Савченко, Н. Слюсаренко та ін.. Питання залучення молодших школярів до творчості потребує детальнішого вивчення педагогічного досвіду видатного педагога, що й зумовило мету нашої статті.

Мета статті полягає в узагальненні ключових педагогічних ідей В. О. Сухомлинського щодо формування творчої особистості учня початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Більшість науковців розглядає творчість у системі особистості людини. С. Сисоева зазначає: «Творча особистість – це підсистема особистості, яка характеризується сукупністю творчих якостей індивіда, що забезпечують їй успіх у творчій діяльності» [2, 150].

Аналізуючи педагогічну спадщину В. О. Сухомлинського, можна знайти підтвердження того, що творчість потрібно розвивати нерозривно із навчанням. Василь Олександрович з цього приводу зазначає: «Жива, допитлива, творча думка формується у вихованця тоді, коли по відношенню до знань він займає свою особисту життєву позицію». Працюючи директором Павлівської школи, Василь Сухомлинський зміг організувати освітню систему, спрямовану на створення умов для гармонійного індивідуально-творчого розвитку кожної особистості. Він писав, що саме творчість є «суттю життя у світі знань і краси, а творча діяльність учня молодшого шкільного віку – це стимул до розвитку пізнання» [4, 434].

Творчість людини неможливо сформувати за короткий період часу. В. О. Сухомлинський стверджував: «Творчості, треба вчити...Спочатку діти повторювали мої власні твори, поступово вони переходили до самостійного опису картин природи, що схвилювали їх, – починався індивідуальний процес дитячої творчості» [3, 426]. Тільки від того, як учитель організує та мотивує дітей до творчої діяльності, залежить обсяг знань та вмінь учнів.

Важливим періодом у становленні та самореалізації творчої особистості Василь Сухомлинський вважав молодший шкільний вік, для якого характерним є схильність до фантазування, творчого мислення. Учні початкової школи готові не лише сприймати інформацію, а й створювати творчий продукт самостійно. Основне завдання вчителя – навчити учнів це робити. Василь Сухомлинський рекомендує починати розвиток дитячої творчості з казки, коли учні намагаються створювати казкові образи, виявляючи тим самим образне мислення, творчі здібності. Головним завданням вчителя в цей момент є надихнути дітей на створення казки, оповідання, скоромовки.

Натхнення учнів до творчості залежить від місця проведення заняття. Важливим джерелом творчості дітей є навколишня дійсність. Тому В. О. Сухомлинський

впровадив заняття серед природи, створив «зелені класи», які покликані були мотивувати творчу діяльність учнів. Так був започаткований і «сад матері», де вчитель разом з учнями спостерігав за природою, її змінами та красою. У «зелених класах», які розташовані на подвір'ї школи, діти могли не тільки відпочивати, а й міркувати про красу довкілля, тим самим створюючи оригінальний продукт.

У процесі формування творчої особистості надзвичайно цінним є пробудження інтересу учнів до творчої діяльності. Як зазначав Василь Сухомлинський, «у кожної дитини дримають задатки якихось здібностей». Тому у школі, якою керував Сухомлинський, була створена маленька керамічна майстерня, де учні могли виготовляти фігури людей, тварин, ляльок для театру. Учні, які мали здібності до малювання, відвідували гуртки живопису, музичні – хорові гуртки, дитячий оркестр народних інструментів. У таких місцях творчості діти мали змогу виявити творчу активність і знайти те заняття, яке кожному до душі.

Педагог приділяє надзвичайну увагу творчій активності дітей. Кожне творче захоплення, як стверджує В. О. Сухомлинський, вимагає багато часу: «Закоханість у предмет, інтелектуальна активність можливі лише тоді, коли в людини є в шкільні роки неоціненне багатство – вільний час. Педагогічному колективу треба глибоко продумати, як досягти того, щоб у другій половині дня в школі загорілося безліч вогнищ, які кликали б до поглибленого вивчення різних галузей знань. ... Це й така активна діяльність, в якій теоретичні знання стають головним стимулом творчості...» [5, 496-498].

Аналіз педагогічного досвіду сучасних вчителів початкових класів засвідчив, що вони активно реалізують окремі ідеї В. О. Сухомлинського у своїй педагогічній діяльності. Зокрема, учителі Броварської загальноосвітньої школи І–ІІ ст. №2 Київської області на уроках використовують нестандартні форми занять – екскурсії, прогулянки. Для того, щоб стимулювати в дітей творчу активність, вчителі намагаються проводити уроки мислення поза межами класу, де школярі мають змогу спостерігати за певним явищем, проводити дослідження. Реалізуючи ідеї взаємодії та партнерства в навчальному процесі, вчителі проводять родинні свята, запрошують батьків на майстер-класи тощо. На уроках, виховних заняттях вчителі читають та обговорюють з молодшими школярами твори Василя Олександровича Сухомлинського. Опрацьовуючи ці твори, вчителі орієнтують учнів на літературну творчість [1, 3].

З метою уточнення ідей Сухомлинського, які не втратили своєї привабливості для сучасних вчителів, нами під час навчальної практики було здійснено аналіз педагогічного досвіду вчителя початкових класів Ліцею «Тріумф» П'ятихатської міської ради Дніпропетровської області Карвацької Ірини Іванівни. Кожного уроку для обговорення вчителька підбирала найбільш влучні твори Василя Сухомлинського, які знаходили опрацювання в різних формах роботи на уроці. Для стимулювання творчої активності учнів Ірина Іванівна деякі уроки проводила поза межами класу, на шкільному подвір'ї, де діти мали змогу спостерігати за змінами природи і на основі власних спостережень творчо виконувати завдання. Стимулювання вчителем творчої діяльності дітей позначилося на загальному підвищенні ефективності освітнього процесу.

Висновки. Багатогранний досвід В. О. Сухомлинського залишається актуальним і значущим для сучасної педагогічної практики, зокрема і вчителів початкових класів. Його аналіз засвідчує, що успішність формування дитини як творчої особистості залежить від залучення молодших школярів до різних видів творчої діяльності, стимулювання до творчої активності під час організації всіх складників педагогічного

процесу.

Перспективу вивчення проблеми вбачаємо у вивченні зарубіжного досвіду реалізації ідей В. О. Сухомлинського щодо формування творчої особисті дитини в початковій школі.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Лящук Л. Використання ідей В.О. Сухомлинського у формуванні педагогічної компетентності вчителя. *Початкова школа*. 2019. №9(603). С. 3.
2. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості : підручник. Київ : Міленіум, 2006. 240 с.
3. Сухомлинський В. О. Вчити вчитися. *Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т.* Т. 5. Київ : Рад. школа, 1976. С. 426-436.
4. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором школи. *Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т.* Т. 4. Київ : Рад. школа, 1977. С. 391-626.
5. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям. *Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5 т.* Т. 2. К.: Рад. школа, 1976. С. 496-498.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У КОНТЕКСТІ ІДЕЙ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Ірина ГОРВАТ

*(студентка IV курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету педагогіки, психології та мистецтв)*

*Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький*

Науковий керівник – д-р пед. наук, професор О. М. Ткаченко

Анотація. У статті розкрито ідеї В. О. Сухомлинського щодо використання образотворчого мистецтва в освітньому процесі початкової школи та особливості їх втілення в сучасній початковій школі.

Ключові слова: естетичне виховання, образотворче мистецтво, початкова освіта, В. О. Сухомлинський.

Постановка проблеми. Естетичне виховання школярів пов'язане із застосуванням в освітньому процесі різних видів мистецтва, одним із найдоступніших з яких виявляється образотворче мистецтво. Саме цей вид мистецтва сприяє формуванню у дітей спостережливості, естетичної сприйнятливості, художнього смаку, творчих здібностей, що має особливу привабливість для молодшого школяра. Не випадково В. О. Сухомлинський цей вид мистецтва розглядав як важливий для успішного навчання дітей у початковій школі. Саме образотворча діяльність, на його думку, стає однією з найбільш доступних форм творчості, яка дозволяє дітям передавати у своїх роботах враження від того, що їх захоплює.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Застосування образотворчого мистецтва тісно пов'язано з організацією естетичного виховання молодших школярів, що пов'язане з формуванням в учнів естетичної культури. Естетична культура особистості висвітлена в роботах Г. Бутенка, С. Мельничука, О. Рудницької, Г. Шевченко. Педагогічний потенціал мистецтва, зокрема й образотворчого, у формуванні особистості досліджено Л. Виготським, Д. Антонович, Г. Масол та ін.. Питанням застосування образотворчого мистецтва в освітньому процесі початкової школи особливу увагу приділяв В. О. Сухомлинський. Цей досвід потребує сучасного переосмислення.

Мета статті полягає в узагальненні поглядів В. О. Сухомлинського на особливості використання образотворчого мистецтва в освітньому процесі початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Роль мистецтва в розвитку дитини – неабияка. Через нього дитина виражає емоції і пізнає навколишній світ. «Мистецтво – це час і простір, в якому живе краса духу. Як гімнастика випрямляє тіло, так мистецтво випрямляє душу. Пізнаючи цінності мистецтва, людина пізнає людське в людині, підносить себе до прекрасного, переживає насолоду», – писав В. О. Сухомлинський. Образотворче мистецтво допомагає дитині пізнати навколишній світ. На думку видатного педагога, «твори образотворчого мистецтва утверджують в юній душі почуття величчя і краси людини, підносять особистість у власних очах» [5, 105].

Образотворче мистецтво, як засвідчують дослідження Л. Масол, ефективно впливає на формування естетичної культури особистості учня, зокрема і початкових класів. Залучення дітей до мистецтва здійснюється через художню діяльність. Відомо, що легше стимулювати дитину намалювати, аніж написати. Л. Виготський пояснює це тим, що для того, щоб зайнятися літературною творчістю, дитина має накопичити певні знання й оволодіти досить високим рівнем знання мови. Тому не випадково В. О. Сухомлинський розглядає саме малювання як перехідну ланку до словесної творчості.

Сприйняття і розуміння прекрасного, як відомо, починається у дитинстві. В. О. Сухомлинський стверджував: «Все прекрасне, що існує в навколишньому світі і створене людиною для інших людей, повинно доторкнутися до серця дитини і облагородити його». У школі, де працював Сухомлинський, було організовано спеціальні вечори, присвячені розгляданню картин. Цій школі пощастило придбати репродукцію фрески Леонардо да Вінчі «Таємна вечеря». Розгляданню цієї картини було присвячено кілька бесід. Розповівши про релігійну основу твору, видатний педагог ввів хлопчиків і дівчаток у складний світ людських почуттів, переконавши, що релігійний міф – це тільки зовнішня оболонка, привід для розкриття глибоко індивідуального світу людських пристрастей [5, 65].

Після розглядання картин В. О. Сухомлинський вважав за необхідне вчити дітей малювати з натури. Діти малювали дерева, квіти, річку, тварин, комах, птахів. Якою б простою не була композиція малюнка, у ньому завжди відбивалися індивідуальні риси сприймання, мислення дитини. Василь Олександрович писав: «Одного разу ми малювали конюшинове поле. Одні діти намагалися охопити всю квітучу ниву, хмари, синє небо, співучих жайворонків. У інших дітей я побачив квітучу стеблинку конюшини з бджілкою на пелюстках. А в однієї дівчинки – через увесь аркуш крильця джмеля, маленька пелюстка квітучої конюшини» [5, 54].

Вже в роки навчання в 3–4 класах хлопчики й дівчатка починають створювати свої маленькі картинні галереї. Василь Олександрович уже через тиждень після початку занять у «Школі радості» сказав малюкам: «Принесіть завтра альбоми і олівці, будемо малювати». Педагог запропонував дітям намалювати те, що приваблює. Учнім подобалися червоні й жовті гарбузи, схилені до землі голівки соняшника, легкі пухнасті хмари, що плывуть по небу, гуси на дзеркальній поверхні ставу тощо. Всі малювали із захопленням. «Діти, – зазначав учитель, – не просто переносять на папір щось з навколишнього світу, а живуть у цьому світі, входять у нього як творці краси» [5, 53].

Продуктивними виявляються і колективні виконання творчих завдань, пов'язаних з образотворчим мистецтвом. Саме ця ідея виявилась найбільш привабливою для вчителя школи № 80 м. Харкова Н. М. Моїсєєвої. Вона наголошує, що творчість на уроках образотворчого мистецтва краще формується у процесі виконання колективних творчих завдань. Ось, наприклад, таке завдання: «Нарізати смужки завдовжки 15–20 см і завширшки 1 см. Щоб отримати квітку, потрібно зігнути смужки і прикріпити за

допомогою клею до серцевинки у вигляді кружечка. Щоб квітка виглядала пишнішою, можна використовувати більше смужок різної довжини і розташовувати їх у два шари. На ватмані розташувати квітки таким чином, щоб вони нагадували квіти у букеті, додати стеблинки і обгортку для букета». Останнє завдання створює для дітей умови складної, проблемної ситуації, у ході вирішення якої учні розвивають свою здатність творчо мислити [3, 16].

Аналіз досвіду вчителів початкових класів під час педагогічної практики теж підтвердив актуальність ідей Василя Олександровича Сухомлинського для сучасної школи. Учитель молодших класів філії загальноосвітньої школи № 1 м. Новоукраїнки Кіровоградської області А. В. Каспич навіть на першому уроці, коли школярі ще не знають, що вони будуть вивчати, за допомогою образотворчого мистецтва зорієнтувала учнів на подальшу спільну початкову діяльність не тільки між собою та учнями, а й батьків з дітьми. Ось приклад такого завдання: «Я показую вам предмети, а ви хором називаєте їх». Це були предмети шкільного приладдя. Після того, як діти назвали ці предмети (а там були й олівці і ручки), вчителька запропонувала обвести свою руку ручкою чи олівцем та розмалювати цю намальовану руку. Після цього діти мають сказати батькам, чого вони хочуть навчитися в школі у першому класі. Завдання батьків полягало у тому, щоб ось ці бажання дітей написати на кожному пальчику намальованої руки, оскільки діти ще не вміють писати. Таким чином вчителька не тільки познайомила дітей зі шкільним приладдям, а й зацікавила дітей до навчання, адже ось ці намальовані руки діти переглянуть в кінці навчального року та побачать, хто чого досягнув. На уроці образотворчого мистецтва перед тим, як діти повинні були намалювати осінній кленовий листочок, вчителька повела дітей на подвір'я, де діти спостерігали за особливостями листочка його елементами, кольорами і відтінками. Такий підхід до навчання також є чудовим прикладом використання ідей Василя Олександровича Сухомлинського.

Висновок та перспективи подальшого дослідження. Отже, В. О. Сухомлинський наголошував на потребі активно застосовувати образотворче мистецтво в освітньому процесі початкової школи, при цьому залучати школярів до різних видів і форм образотворчої діяльності з прагненням стимулювати відповідну творчість учнів. Ідеї видатного педагога не втрачають своєї цінності для сучасних учителів початкових класів.

Перспективи подальшого дослідження ми вбачаємо у з'ясуванні особливостей використання різних видів образотворчої діяльності у процесі формування певних якостей особистості у дітей молодшого шкільного віку, зокрема й у педагогічному досвіді В. О. Сухомлинського.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Кисорець Г. І. Розвиток творчих здібностей учнів початкової школи засобами образотворчого мистецтва. *Початкове навчання та виховання*. 2012. № 21. С. 13.
2. Масол Л. Методика навчання мистецтва у початковій школі. Херсон : Ранок, 2006. 255 с.
3. Моїсєєва Н. М. Формування творчої компетентності учнів під час підготовки і виконання колективних творчих робіт. *Початкове навчання та виховання*. 2011. № 18. С. 16.
4. Сухомлинський В. О. Народження громадянина. *Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. Т. 3.* Київ : Радянська школа, 1977. С. 284–672.
5. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. *Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. Т. 3.* Київ.: Радянська школа, 1977. С. 5-282.

СУЧАСНІ УСВІДОМЛЕННЯ ПОНЯТТЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

Марина ДЕЙНЕКА, Анастасія ФРУЛЬОВА

*(студентки III курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету педагогіки, психології та мистецтв)*

*Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький*

Науковий керівник – канд. пед. наук, викладач Н. М. Андросова

Анотація. У статті розглянуто можливість використання ідей та педагогічної спадщини Василя Сухомлинського щодо становлення педагогічної майстерності вчителя на сучасному етапі реформування освіти. Встановлено, що використання педагогічної спадщини В. Сухомлинського є актуальним у сучасній педагогіці.

Ключові слова: педагогічна майстерність, педагогічна культура, професіоналізм, компетентність, В. Сухомлинський.

Сучасна школа вимагає від сучасного вчителя динамічності, комунікативності, високої компетентності. Освітні процеси у початковій школі реформовані у відповідності до нових державних та світових вимог. Глобалізація, мобільність та діджиталізації спричинили нове трактування поняття майстерності й творчості вчителя. Тому актуальним є потреба переосмислення ідей Василя Сухомлинського в сучасних умовах.

З початку ХХ ст. науково-технічна революція, величезний обсяг інформації, значне збільшення її джерел змінили умови засвоєння знань у сучасному світі, а отже, змінили вимоги до особистості вчителя. Знання предмета перестає бути основною функцією вчителя – він має знати, як навчати й виховувати, ефективніше реалізувати мету й завдання освітнього процесу. Сучасні вимоги до вчителя переводять у іншу площину вимоги до його професійно-особистісних якостей, майстерності та вияву творчості.

Педагогічна майстерність містить у собі знання і риси характеру вчителя, що забезпечує високий рівень саморегуляції професійної діяльності. Поняття педагогічної майстерності розглядається, також, як високий рівень професійної культури співтворчості з вихованцями. Успішність у виконанні цієї справи в великій мірі залежить від особистості самого вчителя, від того, який у нього інтелектуальний та моральний рівень розвитку.

Професіоналізм у діяльності вчителя вимірюється рівнем педагогічної майстерності. Необхідність підготовки вчителів-вихователів нової формації, виникла з причини відродження національної школи в незалежній Україні, в яких яскраво відображався б самобутній менталітет та дух нашого народу. В. Сухомлинський говорив, що школа – це «колиска народу», «колиска духу і культури народної». Його основними методологічними позиціями є: школа – це найперше вчитель; особистість вчителя – наріжний камінь виховання, якому народ довіряє своє майбутнє.

В. Сухомлинський уважав, що вчитель має бути організатором, активним, наполегливим, який уміє володіти собою та впливати на інших таким чином, щоб всі учні усвідомлювали себе людьми, які захищають й відстоюють дух народу, його ідеї, багатства і цінності, його велич.

У роботах «Сто порад учителям», «Павлинська середня школа», «Серце віддаю дітям», «Розмова з молодим директором школи» Василь Олександрович розробив цілісну систему розвитку й удосконалення педагогічної майстерності вчителя. Зі сторінок своїх педагогічних праць учитель-гуманіст веде своєрідний діалог із сучасними

майстрами педагогічної праці. Сухомлинський дає настанови тим, хто тільки збирається обрати цю нелегку, іноді навіть тернисту стежку становлення, розвитку та формування професіоналізму. Описує завдання і перспективи педагогічної діяльності, окреслює ймовірні професійні труднощі та невдачі, визначає стратегію і тактику вироблення власної системи роботи, шліфування індивідуального педагогічного стилю.

Василь Сухомлинський добре розумів, яке велике значення для розвитку педагогічної майстерності вчителя має педагогічна культура. Процес формування професійної майстерності педагога – двосторонній, який перебуває як під зовнішнім впливом, так і в результаті внутрішньої діяльності особистості. І основою для розвитку самовдосконалення є самоаналіз роботи. Адже вміння робити самоаналіз – це показник педагогічної праці вчителя, його педагогічної культури. Неможливо сформувати творчу особистість педагога без опори на фундаментальні положення. Він не міг погодитися з тією традицією, яка склалася в педагогічній теорії і практиці, – обмежувати питання майстерності вчителя лише його професіоналізмом та наголошував на необхідності систематичного читання. Для цього В. Сухомлинський рекомендував педагогам створювати власну бібліотеку, щомісяця купувати книжки і поповнювати її такими розділами: 1) з проблем науки, основи якої він викладає; 2) про життя і боротьбу людей, образи яких є прикладом для молоді; 3) про душу людини – особливо дитини, підлітка, юнака, дівчини (книжки з психології). Отже, вчителеві варто працювати над педагогічною лабораторією, збагачуючись знаннями та вдосконалюючи професійні вміння й навички. У сьогоденньому розумінні це й постійне самонавчання, участь у вебінарах, конференціях, вивчення курсів за власним вибором та професійний обмін думками серед колег.

Василь Олександрович вичерпно розглянув умови, які необхідні для того, щоб виховувати, утверджувати, розвивати й відшліфовувати покликання до педагогічної діяльності. Найголовнішою з них вважав радість і повноту життя у спілкуванні з дитиною та учнівським колективом, прийняття близько до серця дитячих здобутків і негараздів. Великим педагогічним мистецтвом називав уміння педагога слухати дитину, завойовувати її довіру і дорожити нею, розкривати невичерпний духовний світ школяра, вірити в можливість успішного виховання кожного з них. В. Сухомлинський виокремлював якості, які треба мати педагогу як вихователів, зокрема вміти бачити себе в образі вихованця, із педагогічною мудрістю та далекоглядністю ставитися до найрізноманітніших необачних дитячих учинків, не допускати публічного осуду вчинку дитини, робити свій виховний задум на учня непомітним тощо.

За переконанням В. Сухомлинського, у вчителеві-майстру, вчителеві-творцю притаманні такі ознаки: знання і вміння доведені до найвищого рівня мистецтва; закоханість у свій предмет, науку, школу, педагогіку; інтелектуально активний, емоційно піднесений; уміє організувати робочий і вільний час; знає набагато більше, ніж передбачено програмою середньої школи. Описані риси відповідають ознакам сучасної активної людини, що володіє навичками тайм-менеджменту, є компетентною, вміє комунікувати, володіє навичками співпраці та є лідером.

Отже, творча спадщина В. Сухомлинського переконує нас у сталих традиціях сприймання образу вчителя. Його нароби є актуальними й дотепер. Осучаснення понять педагогічна творчість та педагогічна майстерність розширено можливостями техніки та масштабом отримання інформації про сучасні вимоги й здобутки педагогів світу, оновлено назви тих складників, які зазначені В. Сухомлинським. Багатство духовного життя особистості залежить значною мірою від того, як людина глибоко розуміє і відчуває благородство ідей гуманності, людяності. Актуальною і значущою

для сучасного вчителя є спадщина корифея української педагогіки, гуманіста, знавця дитячих і учительських сердець, практика, якою він досконало володів, засадничі ідеї ефективної організації освітнього процесу.

БІБЛОГРАФІЯ

1. Василь Сухомлинський: життєвий шлях та педагогічні погляди / В. В. Кузьменко [та ін.]. – Вид. 3-є, перероб. і допов. – Херсон : КВНЗ «Херсон. академ. неперерв. освіти», 2018. – 151 с.
2. Гриньова В. М. Педагогічна майстерність учителя : навчальний посібник / за ред. проф. В. М. Гриньової, С. Т. Золотухіної. – Вид. 2-е, випр. і доп. – Харків : «ОВС», 2006. – 224 с.
3. Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників: постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 № 800 // Урядовий кур'єр. – 2019. – 03 вересня. – № 167 (6530).
4. Поради вчителю, який працює у великій школі (з книги Василя Сухомлинського «Сто порад учителю»). – URL: <https://cutt.ly/NwSqmAH>.

ДИТЯЧИЙ КОЛЕКТИВ ЯК ОДИН ІЗ НАПРЯМІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

Маргарита ДЕНИСОВА

(студентка V курсу психолого-педагогічного факультету)

Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради, м. Харків

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Ю. О. Блудова

Анотація. У статті висвітлено погляди та проблематика формування дитячого колективу, який би не тільки був частиною освітнього процесу, а й активно брав у ньому участь, відбувається опис етапів роботи, яка має бути проведена, та ролі педагога у цьому процесі.

Ключові слова: колектив, ученя, особистість, педагог, етапи формування колективу.

Формування дитячого колективу є одним з найважливіших завдань вчителя, бо правильні суб'єкт-суб'єктні відносини будуть лише допомагати у досягненні мети, що стоїть перед школою та педагогами.

Актуальність даної проблеми визначається тим, що надзвичайно важливо сприяти формуванню особистості учня, керуючись принципом індивідуального підходу, активізувати пізнавальну діяльність кожної дитини, посиляючись на принцип свідомості і активності учнів у навчанні, і, у той же час, будувати такий колектив у класі, діяльність якого не буде суперечити основним принципам навчання.

Василь Сухомлинський – педагог, чий погляд на питання та проблематику дитячого колективу є досі значущими та допомагають при вирішенні цього питання й сьогодні. Саме надбання В. Сухомлинського, на наш погляд, є найбільш цікавими у цій темі, проте проблему формування дитячого колективу розглядали та реалізовували закордонні (І. Песталоцці, В. Лай тощо) і вітчизняні (К. Ушинський, О. Залужний, А. Макаренко, Л. Новікова, Я. Коломинський, М. Красовицький) педагоги.

Аналіз поглядів Василя Олександровича та формулювання узагальнюючих положень є метою статті. Психолого-педагогічні проблеми поданої теми є підґрунтям для вивчення досвіду та рекомендацій видатного педагога-новатора.

Метафорично колектив можна описати його цитатою: «Колектив – це дуже чутливий інструмент, який творить музику виховання, необхідну для впливу на душу кожного вихованця, – творить тільки тоді, коли цей інструмент настроєно. А настроюється він лише особистістю педагога, вихователя, точніше: настроюється він тим, як дивляться вихованці на педагога як на людину, що вони в ньому бачать і відкривають... Якщо ми говоримо про те, що колектив – велика виховна сила, то,

образно кажучи, ми маємо на увазі квітучу й зелену крону дерева, яку живить глибоке й непомітне з першого погляду коріння, і цим корінням є духовне багатство вихователя» [2, с. 478].

Педагог – рушійна сила становлення колективу. Саме він має бути модератором у цьому процесі й пройти важливі етапи, які пропонує Василь Олександрович:

1. Формулювання вихованцям чітких та рішучих педагогічних вимог, що будуть зрозумілі для них, обрання «ядра активу» – учнів, які здібні до організаторської діяльності та мають високі успіхи у навчанні.

2. Створення органів самоврядування, які висувають вимоги до себе та товаришів, складання і чітко розуміння органами правил, прав та обов'язків, розширення активу.

3. Допомога активу завоювати авторитет у колективі, контроль його дій, з метою залучити якомога більше учасників освітнього процесу. На цьому етапі колектив висуває вимоги до органів студентського самоврядування, тож педагог також має контролювати цей процес.

4. На фінальному етапі вже кожен учень є повноцінним учасником колективу, він сприймає правила, вимоги, має свою активну позицію та допомагає у розвитку різних напрямів роботи.

На всіх етапах становлення учнівського колективу важливим є його згуртування. Головне – сприяти розвитку морального, глибокого почуття гідності, власне високоактивна позиція кожного, не дивлячись на те, що це колектив, заклик до вираження амбіцій і ініціативного способу життя

Існують кілька законів, які впорядковують діяльність та особливості колективі учнів, тобто діють спеціальні правила:

- якщо діти живуть в умовах постійної критики, вони навчаються засуджувати;
- якщо діти живуть в умовах ворожнечі, вони навчаються насильства;
- якщо дитину постійно висміювати, вона навчається зневажати себе;
- якщо дітей постійно соромлять, вони навчаються відчувати постійну провину;
- якщо діти живуть в умовах толерантності, вони навчаються терпимості;
- якщо дітей підтримують, вони навчаються впевненості в собі;
- якщо дітей хвалять, вони навчаються самоповаги;
- якщо діти живуть в умовах справедливості вони навчаються бути справедливими;
- якщо діти живуть у безпеці, вони навчаються довіряти;
- якщо діти живуть з визнанням, вони навчаються дружлюбності, вони навчаються знаходити любов до землі [1].

Психолого-педагогічна робота у процесі освіти і діяльності колективу ґрунтовна та об'ємна, педагог має слідкувати за кожним етапом, регулювати поведінку учнів, їх активність, залучати до суспільного життя, але і не лишати їх права керувати й брати участь у цьому процесі.

Висновок. Дитячий колектив – складний суб'єкт освітнього процесу, проте ми маємо достатньо інформації, рекомендацій, досвіду педагогів минулого і сьогодення задля його успішного становлення та реалізації. Надбання, яке залишив Василь Олександрович Сухомлинський, викликає захоплення та вносить ясність у роботу педагога, батьків, оточення, адміністрації тощо у процес виховання й розвитку особистості та члена суспільства.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Антоненко М. Я. Проблеми діяльності вчителя у педагогічній спадщині Василя Сухомлинського :

[моногр.] / Михайло Антоненць. – [3-тє вид., допов.]. – К. : Четверта хвиля, 2010. – 212 с.

2. Сухомлинський В. О. Принципи виховання шкільного колективу / Василь Олександрович Сухомлинський. – Вибрані твори в 5-ти т. – К.: «Радянська школа», 1976. – Т. 1. – С. 406–411.

ІДЕЇ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ЩОДО ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДИТИНИ

Марина ДЗЮБА

*(студентка II курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету педагогіки, психології та мистецтв)*

*Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький*

Науковий керівник – д-р пед. наук, професор О. М. Ткаченко

Анотація. У статті розкриваються ідеї В. О. Сухомлинського, що стосуються формування моральної компетентності людини, здійснюється їх проєкція на процес виховання дітей дошкільного віку.

Ключові слова: моральне виховання, моральна компетентність, педагогічні ідеї В. О. Сухомлинського, формування моральної компетентності.

Актуальність проблеми. Діти – найбільше щастя і радість у житті. Їх безпосередність і цікаві очі, веселий сміх, веселі обличчя не можуть не зачепити душу. Щоб вони вирости справжніми людьми, дорослим потрібно виявити багато сили, мудрості, ширості, любові, терпіння та доброти. Особливих зусиль потребує моральне виховання, яке починається від народження і триває протягом усього життя, спрямоване на засвоєння дитиною норм і правил поведінки, формування моральної компетентності людини.

В усі часи педагоги намагались наблизитись до вирішення проблем цього складника виховання. Особливу цінність для формування моральних компетенцій і компетентностей сучасних дітей мають педагогічні погляди В. О. Сухомлинського.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням педагогічних поглядів В. О. Сухомлинського, його позицій щодо морального виховання дітей займались М. Антоненць, М. Богуславський, А. Богуш, С. Максименко та інші науковці. Специфіка застосування цих ідей в сучасній практиці формування моральної компетентності вихованців не знайшла належного висвітлення в науковій літературі, що й зумовило мету цієї статті.

Мета статті – розкрити погляди В. О. Сухомлинського на моральне виховання, виявити окремі з них, що відповідають формуванню моральних компетенцій і у дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Кінцевою метою морально-етичного виховання дитини дошкільного віку, за І. В. Бабій, має бути: засвоєння дитиною доброчинності, спрямованість і відкритість її до добра, позитивне ставлення до оточуючого світу, інших людей і до себе, ієрархічність відносин з дорослими й однолітками, потреба і готовність до співчуття, суб'єктивне психоемоційне благополуччя, патріотизм, сприйняття цілісної картини світу, ознайомлення з формами традиційного родинного укладу, розуміння власного місця в родині та виконання домашніх доручень відповідно до власних можливостей, позитивне ставлення до праці, відповідальність за власні вчинки тощо [1]. Цей складник виховання дитини передбачає формування у неї моральної компетентності.

Компетентність, як відомо, – набута у процесі навчання інтегрована здатність особистості, яка складається зі знань, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно

реалізовуватися на практиці. «Моральна компетентність, як зазначає А. М. Богуш, – це готовність, спроможність і потреба жити за традиційними моральними нормами» [2, 43]. Особливе місце у формуванні цього виду компетентності займає дошкільний вік.

Дошкільний вік є початковим періодом становлення особистості, коли формуються основи характеру, ставлення до навколишнього світу, людей, до себе, засвоюються моральні норми поведінки, важливі для особистісного зростання якості. У цьому віці динамічно розвивається як характер, так і способи вияву емоцій. Діти дошкільного віку пізнають світ завдяки спілкуванню.

В. О. Сухомлинський проаналізував усі типи педагогічно значимого спілкування, торкнувся багатьох аспектів процесу спілкування дитини з природою, з навколишнім світом, із творами мистецтва, охарактеризував принципи спілкування дітей з педагогом, у колективі й один з одним, із представниками старшого покоління – дідусем і бабусею, батьком і матір'ю. «Тонкість почуттів, – писав Василь Олександрович, – виховується тільки в колективі, тільки завдяки постійному духовному спілкуванню з людьми» [3, 250].

Формування моральних компетенцій пов'язано із формуванням моральних переконань, які ґрунтуються на знаннях і моральних почуттях. Найтонші моральні почуття – людського обов'язку, чуйності, уважності до духовного світу іншої людини. До моральних почуттів В. О. Сухомлинський відносить і відчуття щастя, джерелом якого є моральна чистота, краса, благородство особистих відносин. «Немає нічого мудрішого і складнішого, ніж людська любов. Це найніжніша і разом з тим найяскравіша і найпомітніша квітка в букеті, ім'я якого – Моральність», – зазначав відомий педагог [3, 240]. Василь Олександрович наголошує, що кожен вихованець «уже в дитинстві» має набути «морального досвіду в ... особистих відносинах з іншими людьми діяти так, як велить йому ... обов'язок». Для цього вихователь має виявляти «більше конкретного діла, сердечної участі в житті, у творенні радощів» [4, 119].

Василь Олександрович високо підносить, як одну з найважливіших моральних цінностей, уміння дітей дорожити честю сім'ї, тим первинним середовищем, де людина вчиться творити добро. Педагог наголошував: «Дитина – це дзеркало родини; як у краплі води відбивається сонце, так у дітях відбивається моральна чистота матері і батька» [3, 256]. Відповідно, від якості співпраці з батьками залежить ефективність морального виховання і формування низки моральних компетенцій. Отже, надзвичайно вагомими та актуальними є питання педагогічної просвіти батьків щодо морально-етичного виховання дітей. Важливо встановлювати довірливі взаємини з батьками вихованців, ознайомлювати їх зі змістом морального виховання дітей цього віку, з методами та прийомами виховного впливу, акцентувати увагу на важливості гуманного і водночас вимогливого ставлення до дитини.

Батьки у співпраці з вихователем мають зрозуміти, що набуті дітьми в освітніх закладах і в сім'ї знання і вміння повинні стати для дітей нормою і правилом у повсякденному житті як у дитячому садку, так і за його межами. Педагог сам має бути для вихованців живим прикладом та носієм високих моральних якостей. Від вихователя залежить, яким стане серце дитини – ніжною квіткою, чи засохлою пустелею. На думку В. О. Сухомлинського, лише духовно та морально багатий вихователь може зрозуміти складну, часто сповнену суперечностей душу дитини. Він стверджував, що освітній заклад для дітей – це, насамперед, учитель, вихователь. Його дії, ставлення до інших людей виступають для вихованців реальним моральним ідеалом, за зразком якого будується їхня поведінка і всі інші відносини [4, 129].

Моральне виховання, як і будь-який напрям виховної роботи з дітьми, передбачає використання системи прийомів, методів, операцій пізнання особливостей їхнього світогляду, мислення, поведінки та цілеспрямованого впливу на них. Методи

морального виховання – це шляхи вирішення завдань морального виховання, за допомогою яких здійснюється формування особистості відповідно до мети, завдань та вікових особливостей дітей [3, 119].

Основні ідеї В. О. Сухомлинського, що стосуються формування моральної компетентності вихованців, знаходять втілення в діяльності сучасних закладів дошкільної освіти. У цьому сенсі цікавою виявилась робота з дітьми старшого дошкільного віку, яка здійснювалась на базі закладу дошкільної освіти №286 (ясла-садок) «Полунична галявина» (м. Запоріжжя). Вихователі цього закладу націлювали роботу на збагачення наочно-чуттєвих уявлень дітей про моральні якості та добру поведінку; на формування відповідних почуттів і переконань щодо значення дотримання моральних правил та норм в житті; на вдосконалення уміння розуміти позитивні й негативні вчинки, давати їм оцінку, дотримуватись моральних правил і норм у повсякденному житті. На всіх етапах роботи вихователі орієнтували вихованців та їхніх батьків на співпрацю. Ознайомлення старших дошкільників з морально-етичними категоріями та якостями здійснювалось шляхом міні-занять, спостережень, екскурсій, цільових прогулянок, під час ігор та різних видів праці, хвилинок-роздумів, інсценізації казок тощо. Виходячи з цього, у вільний час, під час самостійної художньої діяльності (малювання, ліплення, конструювання) вихованці практично застосовували набуті знання. Особливе місце відводилося й етичним бесідам, розповідям вихователя з використанням ілюстративного матеріалу за художніми творами В. О. Сухомлинського. Паралельно здійснювалась відповідна робота з батьками.

Висновки та перспективи вивчення проблеми. В. О. Сухомлинський для досягнення мети морального виховання пропонував організувати систему роботи педагога. Сучасний вихователю для формування моральної компетентності у своїх вихованців повинен усвідомлювати мету, завдання, кваліфіковано підбирати методи, урізноманітнювати форми морального виховання.

Перспективами вивчення проблеми вбачаємо детальніше вивчення форм морального виховання, які пропонував організувати В. О. Сухомлинський.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бабій І. В. Ідеї В. Сухомлинського щодо морального виховання особистості. *Педагогічний дискурс*. 2011. Вип. 10. С. 25-28.
2. Богуш А. М. Педагогічні виміри Василя Сухомлинського в сучасному освітньому просторі: монографія. Кам'янець-Подільський: Рута, 2018. 392 с.
3. Сухомлинський В. О. Сто порад учителів. *Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т.. Т. 2.* Київ: Радянська школа, 1976. С. 417 - 670.
4. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину. *Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т.. Т. 2.* Київ: Радянська школа, 1976. С. 147 - 416.

СУЧАСНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІДЕЙ В. СУХОМЛИНСЬКОГО У ЗБЕРЕЖЕННІ ЗДОРОВ'Я ДОШКІЛЬНИКІВ

Світлана ІСАКОВА

*(здобувачка II курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету педагогіки, психології та мистецтв)*

*Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький*

Науковий керівник – канд. пед. наук, викладач Н. М. Андросова

Анотація. У статті розглянуто тенденції державних вимог щодо забезпечення здоров'я дітей дошкільного віку як пріоритетного напрямку розвитку суспільства. Встановлено паралелі між педагогічною спадщиною В. Сухомлинського та сучасними підходами в освіті дошкільників.

Ключові слова: здоров'я дітей, дошкільний період, середовище закладу дошкільної освіти.

Проблема формування свідомого вибору та збереження здоров'я нації є пріоритетними аспектами сучасних парадигм руху українського суспільства. Наступною ланкою, що зацікавлена у здоровому поколінні, є батьки та педагоги. Збереження здоров'я дітей в процесі виховання і навчання є базовим критерієм реалізації парціальних програм у галузі дошкільної освіти.

Виховання свідомого та відповідального ставлення до здоров'я має починатися із раннього дитинства, поступово входить до системи світогляду, ставати складовою частиною загальної культури, духовного світу людини. Саме виховання зумовлює поведінку, стиль життя і, врешті-решт, стан здоров'я особистості.

Проблема раннього формування культури здоров'я актуальна, своєчасна і досить складна.

Фахівці різного профілю відзначають, що стан здоров'я дітей України характеризується проявами негативних тенденцій: особливо тривожними є показники здоров'я дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку. Тому виховання здоров'язберезувальної поведінки дітей старшого дошкільного віку набуває особливого значення і має на меті поліпшення здоров'я в широкому розумінні із залученням відповідних ресурсів взаємодії двох основних соціальних інституцій соціалізації дошкільника – сім'ї та закладу дошкільної освіти.

Проблему зміцнення здоров'я дітей досліджували українські вчені Т. Андрющенко, Г. Беленька, О. Богініч, Т. Бабюк, Е. Вільчковський, Н. Денисенко, Л. Зданевич, Н. Кот, Л. Лохвицька, Н. Маковецька, Н. Семенова, С. Юрочкіна та ін.; аспекти практичної реалізації означеної проблеми розкрито у дослідженнях О. Аксьонової, Н. Денисенко, Т. Книш, Л. Лихолід, С. Лупінович, Л. Мельник, В. Нестеренко та ін.

У Законі України «Про дошкільну освіту» акцентується увага на необхідності «збереження та зміцнення фізичного, психічного і духовного здоров'я дитини; виховання свідомого ставлення до себе, оточення та довкілля; формування у дітей гігієнічних навичок та основ здорового способу життя, норми безпечної поведінки» [1]. Указ президента «Про національну стратегію з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» (2016) [2] наголошено на сталому пріоритеті держави щодо посилення уваги до питань створення умов для оздоровлення дітей.

Базовий компонент дошкільної освіти вимагає уваги педагогів до головних ліній розвитку фізичного, психічного та морально-духовного здоров'я, особистісних цінностей як своєрідного внутрішнього стрижня, ціннісної етичної орієнтації з формування навичок практичного життя, емоційної сприйнятливості та сприяння розвитку індивідуальності дитини. Перед педагогічними працівниками поставлено стратегічну мету – виховання здорового покоління, що потребує удосконалення процесу збереження, зміцнення та формування здоров'я дітей.

Враховуючи, що до 7 років людина проходить величезний шлях онтогенезу, що в цей період відбувається інтенсивний розвиток органів і функціональних систем організму і закладаються основні риси особистості, ставлення до себе і оточуючих, важливо у дошкільний період сформувати у дітей базу знань і практичних навичок здорового способу життя, усвідомлену потребу в систематичних заняттях фізичною культурою і спортом.

Формування здорового способу життя має починатися вже в дошкільному закладі, вся виховна діяльність якого повинна бути спрямована на збереження і зміцнення здоров'я дітей в період зростання.

Актуальність питання здорового способу життя дітей триває з кінця ХХ ст. й дотепер. Наголошував на цьому й видатний педагог Василь Сухомлинський [3]. Працюючи директором школи у період повоєнних років, спостерігаючи важливість зміцнення дитячого організму й прямої залежності даного критерію із успішністю у навчанні, Василь Олександрович звертає увагу на майбутніх першокласників, організовує часткове перенесення освітнього процесу «під голубе небо», створює «зелені класи», активізує вчителів до проведення цілого ряду заходів на природі, зазначає вплив художнього слова, музики та образотворчого мистецтва на емоційну врівноваженість і розвиток психічних процесів дітей, роль співпраці із родиною учня.

Сучасні заклади дошкільної освіти спираються на практики загартовування, прогулянок, фізичних вправ, розваг та досліджень природи на майданчиках, залученні дошкільнят до музичної, образотворчої, творчої діяльності. Основними засобами в процесі виховання виступають середовище, щотижневі пізнавальні, інтегровані заняття, дружня співпраця вихователя і дитини протягом дня.

Сучасні вимоги до освітнього середовища в закладі дошкільної освіти полягають у забезпеченні реалізації можливостей для формування в дошкільнят спеціальних знань, умінь, навичок збереження й зміцнення свого здоров'я; створенні підґрунтя для наступного вибору індивідуального здорового способу життя. З'являються тенденції до природності кольорового наповнення ігрових кімнат, іграшок, заміни штучних об'єктів природними на майданчиках.

Особливості реалізації педагогічних технологій у закладах освіти у більшості передбачають можливості здійснення самостійних спроб удосконалення себе, свого тіла, психіки, емоцій, роботи над розвитком своїх комунікативних здібностей, вихованні гуманного ставлення до світу, до оточення, до самого себе.

У процесі соціалізації і виховання дитиною засвоюються певні когнітивні конструкти, моделі здоров'язбережувальної поведінки. Особистість дитини, яка розвивається у процесі соціалізації, засвоює цінності і культурні норми, що дозволяють їй адаптуватися у дорослому соціальному житті. Завдання здоров'язбереження реалізуються через упровадження в закладах дошкільної освіти здоров'язбережувальних технологій, що і забезпечують створення сприятливих умов розвитку, виховання, навчання дитини (спокійне середовище, яке не пригнічує психічні процеси, відсутність стресових ситуацій, адекватність вимог до дитини, зростання дошкільника у прийнятному, найбільш відповідному його природі темпі); оптимальну організацію освітнього процесу (відповідно до вікових, статевих, індивідуальних особливостей та гігієнічних норм); повноцінний та раціонально організований руховий режим (до 3-х годин для дітей раннього віку, 3–4 години для дошкільників молодшого віку, 4–5 годин для дошкільників старшого віку).

Отже, дошкільний вік належить до критичного періоду у житті дитини. Протягом усього дошкільного дитинства відбувається наростання сили і рухливості нервових процесів, формування вищої нервової діяльності. У цей період здійснюється «глибинна» перебудова в обміні речовин, яка пов'язана з максимальною частотою дитячих інфекцій і представляє серйозну небезпеку для здоров'я дитини. Але навіть здоровий дошкільник потребує ретельної турботи й участі з боку оточуючих його дорослих, адже здоров'я дитини формується протягом усього її життя. Ставлення дитини до свого здоров'я безпосередньо залежить від сформованості в її свідомості цього поняття.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Про дошкільну освіту. – Закон України від 01.01.2021. – № 2628-III. – URL: <https://zakon.help/law/2628-III>

2. Про Національну стратегію з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація». – Указ Президента України від 9 лютого 2016 року. – № 42. – URL: <https://www.president.gov.ua/documents/422016-19772>

3. Сухомлинський В. О. Павлівська середня школа // В. О. Сухомлинський. – Вибрані твори: у 5-ти т. – Т. 4. – К.: Рад. школа, 1976. – С. 7–390.

ПОГЛЯДИ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО НА ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СЕРЕДЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Юлія КВАШНЯ

(студентка II курсу факультету педагогіки, психології та мистецтв)

Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Т. О. Прибора

Анотація. Актуальними питаннями сьогодення є питання естетичного виховання і розвитку естетичної культури підрастаючого покоління. У зв'язку з цим важливого значення набуває осмислення конкретних питань естетичного виховання дітей середнього дошкільного віку на прикладі педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського.

Ключові слова: В. О. Сухомлинський, естетичне виховання, дошкільник, особистість, гуманізм, мистецтво, краса.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У ХХІ столітті визначено основну мету освіти, спрямованої на естетичне виховання та всебічний розвиток людини, як найвищої цінності суспільства, формування її духовних смаків, ідеалів та розвитку художньо-творчих здібностей.

У процесі становлення особистості з найдавніших часів особливе значення мало естетичне виховання. Здатність відчувати, сприймати, розуміти, усвідомлювати і творити прекрасне – це ті специфічні прояви духовного життя людини, що свідчать про її внутрішнє багатство.

На думку В.О.Сухомлинського, найголовнішим у формуванні особистості є виховання почуття власної гідності, а найважливішим педагогічним інструментом педагога – вміння глибоко поважати людську особистість у своєму вихованцеві. Естетичне виховання передбачає розвиток почуттів дитини: моральних, інтелектуальних і естетичних у їх тісному взаємозв'язку та практичній спрямованості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Свій внесок в розвиток даної проблеми зробили такі відомі педагоги: Є. Аркін, Н. Аскаріна, Г. Ващенко, М. Монтессорі, А. Макаренко, С. Русова, Г. Сковорода А. Усова, К. Ушинський, Є. Тихеева та інші. Окремі аспекти проблеми естетичного розвитку дітей дошкільного та молодшого шкільного віку були висвітлені в наукових працях Т. Будняк, Г. Сухорукової.

Вагомий науково-практичний внесок у розробку проблеми естетичного розвитку особистості дітей дошкільного віку зробив видатний український педагог, заслужений вчитель України Василь Олександрович Сухомлинський.

Формулювання мети статті. Розглянути погляди В.О.Сухомлинського на особливості естетичного виховання дітей середнього дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Невід'ємною частиною навчально-виховного процесу є естетичне виховання, яке покликане формувати і розвивати естетичні почуття, смаки, переконання, судження, виявляти і плекати в особистості художні здібності, здатність бачити красу в природі, мистецтві, діяльності, спілкуванні та житті загалом.

У документі «Основні орієнтири виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів» зазначено: «Естетичне виховання спрямоване на розвиток у зростаючої особистості широкого спектра почуттів, здатності збагнути та виразити власне

ставлення до мистецтва. Важливим є сприймання об'єктів довкілля як естетичної цінності, ерудиція у галузі мистецтва, власний погляд на світ, здатність радіти за інших як ознака духовної зрілості [3, с. 110]. Тому одним із головних завдань сучасного освітнього закладу є створення такої системи навчання й виховання, яка б забезпечувала освітні потреби кожної дитини відповідно до її нахилів, інтересів, можливостей.

Естетичне виховання дитини – процес, який формується під впливом різних життєвих обставин і дій, що володіють естетичними засобами. Висловлюючи свої естетичні судження про речі і явища, діти середнього дошкільного віку переживають певні естетичні почуття. Педагогічно організований процес естетичної дії на дошкільників має за мету не лише ознайомлення їх із різними видами і творами мистецтва, а й передбачає освоєння дітьми прекрасного в мистецтві та довкіллі, і є процесом естетично правильної організації всього дитячого життя.

Основою, на якій здійснюється естетичне виховання дошкільників середнього віку є певний рівень художньо-естетичної культури особистості, її здатності до естетичного освоєння дійсності. Цей рівень виявляється як у розвитку всіх компонентів естетичної свідомості (почуттів, поглядів, переживань, оцінок, смаків, потреб та ідеалів), так і в розвитку умінь і навичок активної перетворювальної діяльності у мистецтві, праці, побуті, людських взаєминах. Формування у дошкільників середнього віку певної системи художніх уявлень, поглядів, які зможуть допомогти їм виробити в собі дійові критерії естетичних цінностей, готовність та уміння вносити елементи прекрасного у своє життя, починається із сприймання довкілля [1, с. 151–152].

Естетичне виховання пронизує всі сфери дитячого життя, воно забезпечується всіма ланками виховання і використовує багатство і різноманітність його засобів. Завданням естетичного виховання є не тільки розширення художнього сприймання почутих музичних творів, а й організація людських почуттів, духовного зросту особистості, регуляція і корекція поведінки. Методологічною основою і важливим принципом естетичного виховання дошкільників середнього віку на сучасному етапі має стати ідея комплексного підходу, яка у реалізації системи естетичного виховання має подвійне значення.

По-перше, система естетичного виховання має будуватися таким чином, щоб різні види мистецтва постійно взаємодіяли між собою у процесі впливу на дитину, тобто наявна необхідність тісної взаємодії мистецтва на основі міжпредметних зв'язків.

По-друге, естетичне виховання як виховання засобами мистецтв, так і засобами дійсності повинно стати органічною частиною будь-якого виду виховання [1, с. 151–152].

Великого значення естетичному вихованню приділяв В. О. Сухомлинський. Він вважав, що естетичне виховання – прекрасне і могутнє джерело моральної чистоти, духовного багатства, фізичної досконалості. Естетичне виховання має найтісніший зв'язок з усіма сферами духовного життя особистості і колективу [4, с. 153].

В. О. Сухомлинський був глибоко переконаний, що естетичне виховання має становити основу навчального процесу в дитячому садочку.

Видатний педагог-новатор створив організовану систему впливу на вихованців, яка сприяє всебічному розвитку дитини. Методика гуманістичного виховання у В. О. Сухомлинського полягає у поєднанні різноманітних способів та методів виховання. Він уміло поєднував у своїй діяльності теорію і практику в галузі виховання відчуття прекрасного. «Лікування красою – так можна назвати одну з граней моєї педагогічної системи», – писав видатний педагог [2, с. 68].

В естетичному вихованні та самовихованні особистості дошкільника В. О. Сухомлинський особливе місце відводить категорії краси: «Виховуй в собі людську душу. Найголовніший засіб самовиховання душі – краса. Краса в широкому

розумінні – і мистецтво, і музика, і душевні стосунки з людьми» [6, с. 610]. Краса, на його думку, відточує людяність. Якщо людина з дитинства виховується на красі, насамперед на хороших книжках, якщо в неї розвивається здатність до переживань, почуття замилювання, захоплення перед красою, то навряд чи можливо, щоб вона стала бездушною, паскудною, розпусною. Краса, насамперед художні цінності, виховує витонченість натури, а чим тонша натура, тим гостріше людина сприймає світ і тим більше вона може дати світові [6, с. 613].

В. О. Сухомлинський справедливо вважав, що естетика починається з краси переживань. Основним об'єктом свого педагогічного впливу він називав культуру почуттів, які є цільним ґрунтом для високоморальних дитячих вчинків. «Досвід підтверджує, що добрі почуття своїм корінням сягають у дитинство, а людяність, доброта, лагідність, доброзичливість народжуються в праці, турботах, хвилюваннях про красу навколишнього світу. Добрі почуття, емоційна культура – це серцевина людяності. Якщо добрі почуття не виховані в дитинстві, їх ніколи не виховаєш, тому що це суто людське утверджується в душі одночасно з пізнанням перших і найважливіших істин, одночасно з переживаннями і відчуженнями найтонших відтінків рідного слова. В дитинстві людина повинна пройти емоційну школу – школу виховання добрих почуттів» [7, с. 60]. «Там, де немає чуйності, тонкості сприймання навколишнього світу, виростають бездушні, безсердечні люди», – попереджав педагог [5, с. 47].

Педагог порівнював красу з джерелом моральної чистоти, духовного багатства, фізичної краси. Виховання моральних, інтелектуальних та естетичних почуттів у їх тісному взаємозв'язку повинно бути практично спрямованим, у результаті чого, як справедливо вважає В. О. Сухомлинський, дитина повинна навчитися керувати своїми бажаннями, свідомо обмежувати їх, бути володарем бажань, виховувати в собі благородні людські потреби [8, с. 500].

Виховання відчуття прекрасного, орієнтоване на формування естетичної культури дошкільників, передбачає: розвиток у дітей здібності сприймати прекрасне в природі, в праці, в творах мистецтва, оточуючій дійсності, поведінці людей, які бажають насолоджуватися цим прекрасним.

Так, краса природи виховує здатність відчувати, сприймати тонкощі, відтінки речей, явищ, порухи серця: «Природа є джерелом добра, її краса впливає на духовний світ людини тільки тоді, коли юне серце облагороджується вищою людською красою – добром, правдою, людяністю, співчутливістю, непримиренністю до зла. ... Краса природи виховує витонченість почуттів, допомагає відчути красу людини» [8, с. 539].

В. О. Сухомлинський відводив природі особливу роль. В книзі «Серце віддаю дітям» він писав, що прагнув до того, щоб, перш ніж відкрити книгу, прочитати по складах перше слово, діти повинні прочитати сторінки найкращої в світі книги – книги природи [7, с. 279]. Кожну подорож у природу Василь Олександрович називав уроком мислення, уроком – естетичного виховання. На його думку, найважливіше, щоб у процесі спілкування з природою малюки отримували чуттєві враження. Адже дитина мислить образами, а це означає, що, слухаючи розповідь вихователя про подорож краплинки води, вона малює у своїй уяві і сріблясті хвилі ранкового туману, і темну хмару, і гуркіт грому, і весняний дощ. Чим яскравіші в її уявленні ці картини, тим глибше вона осмислює закономірності природи.

Поєднання природної цікавості дітей з дійовим спілкуванням, з джерелами думки активізує розумову діяльність, виховує інтерес і бажання пізнати навколишнє середовище, зрозуміти його таємниці. Спілкування з природою, на думку В. О. Сухомлинського – засіб формування високих моральних якостей. Краса, писав педагог – це кров і плоть людяності, добрих почуттів, сердечного ставлення. Відомо, що емоційне й естетичне виховання починається з розвитку культури відчуттів і сприймань.

Василь Олександрович зазначає, що сприймання – найважливіший психічний процес, завдяки якому предмети та явища навколишнього світу, відбиваючись у нашій свідомості, породжуючи почуття і переживання. Тому педагог вчив дітей помічати найменші, найтонші зміни в природі. Природа формує у дітей емоційну сферу. Краса природи загострює сприймання, продовжує творчу думку. Без вражень від тиші долів і лук, шелесту дібров, пісень жайворонка у голубому небі, шепоту колосся пшениці, дзижчання джмелів і бджіл неможливе сприймання музичних творів, бо все це є тим фоном, на якому людина може зрозуміти, відчутти красу музики, те джерело, з якого вона черпає натхнення. Про це В. О. Сухомлинський зазначає у «Батьківській педагогіці» [9, с. 203].

Також естетичному розвитку особистості сприяють живопис, музика, пісня. В. О. Сухомлинський розглядає ці види мистецтва як важливі засоби не лише естетичного, а й морального і розумового виховання, як джерела благородства серця й чистоти душі.

Мистецтво сприяє виявленню та розвитку в дітей здібностей і талантів. Однак без творчої праці розв'язати це складне завдання неможливо. «Джерела здібностей і обдарувань дітей – на кінчиках їхніх пальців. Від пальців, образно кажучи, ідуть найтонші струмочки, які живлять джерело творчої думки. Чим більше впевненості і винахідливості в рухах дитячої руки, чим тонша взаємодія руки й знаряддя праці, чим складніші рухи, необхідні для цієї взаємодії, тим яскравіша творча стихія дитячого розуму, тим точніші, тонші, складніші рухи, необхідні для цієї взаємодії; чим глибше ввійшла взаємодія руки з природою, із суспільною працею в духовне життя людини, тим більше спостережливості, допитливості, пильності, уваги, здатності досліджувати в діяльності людини» [7, с. 251].

Визначну роль у вихованні особистості В. О. Сухомлинський відводив педагогові, адже від того, як вихователь зуміє навчити своїх вихованців відчувати серцем внутрішній світ іншої людини, залежить духовна краса людини, яку ми повинні створити з живої, мислячої і переживаючої істоти, яка ще не стала людиною в повному розумінні цього поняття. «Мистецтво облагороджувати дитину й підлітка вищими почуттями й переживаннями – є мистецтвом співпереживання. Я добивався, щоб уже в роки дитинства людина розуміла й відчувала серцем найтонші душевні порухи іншої людини» [8, с. 501].

Отже, головне завдання дошкільної освіти в галузі естетичного виховання полягає в тому, щоб сформувати гармонійно розвинену, духовно багату, здатну на глибокі почуття і переживання особистість, творця прекрасного і доброго. Естетичне виховання у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського є гуманістично спрямованим, в його центрі – людина з усіма її потребами, переживаннями, здібностями, проблемами. Найважливішим завданням естетичного виховання В. О. Сухомлинський вважав навчити дитину бачити красу оточуючого світу, красу людських стосунків, духовне багатство, доброту, щирість і на цій основі стверджувати прекрасне в самому собі.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Інспекторова Т. Особливості естетичного виховання дошкільників засобами музики. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. – 2009. – Ч. 2. – С. 151–152.
2. Кормило О.М. Проблема активізації емоційної сфери молодших школярів у навчальній діяльності в працях В.О. Сухомлинського. *Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка: Педагогіка*. – 2002. – №5. – С.66–69.
3. Кузь В.Г. Педагогіка В.О. Сухомлинського – педагогіка ХХІ століття. *Педагогіка і психологія*. – 2000. – №1. – С. 113–120.
4. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка: хрестоматія / Уклад.: А. І. Кузьмінський, В.Л.Омеляненко. – К.: Знання Прес, 2003. – С. 153–154.
5. Мелешко В. В. Педагогіка В. Сухомлинського в діяльності вчителя сільської школи. *Наукові*

записки ТДПУ ім. В. Гнатюка: Педагогіка. – 2002. – №5. – С. 37–42.

6. Сухомлинський В. О. Листи до сина. Вибрані твори. В 5-ти т. – К.: Радянська Школа, 1977. – Т. 3. Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. – С. 583–657.

7. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори. В 5-ти т. – К.: Рад. Школа, 1977. – Т. 3. Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. – С. 9–279.

8. Сухомлинський В. О. Народження громадянина. Вибрані твори: В 5-ти т. К.: Радянська Школа, 1977. – Т. 3. Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. С. 283–582.

9. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка. – К.: Рад.школа, 1978. – 263 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ (З ДОСВІДУ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО)

Єлизавета КІРІЛЛОВА

(студентка IV курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету педагогіки, психології та мистецтв)

Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент І. Г. Баранюк

Анотація. У статті описано педагогічний досвід видатного педагога Василя Олександровича Сухомлинського щодо психологічних та навчальних цілей використання гри у виховному процесі дошкільників. Визначено напрями та засоби використання ігор, а також їх психологічне значення у виховному процесі.

Ключові слова: гра, дитина дошкільного віку, увага, пам'ять, соціалізація.

Василь Олександрович Сухомлинський (1918–1970) – автор оригінальної педагогічної системи, що ґрунтується на принципах гуманізму і неогуманізму, визнання особистості дитини найвищою цінністю.

Гуманістичні ідеї в педагогіці і психології сформувалися на рубежі XIX та XX століть. В той час психологізація гуманізму була виправдана тим, що гуманізація світу неможлива без гуманізації його серцевини – людини. Вважається, що гуманістична психологія – явище планетарного масштабу, тому вона стрімко стала проникати в усі людинознавчі науки, в тому числі і в педагогіку.

Сформована на цій основі гуманістична педагогіка ставилася до дитячої гри як соціального феномену, здатному організувати і емоційно наповнити все дитяче життя, надати йому неповторний та привабливий аромат радості й творчості. Ставлення до гри як до вільного виду діяльності, якій належить повага прав всіх її учасників, є показником рівня розвитку вітчизняної і зарубіжної педагогічної думки відповідного періоду часу. Гуманістична педагогіка наділила гру низкою характерних властивостей, однією з яких є здатність формування своєрідного простору дитинства, наповненого соціально-цінними емоціями, що забезпечує комфортне положення в грі кожній дитині [1, с. 112].

У вітчизняній педагогіці ідеї всебічного розвитку особистості в середині XX століття були підтримані і втілені в практику освіти В. О. Сухомлинським. В організації діяльності керованої ним Павлиської середньої школи В. О. Сухомлинський надавав великого значення створенню ігрового середовища. Так, на території школи з'явився майданчик з каруселями і гойдалками, а в практиці роботи школи гра зайняла місце не тільки як засіб відпочинку і перемикання уваги дітей, а й стимулювання їх розумової активності.

Багато науковців займалися дослідженням даної проблеми в контексті вивчення

досвіду В. О. Сухомлинського, а саме: Федусенко Ю. І., Тарасова І. О., Безлюдна Н. В., Бондаренко Г. Л. та ін.

Мета даної статті полягає в аналізі поглядів Василя Олександровича Сухомлинського на організацію ігрової діяльності дітей дошкільного віку в психологічному аспекті.

В. О. Сухомлинський багато разів повторював, що «вчення – праця, і його не можна перетворювати в гру. Але не можна поставити китайську стіну між працею і грою... Так що ж страшного в тому, що дитина вчиться писати, граючи, що на якомусь етапі інтелектуального розвитку гра поєднується з працею, і вчитель не так вже й часто говорить дітям: «Ну, пограли, а тепер будемо працювати!» [3].

Досвід великого педагога підтверджує, що цінність гри як педагогічного засобу полягає і в тому, що в її змісті висвітлюються різноманітні види людської діяльності, що реалізують визначні здатності особистості. Особливе значення в цьому плані має той факт, що в грі у дошкільників створюються умови для прояву здатності до праці, творчості, взаємодії, співпраці, співпереживання, співучасті, тобто такі здібності і якості особистості, що мають значення в будь-яких інших видах діяльності. Більш того, формування соціально-цінних якостей особистості безпосередньо пов'язане з формуванням і удосконаленням соціокультурного досвіду особистості, перенесення його на широку сферу соціально-цінної діяльності дошкільника [4, с. 26].

Соціальна сутність дитячої гри, на думку В. О. Сухомлинського, визначалася її освітнім і виховним змістом, що включає навчальні, моральні елементи, засоби активізації позиції дошкільників, що залучають їх до спільної ігрової дії і слугують прикладом для майбутніх самостійних ігор.

Визначаючи педагогічні можливості гри і сфери їх застосування, педагог в першу чергу звертав увагу на її потенційні можливості як засобу адаптації до нових умов і ефективного прийому навчання.

В полі зору В. О. Сухомлинського були питання, що розкривають психологізм дитячої гри. Так, приймаючи до уваги, що дитяча гра розвиває природні сили дитини, її волю, увагу, мислення, уяву, педагог навмисно включав в усі види діяльності різноманітні ігрові прийоми і ситуації, здатні вирішити саме ці завдання. Вся сукупність ігор та кожна з них окремо мали то неймовірне значення, яке важко переоцінити. Доказом тому є загальне визнання досвіду великого майстра і освоєння його прийомів педагогами практиками сучасної вітчизняної та зарубіжної школи.

У практиці великого майстра сфери застосування гри не були жорстко обмежені. Крім того, використовувалися як педагогічно організовані, так і вільні ігри, причому і ті й інші оцінювалися рівнозначно як виховний та освітній засіб. Важливим є той факт, що В. О. Сухомлинський, розглядаючи гру як вільну і самостійну діяльність дітей, ставився до неї не тільки, як до розваги і задоволення потреби в задоволенні, але і як до універсального методу, що дозволяє здійснювати гнучкий та м'який вплив на дитину.

Педагог-гуманіст розкрив здатність гри адаптуватися до різноманітних умов середовища, що дозволяє їй бути найбільш прийнятною в системі засобів і методів педагогічного впливу як на відносини між дітьми, так і на відносини між дітьми і дорослими. Незважаючи на те, що більшість ігор в досвіді педагога були педагогічно організованими, вони обов'язково передбачали прояв самостійності і самодіяльності дітей у виборі самої гри, в її організації, що дозволяло «затушовувати» або «камуфлювати» керівну роль педагога в ній.

В. О. Сухомлинський зазначав, що гра здатна розвивати громадські навички, спритність, любов до природи – дуже необхідні дитині в її майбутньому житті. Разом з

тим, в досвіді великого педагога, гра була своєрідним регулятором відносин в системі «вчитель-учень», «учень-учень», що служило розрізненню досвіду міжвікового спілкування і взаємодії, накопичення соціального досвіду. В такому спілкуванні створювалися умови для прояву взаємодопомоги, взаємовиручки, співпереживання, співучасті. Саме такі відносини, на думку В. О. Сухомлинського, – кращий засіб виховання [3].

Погляди на оцінку педагогічного статусу гри В. О. Сухомлинським виявлялися і в тому, що він позиціонував гру в життя дітей різного віку як найбільш важливий вид діяльності, вважаючи, що від перших стадій розвитку дітей до періоду дорослішання гра вправляє сили дитини і сприяє її підготовці до подальшого життя і роботи. Крізь всі педагогічні праці В. О. Сухомлинського червоною ниткою проходить дитяча гра. Гра і праця, гра і вчення, гра і творчість, гра і міжвікова взаємодія ...

Часом в школі В. О. Сухомлинського виникали ігри, що повертали дітей старшого віку в їх дошкільне дитинство. Так з'явилися ігри в казку. Через казку, фантазію, гру, через неповторну дитячу творчість – вірна дорога до серця дитини, – зазначав В. О. Сухомлинський. Він так вводив малюків в навколишній світ, щоб вони кожен день відкривали в ньому щось нове, щоб кожен їх крок був подорожжю до витоків мислення і мови – до чудової краси природи. В. О. Сухомлинський зазначав, що цінність гри в казку полягає в грі думки, в прагненні до спільного переживання, яке веде за собою формування колективу. Крім того, гумор і мораль казок вчать дітей бачити смішне і серйозне, схоплювати протиріччя дійсності, виховують здатність порівнювати і зіставляти [2, с. 112].

Отже, В. О. Сухомлинський демонстрував свою переконаність в необмеженій можливості дитячої гри. Ставлячись до дитини як унікального явища, він використовував гру з метою розвитку її індивідуальності, уяви, фантазії, творчості. Своєрідне ставлення педагога до дитячої гри складалося ще й в тому, що він розглядав її не як засіб адаптації дитини до соціального середовища, а навпаки, як засіб адаптації середовища до індивідуальності дитини.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Репринцева Е. А. Игра: мыслители прошлого, настоящего о ее природе и педагогическом потенциале. / Е. А. Репринцева. – М. : Психолого социальный институт, Воронеж: НПО МОДЕК, 2006. – 460 с.
2. Сухомлинский В. А. Методика воспитания коллектива. / В. А. Сухомлинский. – М.: Просвещение, 1981. – 192 с.
3. Сухомлинский В. О. Вибрані твори: в 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1976–1977. – Т. 5. – С. 103–104.
4. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. / В. О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1974. – С. 26–156.

ПОНЯТТЯ ВАЖКОВИХОВУВАНOSTI У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Альона КИРИЛЕНКО

(студентка IV курсу факультету педагогіки, психології та мистецтв)

*Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький*

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Т. О. Прибора

Анотація. Дана робота актуалізує та розкриває поняття «важковиховуваність». Матеріал базується на дослідженнях вітчизняного педагога В. О. Сухомлинського. На основі педагогічного

досвіду вченого надано поради та рекомендації для вчителів.

Ключові слова. Важковиховувана дитина, педагогічно занедбані учні, В. О. Сухомлинський, педагог, виховання.

Дитяча особистість – складна психофізіологічна система. Внаслідок неправильного виховання, негативного впливу середовища, порушення взаємодії у триаді «батьки-дитина-школа» – з'являються важковиховувані або педагогічно занедбані учні. Зі зростанням кількості таких дітей, дана проблема є досить актуальною.

Свою думку стосовно визначення поняття, основних передумов виникнення та ефективних форм роботи висунули: О. В. Баженов, П. П. Блонський, І. В. Козубовська, С. А. Литвинов, А. С. Макаренко, В. М. М'ясищев та ін.

Не залишив без уваги проблему вітчизняний педагог В. О. Сухомлинський. На його думку, важковиховувана дитина – це знедолена, нещасна дитина, яка втратила можливість до виховання. З ранніх літ має закладатись здатність сприймати волю педагога та батьків, тобто піддаватись виховним впливам. Однак, є діти, які легко піддаються вихованню, а є ті, які несприятливі до нього. [2, 10]

Найбільш поширеними відхиленнями у поведінці Василь Олександрович визначає: агресію, лінь, відсутність дисципліни, цинізм, впертість, егоїзм та озлобленість. Ці риси проявляються під час конфліктів з дітьми та дорослими, як наслідок відсутності бажання вчитись та у формі різних проступків. Першопричиною виникнення даних відхилень, педагог вважає різну долю вихованців. Адже все починається із сім'ї, умов, у яких підростають діти. Те, що набувається вдома – зберігається на все життя. Василь Олександрович обережно, ненав'язливо долучається до дитячого світу аби зрозуміти причини породження зла та спробувати його виправити. [7, 48]

На сьогодні групу важких учнів доповнюють активні, обдаровані діти з яскраво вираженими здібностями та нахилами, а також ті, у кого виникають проблеми особистісного розвитку. Це проявляється у проблемі саморегуляції, коли, надмірно працюючи в одному виді діяльності, виникає небажання працювати з чимось іншим, більш складним чи нецікавим. Як результат – прогалини у навчанні. Даний приклад характеризує ситуацію повної дезадаптації талановитої дитини, що дає підставу вважати її схильною до важковиховуваності. [3]

Робота з дітьми, а особливо з важковиховуваними – дуже складна справа. «...у кожного з них є щось своє, особливе, індивідуальне, не схоже на інших важких дітей: своя причина, свої особливості, відхилення від норми, свої шляхи виховання» [5, 440]

З розсуду вченого, ефективному моральному вихованню учнів сприятимуть такі риси педагога:

- повага, довіра й відкритість до дітей;
- майстерність педагога у формуванні нових знань;
- творчість діяльності;
- організаторські уміння;
- розуміння кожного та врахування індивідуально-вікових особливостей;
- широкий культурний кругозір;
- мистецтво контакту.

«Взагалі, уміння слухати дитину — велике педагогічне мистецтво. Там, де не має цього мистецтва, немає і не може бути виховання» [4, 603].

Зосередженість педагога під час спілкування з дитиною, показує те, що йому не байдужі маленькі радощі чи страхи. Коли учень виговорюється, а вчитель не перебиває власними судженнями та порадами, дитина починає розуміти власні думки та відчуває свою значущість. Таким чином, «...розділена радість подвоюється, а розділене горе –

зменшується». Дитина розкривається, легко йде на контакт і поступово приходиться до вирішення проблеми [8, 49].

Для того щоб стати ближчим до душі маленького вихованця, треба знати дитину, її нахили, спробувати доторкнутись до серця. «Знати дитину – найголовніша точка, де стикаються теорія та практика педагогіки, сходяться всі нитки педагогічного керівництва всім колективом». [6, 442]

Справжній вчитель завжди знайде індивідуальний підхід до кожного, спроможний впливати на розум, серце, волю. Звісно, відразу перевиховати дитину неможливо, та за умови щоденного дружнього спілкування, залучення до різних видів діяльності – цього можна успішно досягти. [1, 305]

Сухомлинський радить колегам, щоб вони не забували, що діти – не лише вмістилища знань, а урок – лише навчальна діяльність. «Це насамперед ставлення дитини до знань, а також ставлення дитини до вас, вихователя». Таким чином на уроці слід розкривати взаємолюдське ставлення, як найбільшу цінність. За відсутності цього взаємозв'язку виявляється небажання вчитися. Окрім цього, не слід залишати непоміченими дитячі проблеми та переживання. [5, 456]

Цінною порадою щодо попередження формування відсутності інтересу до навчання є супровід процесу позитивними емоціями, почуттям задоволення та успіху. Коли є стимул до кращого – яскраво розкриваються задатки та здібності вихованців. У кожного з нас є свої унікальні таланти, та щоб їх вчасно та найбільш повно розкрити, слід прикласти максимум зусиль, бажання та творчості. [7, 489]

Отже, кожна дитина неповторна, унікальна, зі своєю історією та стратегією виховання. Завдання педагога – завжди бути поруч другом і радником, підтримувати ненавмисно та без штучного впливу. Саме в такій атмосфері, з роками, дитина почне більше критично ставитись до себе й зможе пізнати себе.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бондарець М. А. Організація виховання педагогічно занедбаних дітей та підлітків у творчій спадщині В. О. Сухомлинського / М. А. Бондарець // Інноватика у вихованні. – 2018. – № 8. – С. 304–313. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inuv_2018_8_32
2. Важковиховуваність: сутність, причини, реабілітація: навчальний посібник для соціальних педагогів та практичних психологів освітніх закладів / за ред. О. М. Полякової. – Суми : Університетська книга, 2009. – 346 с.
3. Колесник А. Г. Соціально-педагогічна проблема важковиховуваності дітей / А. Г. Колесник // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського : зб. наукових праць. – 2018. – №3 (62). – С. 157–161.
4. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям / Сухомлинський В. О. // Вибрані твори в 5 т. – К.: Радянська школа, 1976. – Т. 2. – С. 603 – 607.
5. Сухомлинський В. О. Доля дітей у твоїх руках, вихователю / Сухомлинський В. О. // Вибрані твори: у 5 т. – К.: Радянська школа, 1977. – Т. 5. – С. 456.
6. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором / Сухомлинський В. О. // Вибрані твори: в 5 т. – К.: Радянська школа, 1976 – 1977. – Т. 4. – 638 с.
7. Сухомлинський В. О. Бачити себе / Сухомлинський В. О. // Вибрані твори: в 5 т. – К.: Радянська школа, 1976. – Т. 5. – С. 489.
8. Шумбар О. Моральне виховання важких дітей у контексті гуманістичних поглядів В. О. Сухомлинського / О. Шумбар // Рідна школа. – 2014. – № 7. – С. 47–51. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2014_7_21

ВАСИЛЬ СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ПЕДАГОГІЧНУ ТВОРЧІСТЬ І МАЙСТЕРНІСТЬ УЧИТЕЛЯ

Юлія КОВАЛЬЧУК

(студентка II курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету педагогіки, психології та мистецтв)

*Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький*

Науковий керівник – д-р. філол.н., проф. О. І. Іляді

Анотація. У статті визначено кореляцію понять «творчість» і «педагогічна майстерність», співвідношення методів і умов формування освітнього процесу в сучасному суспільстві принагідно до організації навчального процесу в часи В. О. Сухомлинського, підкреслено актуальність його методів нині.

Ключові слова: творчість, майстерність, педагогічна майстерність, педагогічна спадщина, розвиток.

Постановка проблеми. Досвід останнього року засвідчив, що продуктивність освітнього процесу значною мірою залежить від високого рівня педагогічної майстерності вчителя. Через постійні зміни форми навчального процесу з дистанційної на очну педагог змушений виявляти високий професіоналізм і творчу «гнучкість», необхідну для реалізації його задумів задля досягнення ефективного результату навчання та виховання учнів.

Звісно, «світ не стоїть на місці», оскільки науково-технічний процес стрімко його змінює, тому, аби не відставати від змін, педагог поглиблює свої професійні знання, вдосконалює вміння, «відточує» навички, що зовсім не просто через швидку динаміку світу, суспільства, освітньої парадигми. Ситуація в країні змінюється швидкими темпами, вимагаючи постійної зміни видів навчальної діяльності, і ця обставина створює неабияку суперечність між вимогами до сучасного педагога і реальними можливостями втілення різних форм освітнього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До визначення аспектів розвитку творчої педагогічної діяльності звертались І. А. Зазюн, В. А. Кан-Калик, В. М. Кларін, М. І. Махмутов, М. М. Поташник, В. Г. Кузя, О. В. Сараєва та ін. Більшість із них апелює до педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського в розрізі проблем виховання вчителя з високим рівнем педагогічної майстерності, створення умов для його творчої діяльності та безперервної освіти. Проте попри значний багатоаспектний досвід вивчення педагогічного досвіду В. О. Сухомлинського принагідно до праці вчителя в сучасних умовах останнього року, практика останніх двох років показує необхідність пошуків таких форм і методів організації навчання, які би давали високі результати всупереч зовнішнім чинникам, у тому числі – соціально-економічному стану в країні. Саме тому проблема організації умов виховання сучасного педагога-майстра нині є однією з центральних проблем «конструювання» освітнього процесу.

Мета доповіді полягає в аналізі педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського щодо питань педагогічної майстерності та творчості сучасного вчителя, зокрема, тих її аспектів, які стосуються суми професійних якостей вчителя-майстра та умов розкриття його творчого потенціалу.

Виклад основного матеріалу. Образ сучасного учителя зазнає надзвичайних трансформацій: освітні реформи, НУШ, навчання та виховання в умовах дистанційної освіти – всі ці чинники зумовлюють «переформатування», тобто кардинальні зміни в організації навчального процесу вчителя як особистості. Звернімося до спадщини

В. О. Сухомлинського. Майстерність педагогічна – «...високе й таке, що постійно вдосконалюється, мистецтво виховання й навчання, доступне для кожного педагога, який працює за покликанням і який любить дітей» [2, с. 48]. Не можемо не погодитися з цим висловом, адже за таких умов, у яких ми нині існуємо, професія вчителя – це ніщо інше, як покликання. Вчитель змушений працювати перед монітором досить довго, передаючи свій досвід учням, виховуючи, наставляючи їх. І при цьому він мусить не втратити особливий емоційний зв'язок із дітьми. Василь Олександрович Сухомлинський писав, що навчання – це «обмін духовними цінностями, взаємна віддача сердечної доброти, співчуття. Все шкільне життя повинно бути просякнуте духом гуманності» [5, с. 496]. Це вказівки до дій, набуття компетенцій та самоствердження. У книзі «Сто порад учителю» знаходимо: «... щоби стати справжнім вихователем, треба пройти школу сердечності... Це одна з найтонших речей у нашій педагогічній справі. Якщо ви наполегливо оволодіваєте нею, ви будете справжнім майстром» [7, с. 11].

Педагог має володіти професійною майстерністю та поєднувати її з особистою духовністю. В. О. Сухомлинський завжди акцентував на тому, що вчитель повинен бути ентузіастом своєї справи, інакше йому треба обрати іншу професію. Окрім цього, педагог має бути різнобічно розвинутою особистістю та творчою людиною. Учні цілодобово мають доступ до будь-якої інформації онлайн, однак ніякі соціальні мережі, гаджети та науково-технічний прогрес, в цілому не можуть компенсувати емоційний зв'язок між суб'єктами шкільного колективу.

В. О. Сухомлинський писав: «Удосконалення педагогічної майстерності кращих учителів якраз і зумовлене тим, що систематичне читання безперервно наповнює море їхніх знань» [7, с. 32]. Він пропонував створювати власну бібліотеку та постійно поповнювати її джерелами інформації з проблем науки, психології, виховання. Зараз це особливо актуально, тому що наука стрімко набирає оберти, і будь-який учитель, зацікавлений у позитивних результатах своєї роботи, а тому буде намагатися «крокувати в ногу з часом». Останнім часом вчителі створюють власні сайти, електронні бібліотеки, ведуть блоги, тим самим постійно розширюючи свої інтелектуальні можливості, що є обов'язковим і для вчителя-початківця. Це прояв їхньої творчості, без якої неможливо уявити працю педагога, оскільки без творчості його професійне зростання хибує проблемами.

Звернімося до 46-ї поради, яка проголошує: «Удосконалення педагогічної майстерності – це передусім самоосвіта, особисті ваші зусилля, спрямовані на підвищення власної культури праці і в першу чергу культури мислення... Чим більше ви вивчаєте й спостерігаєте досвід своїх старших колег, тим необхідніші для вас самоспостереження, самоаналіз, самовдосконалення, самовиховання. На основі самоспостереження, самоаналізу у вас народжуватимуться власні педагогічні ідеї... Це одна з дуже важливих закономірностей педагогічної праці. Вона змушує завжди думати про перспективу». Отже,закономірний висновок про те, що бути вчителем – це не просто приходити вчасно на роботу, проводити уроки, перевіряти зошити, організовувати батьківські збори, наголошуючи на успішності навчання дітей, а ще й професійно та духовно зростати разом із дітьми, колегами, випробовувати нові освітні впровадження, реформи, а головне – любити свою справу [9].

Висновки. Сьогодні світу потрібен не просто вчитель, а майстер своєї справи, педагог за покликанням, творча особистість, креативний працівник, компетентна людина, яка прагне саморозвитку, самоосвіти, майстерно володіє методикою та втілює на практиці найяскравіші педагогічні ідеї, які мають високу результативність. В. О. Сухомлинський наголошував на всіх перелічених вище якостях педагога і

акцентував на безперервному розвитку особистості самого вчителя, що є актуальним у будь-який час.

Перспективи подальших досліджень ідей В. О. Сухомлинського стосовно формування та вдосконалення педагогічної майстерності вчителя, розвитку його творчого потенціалу представлено в результатах порівняння сучасної педагогічної думки зі спадщиною великого педагога. Пропонована доповідь не претендує на вичерпне вирішення всіх аспектів визначеної проблеми, а лише вказує на можливість подальшого вивчення й осмислення ідей В. О. Сухомлинського щодо позицій педагогічної майстерності та творчості вчителя.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Гриньова В. М. Педагогічна майстерність учителя : навч. посіб. / за ред. проф. В. М. Гриньової, С. Т. Золотухіної. 2-е вид., випр. і доп. Харків : «ОВС», 2006. 224 с.
2. Сухомлинський В. О. Павлівська середня школа. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. Київ : Рад. школа, 1977. Т. 4. 670 с.
3. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. Київ : Рад. школа, 1977. Т. 2. 670 с.
4. Поради вчителю, який працює у великій школі (з книги Василя Сухомлинського «Сто порад учителям»). URL : <https://cutt.ly/NwSqmA4H> (дата звернення : 19.09.2021 р.)

ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО МАЙБУТНІМИ ФАХІВЦЯМИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

В. Є. КОНЄВА

(здобувачка освіти II курсу психолого-педагогічного факультету)

*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради, м. Харків*

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент О. В. Кузнецова

Сучасна парадигма Нової української школи зміщує центр плідної та результативної освітньої діяльності з формування знань, умінь і навичок на цілісний розвиток особистості дитини.

Спадщина В. О. Сухомлинського, в цьому напрямі, сприяє розвитку та розповсюдженню ідей сучасної початкової школи. Започаткувавши самобутню систему освіти педагог-гуманіст побудував її на гуманістичних ідеях української народної педагогіки. Його творча спадщина слугує неоціненною основою безперервного розвитку та вдосконалення професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів.

Наукові розвідки багатьох вітчизняних і зарубіжних учених стосуються педагогічної спадщини видатного українського педагога. Серед них: М. Антоненко, І. Бех, М. Библик, А. Богущ, Л. Бондар, Н. Калініченко, М. Мухін, В. Риндак, О. Савченко, О. Сухомлинська та багато інших. Широко досліджується питання реалізації ідей В. О. Сухомлинського в Новій українській школі. Його підходи до теорії і практики шкільного навчання розглядали М. Мухіна, А. Розенберга, О. Савченко, О. Замашкіна, Н. Боднарчук та інші.

Концепція Нової української школи запроваджується в Україні починаючи з 2018 року. Реалізація основних її ідей будується на тому, що найбільшим попитом на ринку праці будуть користуватися ті фахівці, які володіють компетентностями навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі та володіти іншими сучасними вміннями

та навичками [1, с. 4].

Майбутні вчителі початкових класів вивчають формулу нової української школи, яка складається з дев'яти ключових компетентностей. Вони були продемонстровані багато років тому та безпомилково відповідають ідеям Василя Сухомлинського.

Методологічним фундаментом в становленні гуманістичного, розвивального простору сучасної української школи стали ідеї Сухомлинського. Особливого значення і актуальності в досвіді Василя Олександровича набувають судження про те, що школа повинна бути для дитини рідною домівкою, в якій дитина під постійною увагою його світлого розуму, теплих привітних очей зростала, розвивалася, міцніла, вчилася самоутверджуватися, бути корисною своїй родині, рідному краю.

Слушною була його думка про те., що «справжня школа – це не тільки місце, де діти набувають знань і вмінь. Навчання – дуже важлива, але не єдина сфера духовного життя дитини... Справжня школа – це багатогранне духовне життя дитячого колективу, в якому вихователь і вихованець об'єднані багатьма інтересами і захопленнями» [4, 70]. Принцип дитиноцентризму є провідним в Концепції Нової української школи, який орієнтує на потреби учня та систему його цінностей, це така модель освітнього процесу, яка призначена для розширення життєвого шляху та саморозвитку дитини. Реалізуючи принцип дитиноцентризму Нова українська школа працює на засадах особистісно-орієнтованої моделі освіти, у рамках якої школа максимально повинна враховувати права дитини, її здібності, потреби та інтереси в процесі навчання [2, 244].

Комунікативна компетентність є ключовою компетентністю, це певна система, яка включає в себе здатність правильно користуватися словом і якою має володіти кожний вчитель. В.О.Сухомлинський в своїх працях приділяв значну увагу слову, як найтоншому доторканню до серця, що може стати і ніжною запашною квіткою, і живою водою, що повертає віру в добро, і гострим ножом, і розжареним залізом, і брудом. Мудре і добре слово дає радість, а нерозумне і зле, необдумане і нетактовне – приносить біду [5, 18]. Розглядаючи мову та слово, він надавав цим поняттям більш широкого значення – це і слово вчителя, і книга, і мова природи, і мова музики, живопису тощо.

Звертаючись до спадщини відомого педагога-гуманіста ХХ століття слід зауважити, що він акцентував свою увагу на формуванні ситуації успіху в навчанні та вихованні дітей молодшого шкільного віку. Він вказував на те, що породжений та закріплений антигуманними педагогічними діями і схований у глибинах дитячої душі страх та невдачі негативно позначаються на всьому подальшому житті дитини.

Варто згадати, що система роботи педагога була побудована на пізнанні природі та природних явищ. В.О.Сухомлинський надавав першочергового значення безпосередньому спілкуванню дітей з природою. Він вказував на те що потрібно обов'язково проводити час з дітьми на свіжому повітрі, на природі у лісі, біля річки, на лузі тощо. Його ідеї побудовані на тому, щоб постійно відкривати перед дітьми певне джерело знань, без якого неможливе їхнє повноцінне духовне життя, завдяки якому діти стануть більш спостережливими, розумними та кмітливими.

Отже, актуальність і значущість педагогічної скарбниці філософа, науковця, вченого В.О. Сухомлинського неоціненна. Ідеї видатного педагога-гуманіста використовуються в педагогічній теорії та практиці в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців початкової освіти, які будуть їх втілювати в життя під час навчання та виховання дітей в школі майбутнього.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Боднарчук Л. Ідеї В.О.Сухомлинського у щоденній діяльності гімназії. // *Директор школи, ліцею, гімназії.* – 2005. – №4. – С. 67.

2. Концепція Нової української школи URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

3. Пивоварова Г. С. Відображення ідей Сухомлинського в концепції «Нової української школи» / Г. С. Пивоварова, О. М. Хомич // Ідеї Василя Сухомлинського про психологічне забезпечення навчально-виховного процесу та сучасна освіта: зб. матер. Всеукр. науково-метод. Конференції, 10-28 вересня 2017 / уклад. О.Е.Жосан. – Кропивницький: Ексклюзив-систем, 2017. – С. 244–249.

4. Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості // Вибрані педагогічні твори: В 5 т. – К., 1976. – Т. 1. – С. 59 – 206.

5. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям // Вибрані педагогічні твори: В 5 т. – К., 1977.– Т. 3. – С. 5 – 279.

ВИКОРИСТАННЯ ПРИНЦИПІВ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО У ПРАКТИЦІ НУШ

Ольга КОРЕНЮК

(студентка IV курсу спеціальності 013 Початкова освіта)

КЗ «Жовтводський фаховий педагогічного коледж» ДОР, м. Жовті Води

Науковий керівник – канд. пед. наук, викладач О. С. Рудчик

Серед важливих проблем сучасності, що турбують людство, особливо виділяються екологічні. Від їх розв'язання залежить подальше його існування. Саме тому, важливого значення набуває в новій українській школі екологічна освіта, основною метою якої є формування екологічної культури школярів.

Численні наукові доробки не тільки педагогів, а й психологів свідчать про те, що концепція проведення уроків серед природи, яку розвивав Василь Олександрович, викликає великий інтерес у сучасних вчителів та науковців.

Василь Сухомлинський писав: «Людина була і завжди залишається сином природи, і те, що ріднить її з природою, повинно використовуватися для її прилучення до багатств духовної культури». Видатний педагог розглядав мислення не тільки як наукове поняття, а й як процес пізнання. На початкових етапах розвитку мислення однією з форм пізнавальної діяльності є слово, «через слово педагог бачить, як підходить дитина до живого джерела мислення – природи» [5].

Проблемою екологічного виховання В. О. Сухомлинський займався впродовж своєї педагогічної діяльності, і довів, що природа сама собою не виховує. Виховує лише активна взаємодія дитини з нею. Тому екологічне виховання та екологічна культура тісно пов'язані з природоохоронною діяльністю.

Видатний педагог вважав, що самих екологічних знань з охорони навколишнього середовища, якщо вони не втілюються на практиці недостатньо. Важливо, щоб вихованці брали участь у збереженні і збагаченні природи рідного краю, тільки у цьому разі у них формуються необхідні уміння і навички, розвивається відповідальне, бережне ставлення до навколишнього середовища.

Використання принципів екологічного виховання В. О. Сухомлинського у практиці нової української школи є складовою навчально-виховного процесу, який складається з двох рівноцінних компонентів: формування наукових знань з екологічного виховання та охорони природного середовища.

Перспективність екологічного виховання – це одна з передових педагогічних ідей великого педагога, варта подальшого застосування у практиці побудови школи ХХІ століття, що і переконливо доводять сучасні дослідники педагогічної майстерності В. О. Сухомлинського. Це відображено у працях педагогів-дослідників, вчених О. Савченко, А. Степанюк, Г. Василенко, Н. Калініченко, Л. Руденко, О. Вознюк,

Т. Гладюк, Л. Бондар, І. Жаркової, та багато інших. Вчені, досліджуючи спадщину екологічного виховання В. О. Сухомлинського, приходять сьогодні до висновку, що метою екологічного виховання великого педагога і природолюбця було цілеспрямоване формування у його вихованців міцних екологічних знань, розуміння та органічного взаємозв'язку і єдності людини з навколишнім середовищем як єдиної гармонії, ролі природи у житті дітей, необхідність її охорони, виховання особливої відповідальності за стан навколишнього середовища. І тільки з дитячих років, коли маленькі душі як губка, втягують у себе знання, слід прищеплювати і виховувати в дітях екологічно чистий світогляд. У шкільні роки найбільш активно формується світогляд людини, її характер, звички, відношення до навколишнього світу. Досліджуючи «Книгу природи» В. О. Сухомлинського, вони доводять, що це не просто сторінки, а це яскраві спостереження, які западають в душу і виховують добрих і чуйних, лагідних і цікавих діточок, які не зможуть просто так зірвати квітку чи зламати деревце, бо для дітей, вихованих на творчості В. О. Сухомлинського, це вже жива істота, яка відчуває біль і їй потрібно берегти.

У своїй педагогічній діяльності Василь Сухомлинський вдавався до різноманітних прийомів навчання та виховання. Уже з перших подорожей у природу педагог намагався розвивати у школярів уміння фантазувати. На його думку, споглядання «живих» картин природи збуджувало уяву дітей, і вони починали фантазувати: «...задумливі погляди дітей спрямовані на захід сонця. Воно сховалося за обрієм, по небу розлилися ніжні барви вечірньої зорі. «Ось і пішло сонечко на відпочинок», – каже Лариса, і її обличчя стає засмученим...» [5, с. 168].

В. О. Сухомлинський звертався до батьків, вчителів: «...ведіть дітей в обстановку, де є і яскраві образи, і причинно-наслідкові зв'язки між явищами, де діти захоплюються, переживають почуття подиву перед красою і водночас мислять, аналізують» .Так вихователь відкриває дітям « віконечко у світ краси рідної природи...» [4, с. 515].

Необхідність використання екологічного виховання за методикою В. О. Сухомлинського допомагає вчителям молодших класів у роботі сучасної початкової школи. З розвитком цивілізації із часу, коли працював великий педагог, екологічне виховання не втрачало своєї актуальності. Природі уже не сила самій загоїти рани, завдані людством. І сьогодні становище, склалося на Землі, веде до екологічної кризи. Підрастаюче покоління слід вміло привчати оберігати природу, бо «Берегти природу – означає берегти Батьківщину». Наша Земля для нас комора сонця з великим скарбом життя.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Антонєць, 1997 – Антонєць М. Гуманізм педагогічних нововведень В. О. Сухомлинського // Початкова школа. 1997. № 9. С. 35–38.
2. Бондар, 2005 – Бондар Л. Уроки мислення серед природи у педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського // Початкова школа. 2005. № 9. С. 12–15.
3. Замашкіна, 2001 – Замашкіна О. Ідеї дітям. Вибрані твори в п'яти томах . К.: Радянська школа, 1977. Т. 3. 282 с.
4. Сухомлинський, 1976 – Сухомлинський В. О. Сто порад учителєві. Вибрані твори в п'яти томах. К.: Радянська школа, 1976. Т. 2. 530 с.
5. Сухомлинський, 1977 – Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори в п'яти томах . К.: Радянська школа, 1977. Т. 3. 282с.
6. Сухорукова, 2003 – Сухорукова Г. Уроки мислення серед природи (естетичні комплекси за В. О. Сухомлинським) // Дошкільне виховання. 2003. № 9. С. 7–9.

В. О. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ РОЗУМОВОЇ КУЛЬТУРИ УЧНЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Валерія КРАВЧЕНКО

(студентка II курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету педагогіки, психології та мистецтв)

Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький

Науковий керівник – д-р пед. наук, професор О. М. Ткаченко

Анотація. У статті розкрито сутність поняття «розумова культура» та визначено основні ідеї В. О. Сухомлинського щодо формування розумової культури в учнів початкової школи.

Ключові слова: розумове виховання, розумова культура, початкова школа, педагогічні ідеї В. О. Сухомлинського.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку освіти, зокрема й початкової, важливою проблемою постає розумовий розвиток учня, і як результат – формування у нього високого рівня розумової культури. Особливої актуальності у контексті вирішення цього завдання набувають ідеї видатного українського педагога В. О. Сухомлинського, який наголошував на важливості становлення розумової культури у дітей як важливого підґрунтя для формування всебічно розвинутої особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питань культурологічного підходу в освіті у своїх працях торкалися М. Бахтін, М. Скаткін, І. Лернер та ін. Поняття «розумове виховання» та «розумова культура» розкривали такі науковці, як П. Гальперін, А. Граніцька, А. Маркова, В. Паламарчук. Особливості формування розумової культури в учнів початкових класів знайшли відображення в окремих роботах І. Марушенко, О. Савченко та ін. В. О. Сухомлинський надавав особливого значення розвитку розумової культури в учнів початкової школи, проте окремі аспекти його творчого спадку не знайшли належного аналізу та висвітлення в науково-педагогічній літературі, що і зумовило мету цієї статті.

Мета статті – висвітлити основні ідеї В. О. Сухомлинського щодо формування в учнів початкових класів різних елементів розумової культури.

Виклад основного матеріалу. Метою початкової освіти зумовлено потребу у формуванні розумової культури учнів [1, 2]. Не випадково Концепція Нової української школи базується на формуванні в учнів початкової школи низки компетенцій та компетентностей, які є показником високого рівня розумової культури дітей [3, 10].

Аналіз наукової літератури дав змогу простежити погляди науковців на визначення поняття «розумова культура». Так, під визначенням «розумова культура» І. Марушенко розуміє інтегральне утворення, що «має складну структуру», яка є сукупністю «таких компонентів: цільового, мотиваційного, змістового та організаційного» [2, 53]. В. О. Сухомлинський під розумовою культурою розуміє «надбання знань і формування наукового світогляду, розвиток пізнавальних і творчих здібностей, виховання інтересу й потреби в розумовій діяльності, у постійному збагаченні науковими знаннями та застосуванні їх на практиці» [4, 214]. Відповідно, основною метою розумового виховання є формування у дитини окремих елементів розумової культури.

Визначну роль у розумовому вихованні, формуванні розумової культури молодшого школяра В. О. Сухомлинський відводив слову вчителя. У спадщині педагога слово – «один з найважливіших інструментів виховання; воно виступає як засіб пізнання навколишнього світу, як засіб спілкування, впливу на почуття та емоції дитини, як засіб самовираження, самоутвердження особистості, як засіб творення краси і добра» [7, 108].

Педагог у своїй практиці активно використовував словесні методи, такі як бесіда, розповідь, роз'яснення тому що вони є ефективними методами формування свідомості школяра.

Не менш важливим засобом формування у дитини розумової культури педагог вважав книгу. У роботі з книгою, як зазначав Василь Олександрович, школяр вчиться не лише читати, а й бачити в тексті його глибинний зміст, аналізувати матеріал, викладений в книзі, фантазувати тощо. Учитель повинен приділяти особливу увагу підбору літератури, яку читатиме дитини, що стосується не лише наукової, а й художньої літератури [7, 109].

Розвиток дитини, на думку видатного педагога, повинен відбуватися на лоні природи, де дитина розвивається, сприймаючи навколишній світ у своєму натуральному вигляді. Для цього педагог створював спеціальні «уроки мислення серед природи». Він зазначав: «Не можна обтяжувати мозок дитини лише словами і не давати їй образів – це швидко стомлює її, і не дає ніякого стимулу до пізнання навколишнього світу. Для кращої розумової активності дитині потрібно послухати, побачити, відчувти те, що її оточує» [4, 397]. В. О. Сухомлинський писав: «Урок за уроком я почав водити дітей до невичерпного і вічно нового джерела знань – у природу: в сад, у ліс, на берег річки, в поле. Разом з дітьми ми вчилися передавати словом найтонші відтінки предикатів і явищ» [4, 76]. Ці уроки Василь Олександрович називав подорожами до джерел живої думки. Він наголошував на важливій ролі праці, ігор, бесід та спостережень в природі для формування розумової культури дітей молодшого шкільного віку.

Велику роль у розумовому вихованні В. О. Сухомлинського надавав казкам. Він наголошував: «Казка – це свіжий вітер, що роздмухує вогник дитячої думки і мови» [5, 34]. У Павлиській школі була створена кімната казок, в якій діти могли розвивати свою уяву, фантазувати. Там кожна річ спонукала школяра до фантастичних думок, стимулюючи тим самим розвиток творчого мислення, яке є важливим елементом розумової культури.

Вчений наголошував також на важливості праці у розвитку розуму дитини та всіх її розумових процесів. В. О. Сухомлинський дотримувався думки, що розум дитини на кінчиках її пальців, а тому трудова діяльність, без сумніву, позитивно впливає на розвиток розуму дитини. Під час трудових операцій, як підкреслював педагог, «відбувається складне явище: у кожний момент багато разів передаються сигнали від руки до мозку і від мозку до руки; мозок учить руку, рука розвиває, учить мозок» [6, 535].

Важливою й актуальною у контексті формування розумової культури молодшого школяра залишається проблема співпраці школи і сім'ї. В. О. Сухомлинський організував «педагогічну школу» для батьків, де молоді батьки могли отримати пораду чи педагогічну допомогу кваліфікованого фахівця щодо виховання дитини. В. О. Сухомлинський писав: «Немає нічого більш складного і суперечливого ніж шкільно-сімейне виховання; воно насичене тисячами конфліктів, які потрібно розумно, уміло, тактовно та без крику вирішити» [6, 574].

З метою визначення рівня сформованості окремих елементів розумової культури молодших школярів нами на базі Кіровоградського НВК №26 було організовано констатувальний експеримент, до якого було залучено учнів 2-х класів. Особлива увага була зосереджена на спроможності учнів початкових класів до здійснення таких розумових операцій, як аналіз, синтез, порівняння, класифікація, узагальнення, логічний умовивід. Результати дослідження показали, що в більшості дітей превалює середній рівень сформованості таких елементів розумової культури, як здатність до аналізу, порівняння, узагальнення, та низький рівень спроможності до синтезу, класифікації. Очевидно, що вдосконалення спроможності молодшого школяра до різних розумових

операцій, психічних процесів, пізнавальних інтересів може здійснюватись з орієнтацією на реалізацію згаданих ідей В. О. Сухомлинського.

Висновок і перспективи дослідження. Отже, розумове виховання дитини є однією із важливих умов всебічного розвитку особистості дитини, а розумова культура виступає метою і результатом високого рівня розумового розвитку учня. У педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського велика увага приділяється розумовому вихованню дитини молодшого шкільного віку та формуванню окремих елементів її розумової культури словесними методами, за допомогою казок, засобами природи та праці у взаємодії із сім'єю. Провідні ідеї видатного педагога щодо формування розумової культури у дітей молодшого шкільного віку можуть успішно реалізовуватись з метою розв'язання сучасних завдань початкової освіти.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі вбачаємо у вивченні зарубіжного педагогічного досвіду щодо створення умов для підвищення ефективності процесу формування розумової культури в учнів початкової школи.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Державний стандарт початкової загальної освіти. *Сайт Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BFn12>. (дата звернення : 18.09.2021 р.).
2. Марушенко І. Розумова діяльність – основа процесу формування культури мислення молодшого школяра. *Початкова школа*. 2008. №7. С. 53-57.
3. Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
4. Сухомлинський В. О. Пависька середня школа. *Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т.* Київ : Рад. школа, 1977. Т. 4. 670 с.
5. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. *Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т.* Київ : Рад. школа, 1977. Т. 3. 719 с.
6. Сухомлинський В. О. Сто порад учителеві. *Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т.* Київ : Рад. школа, 1977. Т. 2. 670 с.
7. Ткаченко Г. М. Проблема виховання засобами слова у творчій спадщині А. С. Макаренка та В. О. Сухомлинського. *Збірник наукових статей Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова*. Київ, 1999. Ч. 4., С. 105–111.

ВПРОВАДЖЕННЯ СПАДЩИНИ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО В СУЧАСНУ ПЕДАГОГІЧНУ ОСВІТУ

Валерія КРОШКО

*(студентка III курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету педагогіки, психології та мистецтв)*

*Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький*

Науковий керівник – канд. пед. наук, викладач Н. М. Андросова

Анотація. У статті висвітлюється значення основних педагогічних ідей Василя Сухомлинського та їх втілення в дошкільній та початковій освіті сьогодення.

Ключові слова: виховання, розвиток, наука, освіта.

Василь Сухомлинський був генератором багатьох ідей, які пропагують дитиноцентризм, ідеали, погляди, самостановлення, цінності, мотиви, сприймання, відчуття, пам'ять, мислення, увагу, мовлення, творчість, уяву, емоції, волю, характер, здібності – ось неповний перелік тих процесів, станів і психологічних явищ, які В. Сухомлинський всебічно аналізує у своїх працях, розглядаючи їх цілісно, у взаємодії.

Ідеї індивідуального підходу у навчанні, різнорівневе й різновікове навчання були не тільки глибоко обґрунтовані в творах Василя Олександровича, але й з успіхом

реалізовані на практиці у його школі. Саме він, разом з іншими теоретиками і практиками, заклав основи особистісно орієнтованого підходу в навчанні та вихованні, які сучасна школа вже використовує на практиці.

Значне місце поміж педагогічних персоналій посідають праці, які присвячуються вивченню окремих компонентів педагогічної системи В. О Сухомлинського. Його постать, а також окремі напрями його педагогічної спадщини стали об'єктом вивчення не лише українських науковців (М. Я. Антоненко, І. Д. Бех, В. І. Бондар, І. А. Зязюн, В. Г. Кузь, О. Я. Савченко, М. Л. Сметанський та ін.), але й закордонних (А. М. Борисовський, Б. Ф. Кваша, М. І. Мухін, В. Г. Риндак, С. Л. Соловейчик та інші).

Значну роль у працях В. Сухомлинського відіграє не лише теоретична основа, а насамперед, власний досвід. Інтерес до науково-педагогічної роботи з'явився ще у віці 17 років – у віці школяра. Науковець незвично підходив до розуміння праці вчителя, скільки не розумів, як можна привселюдно принижувати дитину, вказувати на її недоліки перед іншими учнями. Завдяки такому ставленню до особистості кожного школяра, учні самостійно прагнули до навчання, до пізнання нового й цікавого. У своїх працях автор висвітлює гуманне ставлення до дітей. Наприклад, у праці «Розмова з молодим директором школи» педагог зазначає: «Навчання – це насамперед взаємовідносини між людьми, обмін духовними цінностями, взаємна віддача сердечної доброти, співчуття. Усе шкільне життя повинно бути пройняте духом гуманності» [1, с. 115].

Багатогранною є спадщина В. Сухомлинського, особливо, де йдеться про вивчення людини, її інтересів, моральні цінності, духовний світ. Виховний процес В. Сухомлинський убачав в рамках різних видів діяльності, таких як трудова, інтелектуальна, моральна, естетична, фізична, що спрямовані на всебічний розвиток дитини.

В основу своїх праць В. Сухомлинський вкладає народну педагогіку, а також вищі цінності людини – здоров'я, мир, працю, гідність, свободу, честь, творчість, добро, обов'язок. Значущим способом виховання автор уважав мистецтво спілкування дитини з природою.

Педагог з високим духовним рівнем завжди прагне вибудувати стосунки з дітьми у взаємній гармонії, любові та довірі. Він не розділяв гарних і поганих дітей. Він зазирає до кожного всередину і сіяє там зерна добра й любові до всього, що оточує.

Значну увагу свого часу В. Сухомлинський надавав слову, як найтоншому доторканню до серця, що може стати і ніжною запашною квіткою, і живою водою, що повертає віру в добро, і гострим ножом, і розжареним залізом, і брудом. Мудре і добре слово дає радість, а нерозумне і зле, необдумане і нетактовне – приносить біду. Уміння правильно користуватися словом – мистецтво, і воно має бути притаманне кожному вчителю [4, с. 18].

В. Сухомлинський напрацював велику кількість оригінальних методів, прийомів, способів, форм навчально-виховної роботи, що спрямовані на розвиток творчих, фізичних, інтелектуальних здібностей, якими педагоги користуються і сьогодні. Насамперед, це «уроки мислення» в гармонії з природою, які проводились в атмосфері творчості та співпраці. Вони давали змогу встановлювати причинно-наслідкові зв'язки побаченого, висвітлювати дитячу думку. Даний метод притаманний для закладу початкової освіти й дотепер.

Для вихованців дошкільного закладу Василь Олександрович пропонує застосовувати казку, але з оригінальним і творчим підходом. «Через казку, фантазію, гру, через неповторну людську творчість – вірна дорога до серця дитини», – наголошував він. Презентуючи власні казки з глибоким моральним змістом, педагог наштовхував учнів на розвиток власної думки, фантазії. Саме тому на його уроках діти

розвивали здатність до писемності [2, с. 220].

Ідейне значення мають погляди В. Сухомлинського щодо оцінювання знань учня. На його думку, оцінка має бути виключно оптимістичною. «Оцінка повинна винагороджувати працьовитість, а не карати за невдачу. Кожна робота для учнів має бути хоч маленьким просуванням уперед» [3, с. 123].

Сухомлинський залишив для нас настанови про те, як краще оцінювати знання учнів. По-перше, кількість оцінок не залежить від їх якості. Нехай їх буде декілька, але в них будуть враховуватись різні види діяльності учня: відповідь, доповнення до висловлення однокласника, письмова робота, а також змістовне виконання домашнього завдання. По-друге, не треба ставити учню незадовільну оцінку, якщо він не підготував якийсь вид роботи через обставини, які склались в нього. Адже це дає змогу йому усвідомити, що перспективи в цій роботі немає. По-третє, якщо вчитель бачить, що матеріал не засвоєний належним чином, то не слід ставити незадовільну оцінку, краще повернутись і закріпити його.

Прийнятий новий Закон «Про освіту» та Державний стандарт початкової освіти дає нам стимул перечитати праці великого педагога ще раз і знайти відповіді на рішення багатьох освітянських проблем. Нам потрібно лише бути відданим читачем і мати бажання втілити написане педагогом у власну практику. Саме тоді «школа радості» буде не лише в наших сподіваннях, а реальністю.

Нова українська школа (НУШ) – це заохочення правильної відповіді, а не покарання за неправильну, завдяки цьому, дитина не боїться помилитись, вона вчиться висловлювати власну думку, критично мислити. Замість запам'ятовування фактів та понять учні набувають компетентностей. Тобто формується ядро знань, на яке будуть накладатись уміння цими знаннями користуватись, а також цінності та навички, що знадобляться випускниками української школи у житті.

Отже, педагогічний досвід та праці В. Сухомлинського залишаються актуальними як для сучасної педагогічної науки, так і для практики. Його твердження насичені позитивним змістом, в основі якого лежить ідея щодо збереження й утворення традиційних поглядів на освітній процес.

БІБЛОГРАФІЯ

1. Сухомлинський В. О. Павлівська середня школа // Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5-ти т. – Т. 4. – К.: Рад. школа, 1976. – С. 7–390.
2. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори: в 5 т. – К., 1976. – Т.1. – С. 125–370.
3. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину // Вибр. Твори: в 5 т. – К., 1976. – Т. 2.
4. Ткачова Н. Сухомлинський В. О. у творчості сучасного педагога / Н. Ткачова // Початкова школа. – 2000. – № 9. – С. 18–28.

ВТІЛЕННЯ ІДЕЙ В. СУХОМЛИНСЬКОГО В ПРОЦЕС ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Богдана КУРІПКО

*(студентка III курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету педагогіки, психології та мистецтв)*

*Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький*

Науковий керівник – канд. пед. наук, викладач Н. М. Андросова

Анотація. У статті розглянуто ідеї Василя Сухомлинського та втілення їх у сучасний процес дошкільної й початкової освіти. Висвітлено «дев'ять негідних речей», що принижують людину.

Ключові слова: виховання, освіта, особистість, розвиток.

Педагогічна спадщина Василя Сухомлинського має важливе значення у вихованні дошкільників та молодших школярів. Він був одним із перших, хто заговорив про головну роль виховання у всебічному розвитку дітей, наголошував, що до кожного слід знайти підхід.

Під час навчання у дітей формуються знання, вміння і навички, які необхідні для їхнього подальшого життя. У дітей дошкільного віку починають розвиватися самостійність, допитливість, а в початковій освіті ці навички поглиблюються. Василь Сухомлинський володів безмежним талантом, його праці були побудовані не лише на теорії, але й на його власному досвіді.

Досліджували розвиток дошкільного та молодшого шкільного віку сучасні науковці Н. Гавриш, В. Моляко, Т. Піроженко, Н. Портницька, О. Трусова, Р. Чумічева та ін. Узагальнили втілення ідей педагога в сучасних закладах освіти Л. Стахів та С. Плахова.

Педагогічна спадщина Василя Сухомлинського є дуже великою. Він рано почав виявляти інтерес до педагогічної роботи. Вже в 17 років почав працювати вчителем. Основну свою увагу він приділяв дітям. Для педагога не було поганих чи добрих, ледачих, нездатних чи бездарних дітей, він любив усіх, просто потрібно було знайти до кожного індивідуальний підхід.

Перш за все Василь Сухомлинський думав про їхнє здоров'я, духовний світ. Наприклад, у книзі «Серце віддаю дітям» він писав: «Навчання не повинно зводитися до безперервного нагромадження знань, до тренування пам'яті, до зубріння, яке отупляє, одурманює і нічого не дає, крім шкоди для здоров'я і для розумового розвитку дитини» [2, с. 101].

Він поставив собі за мету збагатити духовний світ дітей як дошкільного, так і молодшого шкільного віку, щоб навчання було частиною духовного життя, яке збагачувало, а не шкодило.

У своїй педагогічній роботі Василь Сухомлинський мав низку цікавих, оригінальних ідей, методів, прийомів, засобів, які були спрямовані на всебічний розвиток дітей.

Наприклад, він проводив уроки на чистому повітрі, серед природи, де діти могли навчатися і водночас відпочивати. Педагог уважав, що саме в природі дитина відкриє для себе щось нове, цікаве та незабутнє. Організуючи такі уроки, особливу увагу він приділяв фізичному розвитку дітей.

В. Сухомлинський наголошував, що на формування особистості має виховний вплив казка. Щоб розвивати творче мислення, увагу, уяву, фантазію дітей, пропонував складати твори, казки, також можна було намалювати побачене. Ця ідея видатного педагога є актуальною й дотепер. Майже у всіх дитячих садочках і школах є ігрові куточки, де діти можуть творчо розвиватися. З перших днів учні навчаються висловлювати свою думку, пишуть невеличкі твори, оповідання.

Також невід'ємною частиною виховного впливу на особистість дитини є музика. У книзі «Серце віддаю дітям» він писав: «Музика, мелодія, краса музикальних звуків – важливий засіб морального і розумового виховання людини, джерело благородства серця й чистоти душі. Музика відкриває людям очі на красу природи, моральних стосунків, праці. Завдяки музиці в людині пробуджується уявлення про високе, величне, прекрасне не тільки в навколишньому світі, а й у самому собі. Музика – могутній засіб самовиховання» [2, с. 62].

Роль мистецтва у сьогоденньому розвитку дошкільників та учнів початкової школи оцінена й врахована у побудові освітніх програм. Діти навчаються елементарних музичних понять, знайомляться з різноманітними музичними творами, естетично збагачуються.

Твердження Василя Сухомлинського про важливість формування особистості вчителя не втрачає актуальності. У книзі «Сто порад учителеві» він писав: «Учительська професія – це людинознавство, постійне проникнення в складний духовний світ людини, яке ніколи не припиняється. Прекрасна риса – повсякчас відкривати в людині нове, дивуватися новому, бачити людину в процесі її становлення – один з тих коренів, які живлять покликання до педагогічної праці» [1, с. 7]. Педагог наголошував, що вчитель має бути справедливим, любити дітей. Стосунки між ним і учнями мають будуватися на довірі. Це відтворено у сучасній концепції початкової школи як поняття партнерської педагогіки.

Значну увагу свого часу В. Сухомлинський надавав слову «як найтоншому доторканню до серця, що може стати і ніжною запашною квіткою, і живою водою, що повертає віру в добро, і гострим ножом, і розжареним залізом, і брудом. Мудре і добре слово дає радість, а нерозумне і зле, необдумане і нетактовне – приносить біду. Уміння правильно користуватися словом – мистецтво, і воно має бути притаманне кожному вчителю» [3, с. 18].

Педагог стверджував, що вчитель повинен знаходити підхід до кожної дитини, навіть найважчої, адже має формувати в учнів ширість, гідність, чесність. Для цього Василь Сухомлинський створив «дев'ять негідних речей», що принижують людину: негідно отримувати своє благополуччя, радість, спокій за рахунок утисків та приниження інших людей; негідно залишати товариша в біді, бути байдужим до чужого горя; негідно привласнювати результати праці інших, ховатися за чужі спини; негідно бути байдужим, боязливим, відступати перед труднощами; негідно задовольняти лише власні потреби, пристрасті; негідно мовчати, коли твоє слово – чесність, благородність і мужність, бо мовчання – малодушність і підлість; негідно справжній людині не тільки брехати, а й не мати власної думки, погляду, свого обличчя; негідно легковажно кидатися словами, давати нездійсненні обіцянки; негідно надмірно жаліти самого себе, як і безжально і байдуже ставитися до іншої людини [3, с. 20].

Отже, творчість Василя Сухомлинського є актуальною в сьогоденні. У його працях можемо знайти цікаві ідеї, поради, підказки, як правильно виховувати підрастаюче покоління, яких помилок не потрібно допускати. Педагогічна спадщина знаного вчителя є цінним скарбом, у якому містяться ідеї всебічного розвитку дітей.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Сухомлинський В. Сто порад учителеві / В. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1988. – 304 с.
2. Сухомлинський В. Серце віддаю дітям / В. Сухомлинський. – Київ: Радянська школа, 1977. – 288 с.
3. Ткачова Н. Сухомлинський В. О. у творчості сучасного педагога / Н. Ткачова // Початкова школа. – 2000. – № 9. – С. 18–28.

ВАСИЛЬ ОЛЕКСАНДРОВИЧ СУХОМЛИНСЬКИЙ: УЧИТЕЛЬ ГОТУЄТЬСЯ ДО ХОРОШОГО УРОКУ ВСЕ ЖИТТЯ

Оксана КУПІНА

*(аспірантка II курсу кафедри педагогіки психології, початкової освіти
та освітнього менеджменту)*

*Комунальний заклад Харківська гуманітарно-педагогічна академія
Харківської обласної ради, м. Харків*

Науковий керівник – к.п.н., доцент О. М. Акімова

Нині, система освіти нашої держави передбачає постійне навчання

й вдосконалення фахової компетентності та розвитку особистості педагога: починаючи з навчання в педагогічному закладі освіти, провадячи педагогічну діяльність й щорічно підвищуючи кваліфікацію за різними напрямками та у процесі неформальної та інформальної освіти. Сучасній школі потрібен сучасний вчитель: проактивний, комунікативний, націлений на розвиток, який володіє професійною та особистісною гнучкістю, використовує сучасні технології, здатен впоратися зі стресовими ситуаціями тощо.

На імідж сучасного педагога значною мірою впливає його педагогічна майстерність. Система післядипломної педагогічної освіти, зокрема навчання на курсах підвищення кваліфікації, стажування, участь у семінарах, вебінарах, тренінгах, майстер-класах, має на меті поглиблення та якісне вдосконалення фахових компетенцій, задоволення інтересів педагогів у саморозвитку та конкурентоспроможності.

Педагогічна спадщина Василя Олександровича Сухомлинського – невичерпне джерело натхнення, ідей, принципів для сучасних фахівців педагогічної справи. Вона містить власний педагогічний досвід автора з питань професійної діяльності та майстерності вчителя, що робить її ще ціннішою. Формування особистості гідного педагога завжди було і є актуальним завданням. Якісним зразком розв'язання даної проблеми є педагогічний досвід вітчизняного гуманіста Василя Сухомлинського, творча спадщина якого має неабияке теоретичне і практичне значення. «Сто порад учителів», «Серце віддаю дітям», «Як виховати справжню людину», «Павлиська середня школа», «Розмова з молодим директором» – беззаперечно можуть бути настільними книгами педагогів різного віку та рівня майстерності.

Дослідники спадку педагога стверджують, що досвід Василя Олександровича є універсальним, а його праці стали справжньою скарбницею педагогічної майстерності, багато творів автора настільки універсальні, що розпочати читати їх можна з будь-якої сторінки. А. Луцюк говорить, що із захопленням читаються авторські поради, коли розумієш їх глибину, всеосяжність та універсальність; вони розкривають суть педагогічної майстерності, демонструють труднощі і складності педагогічної професії й водночас її романтику та благородство [2].

В. Єрмаков говорить, що справжнє навчання, за В. О. Сухомлинським, – це індивідуально-творчий розвиток кожної дитини. Без постійного застосування педагогічних знань взагалі неможливо продуктивно організувати навчально-виховний процес. Також вчений рекомендує вчителям турбуватися про створення інтелектуального фону навчання. На його думку, чим складніший матеріал, який потрібно запам'ятати, чим більше узагальнень, висновків, правил, які необхідно зберегти у пам'яті, тим значнішим має бути інтелектуальний фон навчання. Найважливіше педагогічне уміння, за В. О. Сухомлинським, – брати до уваги індивідуальні особливості школярів. Педагогічна майстерність полягає в тому, щоб у дитячому колективі з самого початку будувати стосунки на основі душевної чуйності і сердечності. Від педагогічної майстерності учителя залежить і успішна робота з неблагополучними, важкими дітьми [1].

На думку В. О. Сухомлинського, учитель повинен досконало володіти уміннями в тій чи іншій трудовій діяльності, бути майстром своєї справи, мати яку-небудь трудову пристрасть. У щирому спілкуванні учня та вчителя відбувається складний процес виховання досконалої особистості, майбутнього громадянина своєї країни, корисної людини для суспільства [1].

А. Луцюк та Ю. Луцюк зазначають, що В. О. Сухомлинський добре розумів, яке велике значення для розвитку педагогічної майстерності вчителя має педагогічна культура. Він не міг погодитися з тією традицією, яка склалася в педагогічній теорії і практиці, – обмежувати питання майстерності вчителя лише його професіоналізмом.

Педагогічна майстерність, зазначав В. О. Сухомлинський, – це наявність у фахівця професійних знань, умінь і навичок. Такий учитель у більшості випадків може непогано виконувати свої обов'язки. Але коли мова йде про виховання, цього занадто мало, йому треба стати насамперед всебічно розвиненою особистістю. Саме в цьому полягає специфіка педагогічної праці [3].

Саморозвиток, за Василем Сухомлинським, є важливим чинником майстерності педагога, а насамперед це – читання. І не лише фахової літератури. «Удосконалення педагогічної майстерності кращих учителів якраз і зумовлене тим, що систематичне читання безперервно наповнює море їхніх знань». В. О. Сухомлинський наполягав мати власну бібліотеку й поповнювати її книгами з різних галузей науки, педагогіки, психології тощо [4]. В наш час, освітяни мають змогу накопичувати досвід та ділитися ним послуговуючись сучасними сервісами: мати власний сайт, вести педагогічний блог чи сторінки в соцмережах, мати канал на Youtube або Tik Tok тощо.

Педагог говорив «Запозичення найкращого досвіду – це ... перенесення ідеї. Щоб навчатися в кращих майстрів, треба в чомусь переконатися», «Програми в усіх школах одні й ті ж, підручники однакові, але школи різні, тому що різні вчителі. Школа – це передусім учитель», «Учитель, що має 25–30-річний стаж педагогічної роботи, повинен бути бадьорим, невтомним, для нього має бути не тягарем, а задоволенням піти з дітьми в похід, заночувати під копицею пахучого сіна, тобто... вони (педагоги) повинні бути діяльні, повні енергії, творці нових духовних цінностей», «Учитель готується до хорошого уроку все життя...». Думки та ідеї Василя Олександровича Сухомлинського – це досвід на практичному підґрунті, а не лише теоретична база; вони надихали й продовжують надихати працівників освітянської галузі.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Єрмаков В. М. Педагогічна майстерність у творчій спадщині В. О. Сухомлинського. *Витоки педагогічної майстерності. Збірник наукових праць*. – Полтава, 2011. – С. 108–110.
2. Луцьок А. М. Василь Сухомлинський про педагогічну майстерність учителя: монографія / А. М. Луцьок. – Вид. 2-е, випр. та допов. – Луцьк: Вежа-Друк, 2018. – 175 с.
3. Луцьок А. М., Луцьок Ю. А. Василь Сухомлинський про сутність педагогічної майстерності // *Академічні студії. Серія «Педагогіка»* – 2021. – Вип. 2 – С. 74–78.
4. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю / В. О. Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1988. – 304 с.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ АКТИВІЗАЦІЇ РОЗУМОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ НА ЗАНЯТТЯХ З ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ПРИРОДОЮ

Інна КУЦАЙ

(студентка VI курсу факультету педагогіки та психології)

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, м. Суми

Науковий керівник – канд. біол. наук, доцент О. І. Гаврило

Анотація. У статті висвітлено теоретичні аспекти активізації розумової діяльності дітей старшого дошкільного віку на заняттях з ознайомлення з природою. Розумова діяльність дитини активізується за допомогою формування у них уявлень про устрій живої та неживої природи, усвідомленні законів їх функціонування.

Ключові слова: розумова діяльність, природа, ознайомлення з природою, діти, старший дошкільний вік.

Постановка проблеми. На даному етапі розвитку сучасного суспільства великого значення набуває проблема всебічного розвитку та виховання дітей дошкільного віку, підготовка їх до засвоєння досить складних форм суспільного досвіду людства.

Найважливішою стороною виховного процесу, здійснюваного в сучасному ЗДО, є розумове виховання дошкільника, яке включає в себе, з одного боку; засвоєння дітьми знань та способів розумової діяльності, з іншого – психічний розвиток дитини, формування певних якостей її особистості.

Програма розвитку дітей дошкільного віку «Українське дошкілля» передбачає всебічний розвиток дітей старшого дошкільного віку різними засобами. Один з них – ознайомлення з природою. Ввести дошкільника у світ природи, сформувати у нього реалістичні уявлення про її об'єкти та явища, власне виховати здатність бачити красу рідної природи, дбайливе ставлення до неї – найважливіші завдання роботи сучасних ЗДО.

Аналіз актуальних досліджень. Дитина розумово розвивається тоді, коли їй надається можливість творити, відкривати, міркувати. У дослідженнях Л. Венгера, Т. Бабаєвої, О. Запорожця, Н. Виноградової, Н. Подд'якова, А. Сорокіної та ін. підкреслюється думка про те, що діяльність повинна ставити дитину перед необхідністю спрямовувати свою розумову активність на пошук та власне виборче використання наявних у неї знань для вирішення нового завдання.

Природа є джерелом для всебічного виховання старшого дошкільника і розумового розвитку зокрема. Пізнання природи та її явищ розвиває мислення і сприяє формуванню наукового світогляду (Т. Поніманська, Е. Лобанова, М. Майхрук та ін.).

Мета статті полягає в розкритті теоретичних аспектів активізації розумової діяльності дітей старшого дошкільного віку на заняттях з ознайомлення з природою.

Виклад основного матеріалу. Одним з головних завдань сучасної дошкільної освіти є розумовий розвиток дітей. Розумовий розвиток – це сукупність кількісних та якісних змін, що відбуваються в розумовій діяльності дитини в зв'язку з віком. Щоб правильно підійти до реалізації завдань розумового виховання, необхідно глибоко знати закономірності розумового розвитку дитини. Саме в цьому напрямку працюють педагоги, психологи. На основі всіх виявлених закономірностей розумового розвитку дітей дошкільного віку визначаються зміст і методи розумового виховання на різних етапах вікового становлення дитини, вважає О. Білан [1, 9].

З. Плохій наголошує на тому, що природа – поняття універсальне, вона відіграє значну роль в розумовій діяльності старших дошкільників. Завдання вихователя ЗДО – дати перші уявлення про світ природи. Будь-яке навчання дошкільникам передається через гру, яка несе в собі і навчальні завдання. Гра – це основа життя дітей старшого дошкільного віку. Для занять з ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з живою і неживою природою вихователі складають цікаві конспекти, під час яких діти вільно пересуваються, долають перешкоди, спілкуються один з одним, спостерігають, дізнаються нове. Наприклад: відправляються на прогулянку в ліс влітку. Діти переступають через камінчики; перестрибують через струмочки; обходять дерева; знаходять різні ягоди, гриби; збирають шишки, листя. Закріплюються уявлення про основні частини дерева: стовбур, гілки, листя, коріння. Вчать розрізняти листя за кольором, розміром, формою. Разом з тим, це гра, яка захоплює їх, вчить піклуватися про рослини, формує знання про навколишній світ і уявлення про те, що таке рослини, дерева, кущі [5, 47].

Діти старшого дошкільного віку проявляють зацікавленість та дбайливе ставлення до тих об'єктів і явищ природи, які викликають у них позитивні емоції. Позитивний емоційний настрій багато в чому залежить від організації роботи з дітьми. Для того щоб дитина засвоїла матеріал, необхідно, щоб спілкування між ним і вихователем було доброзичливим, мовлення виразним, зрозумілим дитині, а діяльність різноманітною, що

б діти не втомлювалися, інтерес не слабшав [5, 49].

На прогулянках вихованці з великим інтересом спостерігають за живими мурашками, черв'яками, мухами, павуками, метеликами, бабками, мураками, джмелями. Вчать розрізняти їх і правильно називати. Відгадують загадки про комах, рослин тощо. На заняттях знайомляться з жабою, ящіркою, кошеним, щеням, морською свинкою, хом'ячком. Діти старшого дошкільного віку отримують уявлення про зовнішній вигляд, звички, способи пересування тварин. Вчать правильно поводитися в світі живої природи.

Розглядаючи квіти на клумбі, діти старшого дошкільного віку вчать розрізняти і правильно називати квіти та їх колір, величину, форму; навчаються обслідувальним діям (показ рукою, яку рослину – високу або низьку можна понюхати, помацати). Виховується дбайливе ставлення до рослин, бажання розглядати і милуватися ними. Збагачується пасивний та активний словник дітей. Розвивається пам'ять. Закріплюються знання про частини рослин, вважає Н. Гавриш [2, 27].

Взимку діти старшого дошкільного віку дбають про птахів, білок. Годують, спостерігають за їх звичками, характерними ознаками. Знайомляться з якостями води, снігу, льоду. Уточнюються уявлення про зиму (сніг лежить на землі, на дахах, на деревах та на кущах; холодно, діти і дорослі тепло одягнені; зі снігом можна грати, кататися на лижах, санках) [4, 72].

Восени вихователь з дітьми старшого дошкільного віку закріплює знання про овочі та фрукти. Вчать правильно називати овочі, фрукти, ягоди. Розрізняти їх власне за кольором – морква помаранчева, помідор червоний, ріпа жовта, огірок зелений, чорниця чорна, яблуко зелене, груша жовта. За величиною – великий, маленький. За характером поверхні – гладкий, із горбками. За смаком – солодкий, гіркий, кислий. За формою – круглий, овальний, довгий; за запахом. Як відомо, «найкраще відкриття те, що дитина робить сама». Кожна дитина по своїй натурі – маленький дослідник. Коли дитина висмикує з грядки морквину, яку сама виростила, її обличчя сяє від захоплення і здивування: «Ось вона, яскрава, соковита». Вона так довго чекала, поки вона перетвориться з маленького зернятка під смачний помаранчевий плід, яким можна пригостити кого-небудь. Адже, щоб виростити будь-які рослини, підтримувати їх життєдіяльний стан, треба докласти багато зусиль: систематично доглядати за ними, часом відмовляються від цікавих ігор і забав, вважає М. Майхрук [4, 74].

Для активізації розумової діяльності на занятті можна використати дидактичну гру: «Чудовий мішечок». Діти старшого дошкільного віку вчать впізнавати овочі на дотик, обслідувальний дій: погладити, спробувати, натиснути. Активізується вживання слів, що позначають ознаки овочів. Проводяться також дидактичні ігри: «Відгадай на смак», «Чого не стало», «Знайди за описом», «Коріння та верхки» тощо. Так само проводяться «Хвилини пізнання» – знайомства дітей з різноманітним рідного краю: суниця, чорниця тощо. Розглядаючи зелень, вихователь пропонує знайти загальні відмінні ознаки листя (у щавлю – темні і краї рівні, у салату – світлі, краю з виїмками та ін.) Дітям дається завдання, що вимагає уважного спостереження за станом рослин (помітити та розповісти, що змінилося: з'явилося нове листя, бутони, квіти тощо) [2, 51].

Т. Поніманська зазначає, що при вмиванні вихователям досить легко пояснювати дітям, що таке дощ. Цікаво порівнювати воду. Ось йде дощ, а ось тече вода з крана. Але воду з калюжі пити не можна, а з крана – можна. Дощ може йти, коли багато хмар, а буває «грибний», коли світить сонечко. Старші дошкільники дуже вразливі та податливі. Організуючи ігри з водою та піском, вихователь не тільки знайомить дітей з властивостями різних предметів, але і закріплює елементарні уявлення про форму,

величину, кольорі, розвиваємо тактильні відчуття.

Висновки. Старший дошкільний вік – період активного становлення індивідуальності кожної дитини, час залучення до пізнання навколишнього світу. Систематична послідовна цілеспрямована робота з дітьми по ознайомленню з природою, активізує їх розумову діяльність.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Білан О.І. Програма розвитку дітей дошкільного віку «Українське дошкілля». ТОВ «Мандрівець», 2017. 256 с.
2. Богущ А.М., Гавриш Н.В. Методика ознайомлення дітей з довкіллям в дошкільному закладі: підручник. Київ: Слово, 2008. 408 с.
3. Лобанова О.А. Дошкільна педагогіка: навчально-методичний посібник. Миколаїв. 2005. 76 с.
4. Майхрук М.І. Ознайомлення із природним довкіллям: методичні поради до проведення занять у дитячому садку. Тернопіль, 2015. 128 с.
5. Плохій З.П. Еколого-розвивальне середовище ЗДО. Київ: 2010. С. 47-51.
6. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка. Практикум: навч. посіб. Київ: Слово, 2004. 351 с.

СПАДЩИНА В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ЯК ДЖЕРЕЛО ЗБАГАЧЕННЯ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ

Дарина ЛЕВІХІНА

(студентка III курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету педагогіки, психології та мистецтв)

Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький

Науковий керівник – канд. пед. наук, викладач Н. М. Андросова

Анотація. Проаналізовано педагогічний досвід В. О. Сухомлинського: діяльність та аспекти педагогічної системи, як джерело збагачення сучасної педагогічної науки.

Ключові слова: педагогічна спадщина, виховання, всебічний розвиток, розумова праця.

Науковці світу визнали, що учительський досвід В. О. Сухомлинського значно вплинув на практичну діяльність школи, збагатили педагогіку України, Європи та Сходу новими положеннями і думками.

Вивчення і аналіз педагогічної спадщини видатного педагога засвідчує, що творчість Василя Сухомлинського, починаючи з 1950-х років, привертала увагу не лише освітян, а й усієї громадськості. Про масштаби вивчення й розповсюдження творчого доробку педагога-новатора свідчать матеріали трьох бібліографічних показників, підготовлені дружиною Ганною Сухомлинською і донькою Ольгою Сухомлинською.

У 90-ті роки ХХ ст. (за визначенням О. Савченко) сформувався окремий напрям в історії педагогіки – «сухомлиністика», який, репрезентує праці, в яких досліджуються і поширюються творчі ідеї В. О. Сухомлинського. Цей напрям об'єднав передусім педагогів України, а також Греції, Вірменії, Китаю, Росії, Німеччини та інших країн. Дотепер зростає кількість публікацій, у яких висвітлено життя, діяльність та маловідомі аспекти педагогічної системи В. О. Сухомлинського [1].

Аналіз наукових праць вітчизняних педагогів, присвячених вивченню педагогічної системи Василя Сухомлинського, дозволяє простежити загальні тенденції розгляду його педагогічних поглядів та внеску у вітчизняну і світову педагогічну скарбницю.

Зауважимо на тому, що педагогічна діяльність і життєвий шлях видатного педагога відображені в історичних нарисах і повістях вітчизняних педагогів-новаторів (Д. Водзинського, І. Цюпи, Б. Рябініна та ін.). Певні аспекти педагогічної діяльності

В. Сухомлинського розглядалися на монографічному рівні М. Ярмаченком, М. Красовицьким, О. Сухомлинською, М. Сметанським, І. Зязюном, М. Антонцем, Г. Калмиковою та ін. Такі вчені, як М. Мухін, В. Риндак, А. Розенберг, О. Сухомлинська, М. Богуславський, Б. Кваша, В. Кузь та ін. присвятили свої праці аналізу відповідних складових педагогічної системи В. Сухомлинського, виділенню етапів їх становлення й розвитку.

Роботи видатного педагога-класика стали предметом досліджуваної уваги і зарубіжних науковців – Х. Франкос і М. Ціандзі (Греція), В. Іфферт, Р. Штайник, Е. Гартман (Німеччина), М. Библюк, С. Лашин (Польща), Л. Мілков (Болгарія), А. Кокеріль (Австралія) та ін. Історіографічний аналіз наукового доробку Василя Сухомлинського в контексті вивчення проблеми педагогічних персоналій в історико-педагогічній науці зробив Н. Гупан, а порівняльний аналіз систем В. Сухомлинського та А. Макаренка в англійських дослідженнях здійснила Н. Дічек.

Основні праці В. О. Сухомлинського розпорошені по газетних і журнальних публікаціях, немало їх зібрано і упорядковано в численні тематичні збірки та у тритомному і п'ятитомному (українською й російською мовами) виданнях вибраних творів «неутомимого трударя педагогічної ниви»; він є автором цілого ряду педагогічних праць «Павлиська середня школа», «Серце віддаю дітям», «Сто порад учителю», «Народження громадянина», «Батьківська педагогіка» і ін. Загалом ним написано 41 монографію, понад 600 наукових статей [3, 4].

Педагогічна спадщина Василя Сухомлинського багатоаспектна, її пронизує проблема проектування людини, яка ґрунтується на ідеї всебічного розвитку особистості. Всі сторони виховання (розумове, моральне, естетичне, трудове, фізичне) він розглядав у єдності, вважаючи, що при упущенні чогось одного не розв'яжеться жодне виховне завдання. Зокрема, у Павлиській середній школі, якою керував педагог, виховна робота була спрямована на те, щоб дитині дати, перш за все, духовну повноту і насиченість життя. Авжеж, кожен учень, хлопчик чи дівчинка, більш за все прислухаються до свого вчителя; вони запам'ятовують усі його слова та прямують із ними у своє життя.

В. Сухомлинський уважав, що успішне розумове виховання можливе за умови, коли вчитель на кожному уроці буде одночасно викликати в учнів жадобу до навчання і вчити їх вчитися. Так, з цією метою у Павлиші практикувалися уроки мислення, творчі завдання, створення високого інтелектуального фону, прищеплення любові до читання, створення гуманного і вимогливого підходу до оцінювання, вміла організація виконання домашніх завдань, виховання самодисципліни у розумовій праці [2, с. 84].

Переслідуючи ідею залучення учнів до розумової праці, Василь Сухомлинський стверджував, що остання є не просто «сидіння на уроці або дома за книжкою», розумова праця – це зусилля думки. Мислення в учнів з'являється там, де є потреба відповісти на запитання, прагнучи до поєднання праці душі, мислення і рук. Важливе місце у цьому великий педагог відводив проблемному навчанню, коли новий матеріал учитель подає як проблему, яку учні разом із ним повинні розв'язати.

Сухомлинський В. О. помітив, що думка в дітей починає працювати, якщо їх повести у ліс, на луг, в поле, і там ставити дітям тисячу запитань «чому», там чекати відповіді і добиватися її.

Емоційна радість, спільне переживання краси, спільне прагнення зрозуміти і створюють бажання пізнавати, пробуджуючи думки. Згідно із В. О. Сухомлинським, діти повинні жити в світі краси, гри, казки, музики, малюнка, фантазії, творчості. У зв'язку з цим він практикував уроки на природі, де дітям можна задавати безліч питань.

Урок в природу – подорож до джерела живої думки. До того ж педагог зауважує, що пробудженню думки сприяло бажання зрозуміти природні явища, спостереження за ними. Отож, особливої гостроти нині набуває таке положення В. О. Сухомлинського: праця думки неможлива без дитячої творчості [2].

Таким чином, вихідною точкою педагогічного світогляду Василя Сухомлинського було завдання виховання в дитини особистісного ставлення до навколишньої дійсності, розуміння своєї справи та відповідальності перед рідними, товаришами й суспільством і, що головне, перед власною совістю. Він уважав, що задача школи – це не просто передати знання, але «відкрити перед кожним, навіть перед найбільш пересічним, найбільш важким в інтелектуальному розвитку, вихованцем; ті сфери розвитку його духу, де він може досягти вершини, виявити себе, заявити про своє Я, черпати сили з джерела людського достоїнства, почувати себе не обділеним, а духовно багатим» [2].

Педагогічна спадщина В.О. Сухомлинського – невичерпне джерело інноваційності, де найголовніше в його концепції – висока гуманність, любов до дитини.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Будак В. Д. В. О. Сухомлинський – майбутньому педагогу: наук.-метод. посіб. / В. Д. Будак, О. М. Пехота та ін. – Миколаїв : Вид-во «ЛПОН», 2004. – 260 с.
2. Савченко О. Я. Розвиток творчості школяра – стрижнева проблема творчості В. О. Сухомлинського / О. Я. Савченко // Животворча сила педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського. – Донецьк : Витоки, 2011. – С. 17–22.
3. Сухомлинська О. В. Василь Олександрович Сухомлинський – наукова біографія / О. В. Сухомлинська // Укр. пед. в персоналіях : у 2-х т. – К. : Либідь, 2005. – Т. 2. – С. 380–386.
4. Чернишов О. Педагогічна спадщина В. Сухомлинського / Олександр Чернишов. – [Електронний ресурс]. / <http://osvita.ua/vnz/reports/pedagog/3637/>

РОЛЬ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ І ЗАСОБІВ У ПРОПАГАНДІ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Марія ЛЕРНЕР

(магістрант II курсу Навчально-наукового інституту педагогіки і психології)

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, м. Суми

Науковий керівник – канд. пед. наук, професор С. М. Кондратюк

Анотація. У статті описано можливості та обґрунтовано необхідність використання мультимедійних технологій для формування уявлень про здоровий спосіб життя у молодших школярів з урахуванням їх вікових особливостей. Охарактеризовано методи та інструментарій для проведення занять з формування здорового способу життя учні початкових класів.

Ключові слова: мультимедійні технології, здоровий спосіб життя, учні початкових класів, інтерактивність.

Постановка проблеми. Питання пропаганди здорового способу життя серед дітей, зокрема початкових класів, є надзвичайно актуальними в умовах сучасної політики в галузях освіти та охорони здоров'я. Багато в чому це пояснюється підвищеною ефективністю даної пропаганди в порівнянні з іншими методами підвищення рівня здоров'я населення.

Так як технічний прогрес не стоїть на місці, використання більш сучасних технологій є найбільш раціональним способом досягнення поставлених цілей. Переходячи до поставленої проблеми, слід зазначити, що експлуатація ресурсів інформаційного глобального простору, зокрема мережі «Інтернет» та мультимедійних технологій, дозволяє істотно розширити цільову аудиторію та здійснювати пропаганду здорового способу життя більш комплексно, ефективно і об'ємно.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інновації в шкільній освіті є предметом

уваги багатьох сучасних зарубіжних та вітчизняних науковців. У дослідженнях В. Бондаревської, Ю. Горвица, К. Зворигіної, О. Кореганової, Г. Лаврентьєвої розглядається проблема впливу мультимедійних технологій на загальний розвиток дітей. Необхідність використання комп'ютера та мультимедійних технологій у навчально-виховному процесі досліджують О. Андрусич, Б. Гершунський, О. Кивлюк, Ю. Машбиць, Д.Ю. Горбачова, М. А. Молчанова, О. А. Дригіната ін.

Незважаючи на широке коло досліджуваних питань, що стосуються комп'ютеризації освіти та розробки і впровадження у навчальний процес мультимедійних технологій, все ж залишається достатньо невирішених проблем.

Мета статті. Метою статті є визначення основних засад впровадження мультимедійних технологій в освітній процес з метою пропаганди здорового способу життя серед учнів початкових класів.

Виклад основного матеріалу. Проблемою формування здорового способу життя охоплено широкий спектр питань. Але необхідність запобігання руйнації здоров'я і його збереження потребує комплексного і всебічного вивчення усіх можливих форм і засобів вкорінення формування здорового способу життя в систему освіти. Сім'я, трудові колективи, школа – найефективніші інституції формування культури здоров'я й здорового способу життя дітей та молоді – недостатньо використовують власні можливості через використання застарілих підходів та недостатність практичного досвіду. В процесі формування у молодших школярів уявлень про здоровий спосіб життя найбільш затребуваними сучасними освітніми технологіями сьогодні є мультимедіа.

На теперішньому етапі бурхливого розвитку науки та техніки, збільшується обсяг інформації, яку має засвоїти людина, щоб відчувати себе впевнено в дорослому житті. Надійним і незамінним помічником обробки і подачі інформації в освітньому процесі став комп'ютер. Він повністю вміщує в собі можливості використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), які безперечно сучасні та ефективні.

Мультимедійні технології є основним видом ІКТ. Мультимедіа – це новий засіб візуалізації інформації в навчальному процесі. Не зважаючи на деякі протиріччя у значенні впровадження мультимедіа технологій у навчальний процес, сучасні дослідники згодні у тому, що мультимедіа – це ефективний засіб унаочнення навчального матеріалу та розвитку особистості дитини дошкільного віку [2, 373].

Використання мультимедійних технологій з ціллю пропаганди здорового способу життя серед учнів початкових класів сприятиме:

- посиленню мотивації учнів до ведення здорового способу життя;
- удосконаленню системи управління навчанням здоровому способу життя на різних етапах уроку;
- підвищенню інформаційної культури та обізнаності учнів про здоровий спосіб життя, зростанню якості виховання і навчання;
- демонстрації можливостей комп'ютера не лише як засобу для гри;
- підвищенню рівня обізнаності учнів щодо сучасних інформаційних технологій [1, с. 17].

Найпоширенішими мультимедійними засобами, що уже успішно використовуються на уроках початкової школи з метою пропаганди здорового способу життя є:

- мультимедіа-видання;
- мультимедіа-презентація;
- навчальні ігри, розміщені, як на різних носіях (off-line), так і в Інтернеті (on-line);
- навчально-наочні електронні посібники (схеми, таблиці, каталоги, графіки), мультимедіа-тренажери;

- електронні атласи та енциклопедії.

Мультимедіа-тренажери – це програмні навчально-тренувальні продукти, що орієнтовані на придбання школярами певних навичок та відпрацювання умінь з формування ЗСЖ. Відмінність сучасних тренажерів від традиційних полягає в можливості імітувати різні навчальні й життєві ситуації з використанням технології мультимедіа, зокрема, музику, тривимірну графіку (3D), високоякісну анімацію [4, 119].

Мультимедійна презентація – це один із найрозповсюдженіших засобів унаочнення пропонованого дітям матеріалу. В електронних презентаціях інформативність є набагато вищою за традиційні за рахунок мультимедійності – наявності не лише графіки і тексту, але й звуку, відео та анімації. Крім цього, уроки, на яких застосовують презентації, відображають один із основних принципів проведення сучасного уроку – принцип фасціації (привабливості ЗСЖ).

Електронні мультимедіа-видання – це засіб інформаційного комплексного впливу на особистість. Вони забезпечують таке подання інформації, яке важко, а деколи навіть неможливо відобразити на папері, наприклад, анімаційну демонстрацію здоров'язберігаючих процесів, рідкісних захворювань і т. п. Невід'ємним елементом мультимедіа-видань є анімаційні й відео-файли, звуковий супровід, що сприяє кращому запам'ятовуванню і розумінню, а також більшій наочності опису певних процесів. Завдяки утворенню асоціативних зв'язків зростає швидкість сприйняття школярами інформації про ведення ЗСЖ [4, 120].

Електронні енциклопедії та атласи можуть стати в нагоді під час організації дослідницької роботи молодших школярів в сфері організації та ведення ЗСЖ.

Навчальні відеофайли – це уривки казок, художніх дитячих фільмів, навчальні фільми, flash-анімація, мультиплікація, адаптована під потреби уроку, його теми [4, 120]. Дітям на прикладі героїв мультфільмів, казок і т. п. можливо у доступній формі продемонструвати привабливість здорового способу життя, позитивні сторони збереження здоров'я і непривабливість лінощів та шкідливих звичок, розкривати негативні сторони різних видів діяльності, щоб діти не лише дізналися правила ЗСЖ, а й самі захотіли бути здоровими [3, 27].

Таким чином, мультимедійні уроки із пропагандою здорового способу життя допомагають вирішити наступні дидактичні завдання:

- засвоїти базові знання по системі здорового способу життя;
- систематизувати засвоєні знання;
- сформувані бажання та мотивацію до ведення здорового способу життя.

Висновки і перспективи дослідження. Розглянуті вище провідні напрямки застосування мультимедійних технологій та засобів під час пропаганди здорового способу життя серед учнів початкових класів дозволяють суттєво підвищити ефективність навчального процесу та швидкість і якість засвоєних знань про здоровий спосіб життя.

В цілому, мультимедіа є продуктивною і виключно корисною навчальною технологією, завдяки притаманним їй якостям гнучкості, інтерактивності та інтеграції різноманітних типів навчальної інформації, а також завдяки можливості врахувати індивідуальні особливості школярів і посприяти зростанню їхньої мотивації до ведення здорового способу життя. Мультимедійні засоби навчання є високоефективним і перспективним інструментом, який дає можливість надати інформацію в більшому об'ємі, аніж традиційні джерела і в тій послідовності, що відповідає рівню сприйняття і логіці пізнання конкретного контингенту школярів.

Перспективи подальших досліджень полягають у аналізі поєднання сучасних інформаційних технологій і засобів, які передбачають пізнання через діяльність, що може сприяти пропаганді здорового способу життя серед школярів.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Андрієвська В.М. Мультимедійні технології у початковій ланці освіти /В.М.Андрієвська, Н.В. Олефіренко // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2010. – №2 (16). – С. 16-21.
2. Волкова В.А. Мультимедійні технології як один із засобів візуалізації інформації у навчально-виховному процесі / В.А. Волкова, А.А. Худякова // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2016. – № 50. – С. 372-382.
3. Горбачев Д.Ю. Формирование представлений о здоровом образе жизни у детей младшего школьного возраста средствами мультимедиа и интернет-технологий / Д.Ю. Горбачев // Обучение и воспитание: методики и практика. – 2013. – № 3. – С. 25-29.
4. Корчевський Б.Б. Мультимедійні технології в навчанні. Створення навчальних відеофільмів / Б.Б. Корчевський, В.В. Дякова // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2010. – №3. – С. 118-123.

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Дарина МІФТАХОВА

(магістрантка II курсу Навчально-наукового інституту педагогіки і психології)

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, м. Суми

Науковий керівник – канд. пед. наук, професор С. М. Кондратюк

Анотація. У статті розглянуто проблеми формування здорового способу учнів початкових класів. Розкривається роль інтерактивних засобів та технологій у процесі формування здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів.

Ключові слова: здоровий спосіб життя, учні початкових класів, здоров'язбережувальна компетентність, інтерактивні технології.

Постановка проблеми. Істотними змінами в економічному та соціально-політичному житті нашого суспільства зумовлено якісно нові вимоги до виховання підростаючого покоління. Соціальним замовленням держави стає втілення на всіх етапах освітньої діяльності ідеї здоров'язбереження нації. Вданому процесі особлива роль належить учителям початкових класів, котрі можуть застосувати комплекс виховних та освітніх ресурсів організації здоров'язбережувальної взаємодії в початковій освіті з метою комплексного розв'язання проблеми зміцнення і збереження фізичного, соціального та духовного здоров'я школярів, формування їхньої здоров'язбережувальної компетентності.

Оскільки інтерактивні технології стають все популярнішими в середовищі сучасних учнів, то навчання з їхньою допомогою може стати корисним засобом для реалізації освітніх цілей та у формуванні здоров'язбережувальної компетентності учнів початкових класів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-наукову базу дослідження склали роботи зарубіжних і вітчизняних дослідників, котрі займалися різними аспектами проблеми формування здоров'язбережувальних компетентностей молодших школярів.

Дослідженнями таких науковців як А. Іванов, В. Дрофа, О. Савченко, А. Морозова обґрунтовано, що навчальне середовище може значно підвищити стан здоров'я школярів. Проблемі створення навчального середовища, яке б сприяло зміцненню здоров'я дітей, присвячені наукові праці Я. Берегового, М. Башмакова, А. Цимбалару, Г. Сліченка, В. Шипка, М. Малащенко, В. Ковалькота ін.

Метою статті є обґрунтування та доведення необхідності формування здоров'язбережувальної компетентності учнів початкових класів за допомогою інтерактивних технологій, а також визначення педагогічних умов формування

здоровобережувальної компетентності молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Увагу вчених завжди привертало дослідження проблеми зміцнення і збереження здоров'я дітей. Використання технічних засобів, інтенсифікація навчання, нераціональна організація навчально-виховного процесу, подовжена тривалість навчального тижня, зниження рухової активності, навчальний стрес і ще більш виражена гіпокінезія – ось головні фактори, які характеризують сучасну освіту та призводять до зниження рівня здоров'я, зростання захворюваності дітей. Ситуація постійно загострюється через зростаючу популярність в дитячому середовищі привабливих видів нефізичної діяльності (смартфони, планшети, комп'ютерні ігри, ігрові автомати).

У ході нашого дослідження ми з'ясували, що основними цілями роботи по формуванню здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів є наступні:

- ознайомлення учнів з основами здорового способу життя;
- формування позитивної мотивації культури здоров'я та здорового способу життя;
- формування власного стилю здорового способу життя;
- здійснення профілактичної роботи щодо негативних звичок та проявів;
- формування теоретичних і практичних навичок здорового способу життя учнів;
- формування творчої особистості, здатної до самоактуалізації, самоосвіти і саморозвитку [4, 28].

Заохочення дітей до регулярних занять фізичними вправами формує основу для їх активного життя в майбутньому. Однак традиційні засоби оздоровчої роботи з дитячим контингентом на сьогодні не відповідають сучасним вимогам і потребують зміни на більш ефективні. Для підвищення ефективності навчально-виховного процесу необхідний пошук нових шляхів вдосконалення системи фізичного виховання. На сучасному етапі суспільного розвитку інтерактивні технології сприятимуть формуванню соціально успішної особистості.

У зв'язку із цим ефективні уроки по формуванню здоров'язбережувальних компетентностей побудовані за традиційною методикою із застосуванням елементів інтерактивного навчання. Організація інтерактивного навчання передбачає застосування рольових ігор, моделювання життєвих ситуацій, загальне вирішення проблеми на основі аналізу відповідної ситуації та її обставин. Найбільш ефективними методами навчання при використанні інтерактивних вправ вважаються наступні:

- виконання вправ і робота в малих навчальних групах;
- брейнсторм або «мозковий штурм»;
- аналіз і розгляд конкретних ситуацій;
- рольова гра;
- обговорення і перегляд тематичних відео-фільмів;
- виконання проєктів [1, 2].

Доцільно поділити методи інтерактивного навчання на дві групи: фронтальні та групові. Перші передбачають взаємонавчання та спільну роботу всього класу, другі – взаємодію учасників в малих групах (на практиці від 2 до 6-ти учнів). Застосування інтерактивних методів навчання в малих групах сприяє розвитку таких особистісних якостей, як співпраця, комунікабельність, вміння йти на компроміси, відстоювати власну точку зору і т. п.

Для ефективного застосування інтерактивних вправ з метою формування

здоров'язбережувальної компетентностей учнів, вчитель повинен ретельно планувати свою роботу:

- дати учням завдання для попередньої підготовки, продумати, прочитати, виконати підготовчі самостійні завдання;
- відібрати для заняття або уроку ті інтерактивні вправи, що дали б дітям «ключі» до засвоєння теми;
- під час виконання інтерактивних вправ дати учням подумати над завданням, щоб вони сприйняли і виконали його серйозно, а не «граючись» або механічно;
- на одному занятті можна використовувати одну (максимум дві) інтерактивні вправи, а не цілий «калейдоскоп»;
- дуже важливо проводити глибоке спокійне обговорення за підсумками інтерактивної вправи, зокрема акцентувати увагу і на інших матеріалах по темі;
- проводити самостійні домашні роботи, швидкі опитування по різним матеріалам теми, що не були пов'язані з інтерактивними завданнями [3, 110].

Для формування теоретичних знань і практичних умінь і навичок з основ здорового способу життя, провідні вчені рекомендують широко використовувати інтерактивну форму діяльності учнів і на уроках фізичної культури – це специфічна соціально-педагогічна структура (система організації процесу формування фізичної культури особистості, яка здійснюється шляхом взаємодії з метою збагачення суспільного та індивідуального досвіду в контексті фізичного і духовного вдосконалення [2, 30].

Висновки і перспективи дослідження. Таким чином, існує об'єктивна необхідність щодо впровадження в процес виховання молодших школярів нових інноваційних програм і підходів, спрямованих на поліпшення здоров'я школярів, підвищення мотивації до занять фізичною культурою та формування їх здоров'язбережувальної компетентності. Застосування на уроках інтерактивних технологій можна визнати як тенденцію в діяльності вчителів в контексті особистісно-орієнтованої педагогічної парадигми і розвитку в них креативного мислення. Використання зазначених засобів навчання молодших школярів сприяє трансформації їх діяльності в бік особисто значущої.

Подальша систематизація педагогічного досвіду, класифікація практичних і теоретичних розробок з даної проблеми і укладання на цій основі технологічних карт та технологій сприятиме розвитку педагогічної інновації з формування здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів. Впровадження сучасних інтерактивних засобів навчання також потребує вирішення ряду питань, пов'язаних з організацією навчального процесу та дотриманням вікових аспектів інформатизації освіти.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Волкова О.А. Інтерактивні технології, як здоров'язберігаючий аспект інформатизації освіти / О.А. Волкова // Наука і перспективи. 2015. № 2. С. 1-3.
2. Мухаметзянов И. Ш. Информатизация образования: здоровьесберегающие аспекты / И. Ш. Мухаметзянов // Школьные технологии. – 2016. – № 6. – С. 28-31.
3. Ястребов М.М. Використання інформаційно-комунікаційних технологій для організації здоров'язбережувального навчання учнів початкових класів / М.М. Ястребов // Проблеми освіти : наук.-метод. зб. / Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. – 2015. – № 83. – Ч. 2. – С. 108-112.
4. Ястребов М.М. Реалізація здоров'язбережувальних технологій в комп'ютерно орієнтованому середовищі / М.М. Ястребов // Початкова школа. – 2013. – № 11. – С. 28-30.

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ

Христина МОЛОДЕЦЬ

*(студентка II курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету педагогіки, психології та мистецтв)*

*Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький*

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент І. Г. Баранюк

Анотація. У статті розглядається педагогічна спадщина видатного українського педагога В. Сухомлинського в контексті підготовки сучасного педагога до нового змісту дошкільної освіти; проаналізовано ідеї педагога відповідно до моделі сучасного закладу дошкільної освіти, а конкретно її постулати: дитиноцентризм, педагогіка партнерства, сучасне освітнє середовище.

Ключові слова: майбутні вихователі, дошкільна освіта, педагогічна спадщина В. Сухомлинського, модель, заклад дошкільної освіти.

Улюбленим учителем підлітка, юнака, дівчини стає той, хто щодня відкривається перед допитливим юним розумом і полум'яним серцем якоюсь новою гранню. Якщо ви хочете бути улюбленим учителем, турбуйтеся про те, щоб вихованцю вашому було що у вас відкривати. Якщо ж ви кілька років один і той самий, якщо день, що минув, нічого не додав до вашого багатства, ви можете стати осоружним і навіть ненависним (В. О. Сухомлинський) [7].

Для того, щоб бути «не одним і тим самим» та успішно виконувати професійні обов'язки педагогу потрібно вміти встановлювати і підтримувати ділові контакти, розуміти людей і розбиратися в людських взаєминах, проявляти активність, товариськість і контактність, володіти розвинутими мовними здібностями і вербальним мисленням; бути емоційно стійким і володіти лідерськими нахилами. Окрім зазначеного потрібні ще логічні здібності, вміння зосереджуватися, інтерес до роботи з інформацією, розвинена увага і посидючість, точність і акуратність і.т.д.

Професія педагога належить до класу евристичних. Вона передбачає професійну діяльність, пов'язану з плануванням процесу навчання, управлінням іншими людьми. Вона пред'являє високі вимоги до ерудиції фахівця, до гнучкості і оригінальності мислення. Саме у професії педагога дуже яскраво виражене прагнення до розвитку і постійного навчання. Все це вимагає від особистості високої організованості і старанності.

Зважаючи на кількість педагогічних працівників та закладів вищої освіти, в яких готують педагогічні кадри, професія педагога в Україні є достатньо поширеною. Так, за даними Держстату, у 2019/2020 н. р. кількість педагогічних та науково-педагогічних працівників у закладах освіти розподілилася так: у закладах дошкільної освіти працювало 137 450 педагогічних працівників, у закладах повної загальної середньої освіти – 439 921 педагогічний працівник, у закладах професійної (професійно-технічної) освіти – 32 841 педагогічний працівник, у закладах вищої освіти – 127 493 педагогічних та науково-педагогічних працівники [4]. У надзвичайно конкурентних умовах сьогодення важливе значення має якість професійної підготовки. Зважаючи на пріоритетність дошкільної освіти як базової ланки в системі неперервної освіти в Україні, підготовка майбутніх вихователів до професійної діяльності є першочерговою науковою проблемою.

Різні аспекти підготовки фахівців дошкільного профілю висвітлено в наукових працях: дисертаціях, статтях, посібниках тощо. В аспекті досліджуваної проблеми

заслужують на увагу наукові розвідки вчених, що стосуються фахової підготовки педагогів та їхньої готовності до професійної діяльності, зокрема: Г. Беленької, Л. Бірюк, А. Богуш, М. Вакуліної, К. Дурай-Новакової, М. Дяченко, І. Єрмакової, Л. Кандибович, Н. Кузьміної, Н. Луцан, Г. Нессен, Є. Панько, Л. Сохань та ін. Процес підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти і його результат – готовність чи фахова компетентність досліджували Ю. Коваленко, С. Петренко, О. Шовкопляс та ін. – фахова підготовка майбутніх вихователів до фізичного виховання дітей дошкільного віку; А. Залізник, Н. Ковалевська та ін. – робота в сім'ях; С. Дяченко, І. Мардарова, О. Чекан та ін. – використання комп'ютерних технологій; Н. Давкуш – прогностична діяльність; С. Гаврилюк, Н. Голота, О. Листопад, Л. Макрідіна, О. Попович, О. Семенов та ін. – творча професійна діяльність; навчання іноземної мови дітей дошкільного віку – І. Мордоус, Т. Шкваріна та ін.; О. Вашак, Т. Науменко, В. Нестеренко та ін. – екологічне виховання дошкільників; формування готовності до творчої самореалізації – В. Любива [3].

Метою статті є аналіз педагогічної спадщини В. Сухомлинського та її значення для процесу якісної підготовки вихователя сучасного закладу дошкільної освіти.

Педагогічна спадщина Василя Сухомлинського навіть в сучасних умовах сприяє вирішенню багатьох питань сучасного закладу дошкільної освіти, а значить вони набувають важливого значення у професійній підготовці особистості майбутнього вихователя.

Проаналізуємо ідеї видатного педагога відповідно до моделі сучасного закладу дошкільної освіти. Основними постулатами зазначеної моделі є: *дитиноцентризм* – забезпечення процесу виховання і навчання кожної дитини на основі розвитку її природних здібностей; *педагогіка партнерства* – взаємовідносини всіх учасників освітнього процесу (дітей, батьків, педагогів); *сучасне освітнє середовище* – комплекс психолого-педагогічних, матеріально-технічних, санітарно-гігієнічних, естетичних умов, що забезпечують організацію комфортної життєдіяльності дитини. Освітній простір садка є сукупністю локальних освітніх середовищ, які перебувають у взаємодії одне з одним; *рівний доступ дитини до дошкільної освіти* – рівні права на здобуття дошкільної освіти в закладах дошкільної освіти незалежно від підпорядкування, типів і форм власності, а також у сім'ї; *автономний заклад* – гарантія академічної, організаційної, фінансової і кадрової автономії; *творчий педагог* – освітянин, готовий до розв'язання широкого спектру педагогічних завдань, що виникають у процесі професійної діяльності, орієнтованих на створення умов, які сприяють цілісному розвитку дитини [1].

У педагогічній теорії і практиці В. Сухомлинського чітко прослідковується дослідження ідей дитиноцентризму. Розв'язуючи будь-яку проблему, у центрі уваги педагог ставив дитину, цінність її особистості. Вивчення праць В. Сухомлинського, спомини сучасників дають нам підстави стверджувати, що дитина, її розвиток, формування внутрішнього світу займають центральне місце в концепції педагога. З позицій сьогодення очевидно, що педагог-новатор запровадив ще у тодішній радянській, заідеологізованій школі, систему виховання, яка ґрунтувалася на ідеях добра, любові до рідного краю, рідної мови, справедливості, порядності. Любов до дітей, до людей відображена уже в назвах праць: «Вірте в людину» (1960), «Людина неповторна» (1962), «Дума про людину» (1963), «Шлях до серця дитини» (1963), «Виховання особистості в радянській школі» (1965), «Серце віддаю дітям» (1969). Так, у книзі «Вірте в людину» В. Сухомлинський висловлює глибоку віру в можливість виховного впливу на кожну дитину, роблячи акцент на особистісно орієнтованому підході до виховної роботи:

«Поступово життя привело до висновку, що немає і не може бути жодної дитини, яку виховними зусиллями школи, педагогічного і учнівського колективу і перш за все зусиллями вихователя не можна було б зробити чесною, правдивою, трудолюбивою, стійкою і мужньою людиною, глибоко відданою Батьківщині і трудовому народові» [5, 4].

Незважаючи на те, що В. Сухомлинський жив і працював в умовах авторитарної педагогіки, за якої педагог повинен виконати задачу, покладену на нього суспільством, а дитина (учень) повинна відповідати тій ідеальній моделі, що також запрограмована суспільством у своїх роботах Василь Олександрович постійно підкреслював, що вчитель має бути другом, а родина – залучена до побудови освітньої траєкторії дитини. Адже педагогіка партнерства визначає істинно демократичний спосіб співпраці педагога і дитини, який не відкидає різниці в їхньому життєвому досвіді, знаннях, але передбачає безумовну рівність у праві на повагу, довіру, доброзичливе ставлення і взаємну вимогливість [2]. В аспекті педагогіки партнерства, Василь Олександрович акцентував на важливості побудови освітньої траєкторії дитини, але обов'язково спільними зусиллями педагогів та батьків вихованців. Цілком з цим погоджуємося, що успіх партнерства можливий лише при взаємодії, основою якої є діалог і модель взаємодії між партнерами: довіра – рівність – добровільність – відповідальність.

Щодо рівного доступу дитини до дошкільної освіти, то Василь Сухомлинський зазначав: «Не можна вимагати від дитини неможливого – до певного рівня і певного кола знань різні діти йдуть по різному» [6, 410–414]. Особливо в наш час це стосується дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами. Турботливе й милосердне ставлення до дітей з особливими освітніми потребами, які не мають змоги вести повноцінне життя є важливим показником розвитку свідомого суспільства. Важливим показником розвитку суспільства є гуманне, толерантне, турботливе й милосердне ставлення до дітей з особливими освітніми потребами, які не мають змоги вести повноцінне життя. Діти з особливими потребами потребують не особливого піклування, не особливої освіти, а такого піклування й такої освіти, яку мають усі інші діти.

Творчий педагог – на думку В. Сухомлинського, «творчість не приходять до дітей з якогось натхнення. Творчості треба вчити... Спочатку діти повторювали мої власні твори, поступово вони переходили до самостійного опису картин природи, що схвилювали їх, – починався індивідуальний процес дитячої творчості» [8]. Від того, як педагог організує навчання, залежить багаж знань та пізнання дійсності, розумові навички, творчі можливості та загальнолюдські цінності. За В. О. Сухомлинським, творчість є «суттю життя в світі знань і краси», а творча діяльність учня молодшого шкільного віку – це стимул розвитку пізнання. «Творчість, – стверджував педагог, – є шаблінкою самостійного мислення, на якій дитина пізнає радість власної думки, переживає моральну гідність творця» [9, 426–436, 434]. Таким чином, творчість як аспект педагогіки В. Сухомлинського перевірена часом і сьогодні в ній є раціональне зерно. Від творчого вчителя – до творчого учня – продуктивний, ефективний шлях розвитку творчих здібностей, що згодом стануть основою світосприйняття та світопізнання. У світлі поставлених перед сучасним закладом дошкільної освіти завдань треба по-новому підходити до виховання творчої особистості. Найбільш доцільним і педагогічно виправданим В. Сухомлинський вважав творче використання досвіду, розвиток педагогічних ідей та формування власних переконань.

Таким чином, можемо резюмувати, що кожен з елементів моделі сучасного закладу дошкільної освіти чітко прослідковується в наукових роботах В. Сухомлинського. Послугуючись науковими працями в процесі підготовки майбутніх вихователів можливо досягти якості в підготовці фахівців дошкільної освіти.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо в практичному використанні провідних ідей В. Сухомлинського, зокрема тих що стосуються педагогіки партнерства, з метою формування комунікативної компетенції в дітей старшого дошкільного віку.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. За підсумками міської науково-практичної конференції «Нова українська школа – новий дитячий садок» [Електронний ресурс] Режим доступу до матеріалів <https://don.kyivcity.gov.ua/files/2019/4/12/wedwed-1-20.pdf>
2. Концепція «Нова українська школа». [Електронний ресурс] Режим доступу до матеріалів <http://mon.gov.ua.202016/12/05/konczepczya.pdf>
3. Любива В. В.: дис. ...канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Формування готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти до творчої самореалізації у професійній діяльності. – Глухів, 2018. – 300 с.
4. Освіта в Україні: виклики та перспективи інформаційно-аналітичний збірник [Електронний ресурс] Режим доступу до матеріалів https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva_konferencia/2020/metod-zbirka-osvita-ta-covid-2020.pdf
5. Сухомлинский В. А. Верьте в человека. / В. А. Сухомлинский. – М.: Молодая гвардия, 1960. – 112 с.
6. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка / В. О. Сухомлинський. – Київ: Радянська школа, 1978. – 263 с. – С. 410–414.
7. Сухомлинський В. О. Людина неповторна цінність. Вибрані твори: в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – Київ: Радянська школа, 1977. – Т. 5. – 446 – 472.
8. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором школи / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5 т. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 4. – С. 391–626.
9. Сухомлинський В. О. Вчити вчитися / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори: В 5 т. – Т. 5. – К.: Рад. школа, 1976. – С. 426 – 434.

ВАСИЛЬ СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ПЕДАГОГІЧНУ ТВОРЧІСТЬ І МАЙСТЕРНІСТЬ УЧИТЕЛЯ

Анна МУСОРОВА

(студентка III курсу психолого-педагогічного факультету)

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради, м. Харків

Науковий керівник – канд. пед. наук О. О. Ільїна

Анотація. У даній статті відображується творча спадщина В. Сухомлинського та його плідна педагогічна праця, а також розкриті поняття, що стосуються майстерності вчителів та ролі у сучасному житті.

Ключові слова: *вчитель, школа, роль, завдання.*

Вчитель це дуже складна і тяжка професія, яка вимагає чимало старань та зусиль. Він не лише дає знання, а й виховує почуття справедливості, відповідальності, працьовитості, розвиває дитину як розумово, так і фізично. Без цього етапу людина не зможе далі рухатися по життєвому шляху повноцінно. У ХХ столітті навіть створювалися аналогії ідеалу гуманної демократичної школи, увагу якої було направлено на особистість В. Сухомлинський. Навчання він будував таким чином, щоб мотивувати до отримання нових знань, пробуджувати допитливість, при цьому не перевантажуючи дітей. Основне завдання майстерності вчителя, було формування світоглядних переконань в процесі активної діяльності. Лише в процесі діяльності відбувається розвиток особистості людини і ставлення її до навколишнього світу, формування певних поглядів і думок.

Про вчителя В. Сухомлинський говорив як про людину, який повинен пізнавати дитину, його духовний світ і учня в цілому, а тому повинен бути уважним і

зацікавленим, що актуально і сьогодні. Знайшовши підхід до кожного учня, можна не тільки домогтися взаємозв'язку і потрібного відносини, а й отримати позитивну віддачу дитини як в навчальному, так і в інших напрямках, адже з'являється включення в процес, що формує інтерес до занять будь-яким справою. Зауважимо, що майстерність вчителя полягає у правильності вірно направити бажання, можливості учня, при цьому використовуючи приховане маніпулювання. З усього цього впливає основний принцип навчання на всіх його етапах шлях від успіху до успіху. Адже тільки при відкритті цього шляху у дітей (особливо в молодшому шкільному віці) буде бажання вчитися займатися далі.

Розглядаючи роль вчителя, можна підкреслити і роль школи. Школа повинна не просто передавати знання, тобто пояснити сутність тих чи інших явищ, але показати правильність використання цих умінь на практиці.

Особистість же формується в процесі навчання безпосередньо. На це впливають такі чинники: спадковість природні задатки, які визначають той чи інший вид діяльності: осередок – система необхідних умов і обставин життя, в яких живе людина, і, звичайно ж, виховання- які проявляються в суспільному житті навички поведінки, щеплені сім'єю, середовищем і безпосередньо школою. І тут знову не обходиться без школи і вчителя.

Навчання не повинно бути з примусу або ж з покараннями. Нема важливіші довіру і співпрацю дітей і дорослих, можливість вибору, відповідальності за свій вибір все це принципи педагогічної системи Сухомлинського. Зауважимо, що основне в навчанні (і в вихованні тим більше) – це гуманістична концепція. Вона спрямована на формування таких особистісних цінностей, як честь, добро, справедливість, істина, щастя, краса і свобода.

У виховній системі Василь Сухомлинський використовував і такий метод, як заборона. «Заборона – один з дуже потрібних і ефективних методів виховання, якщо цим вміло користуватися. Забороною – якщо за ним стоїть необхідний моральний авторитет забороняє – з'являється багато біди «пропалювання» життя, необґрунтовані претензії молодиків на життєві блага, які не заслужені особистою працею. Якщо старші прагнуть задовольнити будь-які бажання дитини, то виросте «капризне» дитя, раб примхів і тиран примхів ближніх. Виховання бажань найтонша філігранна робота «садівника»- вихователя, мудрого і рішучого, чуйного і безжального [1. с. 209] – писав сам В. Сухомлинський. Саме за допомогою упокорення і виховання бажань і проведення в цілому у підростаючого покоління буде формуватися правильне уявлення про поведінку в суспільстві.

Засобом виховання може бути і слово. Але воно не означитиме нічого, якщо воно є брехнею або ж якщо вимовляється неправдивим учителем. Чи не буде мати сенсу і слово, сказане без емоційного відтінку. Із всього цього впливає головна мета виховання формування і розвиток гармонійної особистості. «Моя турбота про успіхи в навчанні починалася з турботи про те, як харчується і спить дитина, яке у неї самопочуття ... » [2, с. 108].

У житті вчителя можуть виникають і деякі негативні аспекти, але, на щастя, які можуть вести до позитивних результатів. «Щоб стати гармонійною людиною, малюк, потім юнак, підліток, повинен перестраждати стражданнями людськими ... [1, с. 232].

Професія вчителя не втратила з часом своїх функцій, важливості значимості. Навіть навпаки, чим ближче ми підходимо до сучасності, тим більше розуміємо роль, відповідальність вчителя. У період появи нових технологій та інших нововведень стали по-новому звучати і функції педагога. Тепер вчитель насамперед повинен будувати навчальний процес на основі програм, використовуючи педагогічні технології до розвивання навчання. Для цього необхідно користуватися діагностуванням

(застосовується для управління процесом навчання, заснованої на знаннях учнів); прогнозуванням (вміння передбачати плоди зробленого); інформаційною функцією (вчитель – джерело отримання знань) і ін. Зауважимо, що лише взаємозв'язок цих функцій може дати позитивний результат роботи вчителя.

Змінилися і методи навчання. Зараз використовуються не тільки підручники, але й робочі зошити, плакати з таблицями, схемами і графіками для візуального представлення, різні методичні навчальні ігри, які замінили одноманітні «сидячі» уроки. Згодом і технологічний прогрес увірвався в усі сфери життя людства. Освіта не є винятком. У всіх школах пройшов процес комп'ютеризації. Напевно, у найближчому майбутньому усі паперові навчальні посібники будуть замінені на електронні. Не кажемо ми вже і про те, що на сьогодні етапі є домашнє навчання, вивчення матеріалу в електронному форматі, без відвідування уроків і школи. На перший погляд це здається спростуванням важливості вчителя. Але якщо детально розглянути процес комп'ютеризації, можна виявити дуже багато мінусів. По-перше, це вплив на здоров'я: велике навантаження на зір, тривалий сидяче положення. По-друге, даний процес тягне за собою комп'ютерну залежність (в деяких випадках вона веде до деградації). Дитина направляє свою діяльність на отримання і відкриття нових знань, а задовольняється готовою інформацією, що не формує особистість. По-третє, моральна перевантаження. Чим щільніше наше життя оточене розглянутими технологіями, тим гірше ми відчуваємо свободу. В тому числі і в навчанні. По-четверте, банальне додаткове обладнання. Далеко не у всіх є можливість придбати комп'ютери чи телефони, необхідні для отримання електронних посібників. Ну і найголовніше – це безпосередній контакт з учителем та іншими дітьми. Процес соціалізації з часом не втратив важливості. Соціалізація – це процес отримання індивідом навичок, необхідних для повноцінного життя в суспільстві.

Проводячи паралель між вихованням сучасним часом В. Сухомлинського, можна помітити деяку схожість, а значить, воно є і між учителями даних часів. В обох випадках завдання були спрямовані на передачу знань включення зацікавленості для самопізнання учнем навколишнього світу. Гуманізм був основою для розвитку в учня цінностей життя, формування правильного уявлення про поведінку в суспільстві.

На сучасному етапі роль і значимість вчителя менш помітні на перший погляд, ніж у попередньому. При житті Василя Олександровича Сухомлинського все супроводжувалося безпосередньо словом, дією, за якими закріплювалося ставлення учнів. З введенням в школи технологій, завдання і способи їх вирішення дещо змінилися. Багато хто вважає, що всі ці фактори можуть виштовхнути вчителя як професію першої потреби. Адже завдяки цим новим технологіям можна навчатися електронно, не відвідуючи школу. Але вони помиляються, забувши про біологічні межі людини. Без повноцінного живого спілкування не сформується і повноцінна і повноцінна особистість з усіма необхідними якостями. Незважаючи на оновлення способів і методів виховання, не варто забувати про багатьох мінуси сучасності. Щоб позитивно вплинути на правильне формування особистості в умовах сьогоднішнього прогресу, і необхідні вчителі.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Сухомлинський В. О. Духовний світ школяра / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори: в 5-ти т. – К.: Радянська школа, 1976. – Т. 1. – С. 209–400.
2. Сухомлинський В. О. Сто порад учителеві / В. О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа., 1988. – 310 с.
3. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори: в 5-ти т. Т. 2. – К.: Радянська школа, 1977. – С. 147–416.

ШЛЯХИ СТАНОВЛЕННЯ ВЧИТЕЛЯ-МАЙСТРА: РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА ОСОБИСТІЙ ПРИКЛАД В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Анастасія НЕВМИВАКОВА

*(студентка II курсу факультету соціально-педагогічних наук
та іноземної філології)*

*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради, м. Харків*

Науковий керівник – канд. пед. наук Н. В. Потапова

Анотація. У статті розглядаються окремі аспекти педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського в контексті визначення професійних вимог до особистості вчителя та практичних порад щодо вдосконалення педагогічної майстерності.

Ключові слова: педагогічна майстерність, гуманність, педагогічна культура, особистість педагога.

Сучасний стан розвитку українського суспільства визначає необхідність підготовки фахівців, які б характеризувалися необхідним рівнем освіченості, моральності, були б мобільними, практичними та конструктивними людьми, здатними до міжкультурної взаємодії та співпраці. Провідне значення у даному процесі набуває навчально-виховна діяльність, а на перше місце виходить проблематика формування особистості педагога-майстра. В свою чергу, важливим прикладом розв'язання вказаної проблеми є педагогічний досвід українського гуманіста В.О. Сухомлинського, творча спадщина якого має велике теоретико-практичне значення.

Так, в нинішніх умовах образ учителя піддається значній трансформації внаслідок впливу зовнішніх та внутрішніх факторів, знаходиться в залежності від культурних та соціальних перетворень; натомість, гуманістичні ідеї В.О. Сухомлинського, що можуть бути виокремлені та проаналізовані на основі його особистого прикладу, набувають нового аксіологічного значення в розрізі становлення майбутнього фахового педагога.

З аналізу останніх досліджень вбачається, що вказаній вище проблематиці присвячено роботи наступних авторів: В. В. Радул, В. О. Кравцов, Г. М. Мешко, В. М. Гриньова, С. Т. Золотухіна. Однак, з огляду на вказаний науковий доробок, невирішеним залишається питання формування особистості вчителя-майстра в умовах сучасності, які стрімко змінюються з новими освітніми реформами.

Метою статті є аналіз та виокремлення основних практичних порад та рекомендацій для майбутніх учителів та вже працюючих педагогів на основі особистого прикладу В.О. Сухомлинського.

Перш за все, потрібно визначити поняття «педагогічної майстерності», під якою необхідно розуміти вияв високого рівня педагогічної діяльності, що ґрунтується на загальній культурі педагога, його високому фаховому рівні та педагогічному досвіді. В межах наведеного тлумачення, критеріями педагогічної майстерності є педагогічна доцільність, науковість, оптимальний характер, гуманність, демократичність, результативність та творчість [2, 14].

Так, В.О. Сухомлинський добре розумів, яке велике значення для розвитку педагогічної майстерності вчителя має педагогічна культура. Процес формування професійної майстерності педагога – двосторонній, який відбувається як під зовнішнім впливом, так і в результаті внутрішньої діяльності особистості. В свою чергу, основою для розвитку самовдосконалення є самоаналіз роботи, оскільки вміння здійснювати самоаналіз та рефлексію – це показник продуктивної педагогічної праці вчителя, його педагогічної культури. На думку вченого, неможливо сформувати творчу особистість педагога без опори на фундаментальні положення.

Також, запорукою успішного самоствердження вчителя як особистості є гуманність. У книзі «Сто порад учителеві» В. Сухомлинський пише: «...щоб стати справжнім вихователем, треба пройти школу сердечності – протягом тривалого часу пізнавати серцем усе, чим живе, що думає, з чого радіє й чим засмучується ваш вихованець. Це одна з найтонших речей у нашій педагогічній справі. Якщо ви наполегливо оволодіваєте нею, ви будете справжнім майстром» [4, 11].

Окрім цього, В. О. Сухомлинський рекомендував педагогам створювати власну бібліотеку, щомісяця купувати книжки і поповнювати її такими розділами:

- 1) з проблем науки, основи якої він викладає;
- 2) про життя і боротьбу людей, образи яких є світочем, прикладом для молоді;
- 3) про душу людини – особливо дитини, підлітка, юнака, дівчини (книжки з психології) [4, 118].

За В. О. Сухомлинським, педагог повинен у своїй діяльності керуватися засадами педагогічної культури. Педагогічна культура, за роздумами прославленого вітчизняного гуманіста, виявляється в умінні аналізувати власну роботу, в умінні орієнтуватися у складних наукових та практичних питаннях, у прагненні зрозуміти причинно-наслідкові зв'язки між власною педагогічною культурою і знаннями учнів, у інтересі до теоретичного осмислення емпіричного досвіду.

В. О. Сухомлинський стверджував, що педагогічна культура проявляється у постійній увазі до духовного світу вихованців; гуманіст бачив в учителеві «першого і головного світоча інтелектуального життя школяра, бо він породжує у дитини потяг до знань, повагу до науки, культури» [1, 297].

Великим педагогічним мистецтвом він називав уміння педагога розкривати невичерпний духовний світ школяра, слухати дитину, вірити в можливість успішного виховання кожного з них, завойовувати її довіру і дорожити нею.

Також В. О. Сухомлинський виокремлював якості, які треба мати педагогу як вихователеві, зокрема вміння бачити себе в образі вихованця, із педагогічною мудрістю та далекоглядністю ставитися до найрізноманітніших необачних дитячих учинків, не допускати публічного осуду вчинку дитини, робити свій виховний задум на учня непомітним тощо.

Таким чином, можна резюмувати, що напрацювання В. О. Сухомлинського – це не лише теоретична база, а й досвід на практичному підґрунті, тому його погляди в розрізі формування нової школи є й досі актуальними. З точки зору професійної діяльності сучасного вчителя, творча спадщина видатного вітчизняного гуманіста та педагога В. О. Сухомлинського є значущим джерелом для самовдосконалення та особистісного розвитку.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Луцюк А. М. Василь Сухомлинський про педагогічну майстерність учителя початкової школи. *Педагогічний дискурс: збірник наукових праць / Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія. Хмельницький: ПП Балюк І. Б. – 2011. – Вип. 10. – С. 297–301.*
2. Педагогічна майстерність: підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; За ред. І. А. Зязюна. – Київ: СПД Богданова А. М. – 2008. – 376 с.
3. Сухомлинський В. О. Лист про педагогічну етику. *Вибрані твори: в 5 т. Т.5. Статті.* Київ : Рад. школа, 1977. С. 600.
4. Сухомлинський В. О. Сто порад учителеві. – Київ: Рад. шк., 1988. – 304 с.

ВАСИЛЬ СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ПЕДАГОГІЧНУ ТВОРЧІСТЬ

Інна ОГІРЕНКО, Руслана СКЛЯНІЧЕНКО

(студентки III курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету педагогіки, психології та мистецтв)

Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький

Науковий керівник – канд. пед. наук, викладач Н. М. Андросова

Анотація. У статті визначено особливості педагогічної думки, поглядів, ідей В. О. Сухомлинського щодо педагогічної творчості та майстерності вчителя, розкрито основні компоненти структури педагогічної майстерності.

Ключові слова: педагогічна спадщина В. Сухомлинського, педагогічна майстерність, педагогічна творчість, гуманізм.

Інтеграція української системи освіти у світовий освітній простір потребує визначення та впровадження нових підходів до професійної підготовки вчителя. В умовах глобалізації, гуманізації та технологізації освітніх процесів сучасному педагогу необхідно розвивати професійну та соціальну мобільність, формувати відповідні професійні компетенції. Особливої уваги в даному контексті набуває професійна майстерність педагога як один із важливих атрибутів педагогічної дії.

Вирішення складних завдань інтеграції вітчизняної освіти та визначення шляхів розвитку педагогічної майстерності вчителя неможливі без ретельного вивчення власного історичного минулого, а саме, здобутків видатних педагогів минулого століття. Постать В. О. Сухомлинського та педагогічні проблеми, які він досліджував, стають особливо актуальними сьогодні.

Педагогічна спадщина видатного вчителя стала предметом дослідження багатьох науковців: Г. Бондаренка, О. Зотової, Т. Кочубей, І. Суржикової, Л. Ткачук, Т. Челпаченко та ін. Широке коло питань, що висвітлено в цих наукових працях, складає дидактичне та методологічне підґрунтя для подальших досліджень проблеми педагогічної майстерності і має велику цінність для розвитку педагогіки як науки.

Актуальним є визначення особливостей педагогічної думки, поглядів, ідей В. Сухомлинського щодо педагогічної творчості та майстерності вчителя, його місця і ролі у процесі забезпечення ефективності навчання і формуванні особистості учнів.

Упродовж багатьох років В. Сухомлинський розвивав теорію про педагогічну майстерність та наповнював її практичними здобутками. Вважав, що майстерність педагогічна – «високе і таке, що постійно удосконалюється, мистецтво виховання й навчання, доступне для кожного педагога, який працює за покликанням і який любить дітей» [1, с. 48].

За В. Сухомлинським, складовими педагогічної майстерності є: гуманізм, педагогічні здібності, педагогічна взаємодія [1, с. 322]. Гуманізм вчителя – це його ставлення до дитини, визнання її особистості найвищою цінністю, прояв доброти, любові, милосердя. Педагогічні здібності педагога проявляються як комунікабельність, інтуїція, переконання, оптимізм, здатність до творчості. Педагогічна взаємодія – це професійний такт учителя, його культура мовлення та те, як він здійснює комунікацію з учнями, враховує їх психічні та фізіологічні особливості, звертає увагу на їх особисті потреби [1, с. 323].

Центральною фігурою у модернізації освітнього процесу завжди є учитель – вчитель-дослідник, творча особистість, професіонал, для якого характерними ознаками є

сучасне науково-педагогічне мислення, інтелігентність, оптимізм, постійна готовність до саморозвитку. Справжній педагог повинен працювати на майбутнє, випереджати свій час. Завдяки цьому педагогічна професія стає творчою місією.

Найвищим рівнем педагогічної діяльності є педагогічна майстерність, яка ґрунтується на високому фаховому рівні педагога, його загальній культурі та педагогічному досвіді. На сьогоднішній день у педагогічній науці проблема вияву творчого потенціалу, розвитку творчості не втратила актуальності.

Творчу діяльність педагога Василь Олександрович розглядав як складну, багатогранну справу, яка починається там, «де зароджується іскра живої, трепетної думки, що шукає відповідь на питання, яке висувається життям. Без питання, без бажання знайти причинні залежності між явищами ця іскра ніколи не загориться. Питання, що запалює іскру творчості, виникає тоді, коли ти прагнеш бачити свою справу, свою працю, результати своєї праці кращими, ніж вони є зараз, коли тобі не дає спокою думка: чому твої зусилля не призводять до того, до чого вони, здавалося б, повинні призвести?» [3, с. 406].

За переконанням В. О. Сухомлинського тільки творча особистість учителя зможе виховати творця. Великий педагог відмічав: «Ми маємо справу з найскладнішим, неоціненним, найдорожчим, що є в житті, – з людиною. Від нас, від нашого вміння, майстерності, мистецтва, мудрості залежить її життя, здоров'я, розум, характер, воля, громадянське й інтелектуальне обличчя, її місце і роль у житті, її щастя» [4, с. 5].

Основу педагогічної творчості вчителя на думку В. О. Сухомлинського становлять: професійна компетентність, професіоналізм. Головним змістом професійних знань є ґрунтовне знання є предмета, методики його викладання, знання педагогіки і психології. Справжнім майстром педагогічної праці, на думку Василя Олександровича Сухомлинського, вчитель може стати за тієї умови, «коли протягом усього життя він вивчає психологію, поглиблює свої психологічні знання [3, с. 550].

В. Сухомлинський звертає увагу і на той вплив, що здійснює вчитель на учня в процесі навчання. З метою ілюстрації цього впливу видатний педагог порівнює вчителя зі скульптором: «усе занепокоєння, усі прикраси та вся творчість нашої справи в тому й полягають, що скульпторів не один. Їх декілька. Це і родина дитини, і особистість вчителя, і колектив, у якому виховується дитина, і книга, яку вона читає... Якщо б усі ці сили діяли як добре злагоджений оркестр, як легко творили б люди» [3, с. 212].

Одним з головних завдань вчителя, на думку В. Сухомлинського, є індивідуальний підхід до учня, відповідно до його психічних, фізіологічних особливостей та здібностей: «справжнє навчання, за В. О. Сухомлинським, – це індивідуально-творчий розвиток кожної дитини» [4, с. 449].

Взаємодія, на думку В. Сухомлинського, – це основа спільної діяльності, в тому числі і навчання. Педагог зазначає: «навчання – це насамперед взаємовідносини між людьми, обмін духовними цінностями, взаємна віддача сердечної доброти, співчуття. Усе шкільне життя повинно бути пройняте духом гуманності» [3, с. 496].

Особливою складовою педагогічної майстерності, яка відрізняє справжнього майстра своєї справи, за В. О. Сухомлинським, є педагогічна творчість – «бачення людиною свого внутрішнього світу, передусім свого розуму, свого напруження інтелектуальних сил, свого розуміння і творення краси в наслідках своєї праці, своїх зусиль» [3, с. 71]. Творчість, на думку педагога, – це «одна з ділянок педагогічної цілини», якій властиві «риси дослідження, творчого узагальнення своєї праці» [4, с. 270].

Вивчення педагогічних ідей В. Сухомлинського щодо проблеми педагогічної

майстерності дозволило окреслити її структуру, яку складають гуманізм, педагогічні здібності, педагогічна взаємодія. Педагогічні здобутки педагога є джерелом розвитку теорії і практики освіти та виховання, яке сьогодні, в першу чергу, націлене на формування особистості з національними, духовними та ціннісними орієнтаціями.

Висновки і перспективи вивчення проблеми. Отже, творчість є необхідною складовою праці вчителя. Без неї неможливий педагогічний процес. Творчість – необхідна умова становлення кожного вчителя, його самопізнання, саморозвитку, формування педагогічного таланту учителя.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Барбіна Є. С. Педагогічна майстерність у контексті гуманістичної педагогіки В. О. Сухомлинського / Є. С. Барбіна // Зб. наук. пр. Пед. науки / Херсон. держ. ун-т. – Херсон, 2009. – №. 53. – С. 48, 322–323.
2. Зотова О. Ідеї творчості в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського / О. Зотова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. – Ужгород, 2008. – № 15. – С. 70–71.
3. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5-ти томах / В. О. Сухомлинський. – Київ : Рад. школа, 1977.
4. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю / В. О. Сухомлинський. – Київ : Рад. школа, 1988. – 304 с.

ПОГЛЯДИ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ЩОДО РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ГРИ

Світлана ОСТАПЕНКО

*(студентка II курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету педагогіки, психології та мистецтв)*

*Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький*

Науковий керівник – канд. філол. н, доцент С. М. Єлдінова

Анотація. У статті висвітлено основні погляди видатного педагога В. О. Сухомлинського на розвиток комунікативної компетентності молодшого школяра засобами гри. Акцентовано увагу на використання ігрової діяльності в освітньому процесі початкової школи.

Ключові слова: комунікативна компетентність, ігри, ігрова діяльність, молодші школярі, педагогічна спадщина Василя Сухомлинського.

Постановка проблеми. Одним з основних завдань сучасної школи є виховання школяра як життєво і соціально компетентної особи, здатної здійснювати самостійний вибір і приймати адекватні рішення у різноманітних життєвих ситуаціях. Така особа має набути різних видів компетентності, серед яких важливою для всіх сфер життєдіяльності виступає комунікативна компетентність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науці вже склалися передумови осмислення сутності мовленнєвої компетентності, на чому наголошували М. Пентилюк, М. Прищак. Питання формування комунікативної компетентності молодших школярів досліджували М. Вашуленко, М. Жинкіна, Т. Ладижинська, Л. Мацько, О. Хорошковська. Різні підходи до оцінки ігрової діяльності обґрунтували Л. Виготський, Р. Жуковська, О. Запорожець. Творчі ігри соціального характеру у різних педагогічних аспектах розглядали Л. Артемова, А. Макаренко, М. Стельмахович [2, 53]. Досвід В. О. Сухомлинського щодо застосування гри в педагогічному процесі, реалізація вимог компетентнісного підходу в сучасній початковій школі не знайшла

належного висвітлення в науковій літературі, що й зумовило вибір теми цієї статті.

Комунікативна компетентність це здатність людини вільно спілкуватись, знаходити контакти з іншими людьми, це знання, уміння і навички для забезпечення ефективного спілкування. О. Пометун відзначає, що «компетентність» складає комплекс життєвих вимог до результатів освітньої діяльності, орієнтує на практичні досягнення у процесі навчання» [3, 42]. Тобто, завдання сучасної педагогіки не просто надавати дітям інформацію, а навчити дітей користуватися нею у тій чи іншій ситуації, збагачувати словниковий запас, розвивати культуру мовлення, уміння складати висловлювання та стилістично його оформлювати, надавати йому «веселкового» забарвлення. Видатний вітчизняний педагог В. О. Сухомлинський неодноразово звертав увагу на гру як засіб розумового та мовленнєвого розвитку, ідеї якого мають цінність в умовах реалізації компетентнісного підходу в освіті.

Метою статті є вивчення педагогічних поглядів В. О. Сухомлинського в контексті проблеми застосування гри в процесі формування комунікативної (мовленнєвої) компетентності.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні існує чимало інтерпретацій поняття «комунікативна компетентність». Як стверджує М. Прищак, комунікативна компетентність – це «сукупність знань про спілкування, умінь і навичок, потрібних для сприймання чужих і побудови власних програм мовленнєвої поведінки, адекватних цілям, сферам і ситуаціям спілкування» [3]. На підставі поданого, будемо розуміти комунікативну компетентність як досвід, що розвивається і значною мірою усвідомлюється в ході спілкування та формується в умовах людської взаємодії.

Розвиток зв'язного мовлення учнів В.О.Сухомлинський розглядав як невід'ємну складову навчання рідної мови в школі. Основна мета розвитку мовлення – озброїти учнів умінням правильно, з дотриманням високої мовленнєвої культури зв'язно висловлювати свої думки як в усній, так і писемній формах, тобто розвивати у них природну комунікативну здатність, формувати, поліпшувати й удосконалювати їхнє зв'язне мовлення. Для досягнення цієї мети необхідно постійно працювати над усіма основними компонентами мовлення: звуком, словом, словосполученням, реченням, текстом [4, 149].

Оскільки в молодшому шкільному віці гра залишається основним видом діяльності дітей, то потрібно використовувати це по максимуму. Видатний педагог В. О. Сухомлинський казав: «Навчайте граючись, а граючись навчайте». Саме у грі починається спілкування дітей у класі та з вчителем, що безумовно сприяє розвитку комунікативної компетентності.

Гра вважається одним з різновидів розумової праці, у процесі якого розвиваються певні навички та здібності. Дитина у грі збагачує пізнання про навколишній світ, розвиває мовлення, у колективних іграх дитина вчиться спілкуванню. Не випадково ще Я. Коменський вважав гру природною формою діяльності дитини, що відповідає її потребам.

Саме у процесі гри, за переконаннями В. Сухомлинського, розвиваються не тільки психічні процеси: мислення, мова, пам'ять, увага, – а й такі важливі якості особистості, як наполегливість, зосередженість, ініціативність, а також вдосконалюються уміння дотримуватися певних правил [1]. Відповідно, очевидним є те, що вчителі і вихователі у формуванні дитини як особистості повинні використовувати гру як один із провідних методів виховання та дотримуватися педагогічного правила, так сформульованого В. Сухомлинським: «Дитина має справжнє емоційне й інтелектуальне життя тільки тоді, коли вона живе у світі ігор, казки, музики, фантазії і творчості. Без цього вона не краца

за здавлену квітку» [5, 95].

Ігрова форма навчання створюється на уроках за допомогою ігрових прийомів і ситуацій, що виступають як засіб спонукання, стимулювання до навчальної діяльності і є ефективним методом формування комунікативної компетентності. Сучасна дидактика, звертаючись до ігрових форм навчання, справедливо вбачає в них можливості ефективної взаємодії педагогів і учнів.

На думку В. О. Сухомлинського особливу увагу необхідно приділяти народним іграм для молодших школярів. Саме народні ігри забезпечують розвиток здібностей і навичок, що задовольняють дитячі потреби. Педагог на практиці застосовував такі ігри, як: «Грицю, Грицю, до роботи!», «Киця Мура», «Зайчику, зайчику де ти був?». Ці ігри реалізуються в діалогічній формі, а головними засобами формування емоційного стану в них є інтонації та мімічний компонент спілкування [2, 54].

Формування комунікативної компетентності безпосередньо залежить від доцільності добору і використання різноманітних, найбільш адекватних навчальній темі методів навчання, а також від активізації всього навчального процесу. Досягти цього можна використовуючи різні технології і саме ігрові технології займають одне з головних місць у формуванні комунікативності в молодших школярів. Вони дають змогу повністю враховувати вікові особливості дітей, розвивати ініціативу, створювати атмосферу розкутості, самостійності, творчості та створюють умови для саморозвитку.

Гра для дитини, як підкреслює педагог, є важливою і найдоступнішою формою діяльності, засобом самовираження. Ігри утворюють фундамент для розвитку естетичних почуттів дитини, її свідомості й подальшого прояву їх у творчій діяльності. Гра забезпечує пізнавальну та творчу активність дитини в процесі навчання, сприяє формуванню низки якостей особистості, важливих для життя дитини в суспільстві.

Висновки і перспективи вивчення проблеми. Отже, В. О. Сухомлинський у своїй праці наголошує на необхідності застосування ігор в процесі розумового, мовленнєвого розвитку дітей молодшого шкільного віку. Гра, залишається ще важливою частиною життя дітей, тому вона створює пізнавальну та творчу активність дітей. Залучення школярів до гри сприяє формуванню позитивних рис та якостей особистості, що є сприятливими для подальшого життя.

Перспективи подальшого вивчення проблеми вбачаємо у дослідженні особливостей застосування ігрової діяльності для забезпечення розвитку комунікативної компетентності дітей молодшого шкільного віку.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бугастова І. А. Гра як засіб підготовки дитини до школи. *Журнал для батьків*. 2013. № 1. С. 12–17.
2. Мамчур Л. І. Погляди В. Сухомлинського на розвиток комунікативної здатності та зв'язного мовлення молодших школярів. *Початкова школа*. 2010. №9. С. 53–55.
3. Пікуліна Т. Л. Формування комунікативної компетентності молодших школярів. *Таврійський вісник освіти*. 2011. №1 (33). С. 42–43.
4. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. *Вибрані твори: у 5-ти т.* Київ : Радянська школа, 1976. Т. 1. С. 147–149.
5. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. *Вибрані твори: в 5т.* Київ : Радянська школа, 1977. Т. 3. С. 95–98.

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ДИТИНИ ДО ШКОЛИ

Марія ПАВЛЕНКО

(студентка III курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету педагогіки, психології та мистецтв)

Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький

Науковий керівник – канд. пед. наук, викладач Н. М. Андросова

Анотація. Розглянуто сучасну класифікацію рівнів адаптації дітей до навчання у школі. Проведено паралелі між підходом В. Сухомлинського з адаптації майбутніх школярів до освітнього процесу та практикою сьогодення.

Ключові слова: адаптація, рівні адаптації, готовність до школи, В. Сухомлинський.

Проблема готовності дитини до школи є дуже актуальною в наш час. Педагоги, психологи, фізіологи обґрунтовують та вивчають критерії готовності дитини до навчання в школі, а саме, з якого віку краще починати навчання дітей у школі. Спостерігаючи за 6-річними дітьми часто можна помітити їх неготовність до перебування в школі. Тому прагнемо здійснити аналіз особливостей адаптації дитини до школи та виявити вплив школи на дітей молодшого шкільного віку, а саме першого класу.

Проблему готовності дитини до школи розглядали у своїх працях такі науковці, як Л. І. Божович, Л. А. Венгер, Д. Б. Ельконін, О. В. Запорожець, Н. О. Головань та ін. Особливе місце ця проблема займає у творчій спадщині В. О. Сухомлинського.

Функціональна готовність дитини до шкільного навчання є важливою проблемою педагогічної науки. Початок шкільного навчання потребує змін способу життя дитини. Це принципово нова соціальна ситуація розвитку особистості, яка зумовлює психічний і особистісний розвиток дитини в молодшому шкільному віці. На цьому віковому етапі відбувається зміна провідної діяльності з ігрової на навчальну, основою якої є пізнавальний інтерес і нова соціальна позиція. Перехід до навчання як систематичної та цілеспрямованої діяльності, різке зниження рухомої активності, значне статичне напруження, нові обов'язки і вимоги дисципліни – все це для учня першого класу є великим навантаженням. У перші шкільні місяці ознаки дошкільного дитинства поєднуються з ознаками школяра. Дитина починає усвідомлювати, що навчання – суспільно важлива діяльність, значущість якої оцінюють оточуючі її люди. Якщо гра дошкільника була довільною (батьки можуть будь-коли її припинити), то навчання є обов'язковою діяльністю, до якої дорослі ставляться з особливою повагою.

Вступ до школи забезпечує перехід до нової, суспільно значущої та суспільно оцінюваної діяльності – навчання. Майже всі діти готові до навчальної діяльності, хочуть іти до школи, однак у багатьох переважає зовнішня мотивація. Сучасне суспільство потребує узгодження цих змін у житті дитини з її внутрішньою потребою.

Початок навчання є дуже важливим та складним етапом в житті дітей. Не дарма Василь Олександрович Сухомлинський – видатний педагог ХХ ст. приділяв особливу увагу цьому питанню.

Більшість дітей бажають іти до школи. Така потреба «відкриває» смислову сферу індивіда, робить її гнучкою і чутливою до нових соціально-значущих впливів і змін. Однак, давно вже у психології відомий факт, що бажання першокласників є дуже поверхневим і необґрунтованим: дитина хоче оволодіти новою соціальною роллю («школяр»), яка приваблює своєю зовнішньою атрибутикою (своя нова форма, портфель, книжки, свій куточок для підготовки уроків) та ритуальністю (в школу ідуть всі діти, там своє життя, мабуть, захоплює й цікаве, з роллю школяра пов'язане нове,

більш поважне, «доросле» ставлення з боку батьків та однолітків тощо. Важливо підготувати дитину до школи, адже саме від цього залежить успішність її навчання, якість формування освітніх компетентностей.

Не так важливо сформувати у майбутніх школярів спеціальні вміння і знання, переконаний В. О. Сухомлинський, – передусім потрібно дати дітям інструмент до пізнання навколишнього, а навички самостійного навчання і стануть таким інструментом. «Прагніть того, щоб знання були не кінцевою метою, а засобом, ... без якого не можна собі уявити повноцінного інтелектуального, морального, емоційного, естетичного розвитку... Ми з дітьми прийшли в осінній сад... Я розповідаю дітям про золоту осінь, про те, як готується до тривалої й холодної зими все живе в природі... Переконавшись, що діти переживають, відчують багатство змісту й емоційного забарвлення слів, я пропоную малятам розповісти про те, що вони бачать і відчують. На моїх очах, ось зараз народжуються напрочуд тонкі й яскраві думки про навколишню природу... Діти не переказують моїх слів, а висловлюють своє. Думка збагачується, у дитини виробляється вміння думати, вона переживає почуття радості мислення, яке не можна ні з чим порівняти, насолоду від пізнання. Вона відчуває себе мислителем» [1, с. 452-453].

В. О. Сухомлинський наполягав на тому, що застосування гри в навчальному процесі забезпечить поступове залучення дитини до навчального процесу, її повноцінний розумовий розвиток. З цього приводу вчений писав: «У грі розкривається перед дітьми світ, розкриваються творчі можливості особистості. Без гри немає і не може бути повноцінного розумового розвитку. Гра – величезне світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливається життєдайний потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра – це іскра, що запалює вогник допитливості і любові до знань» [2, с. 95].

Робота з підготовки дітей до школи, на думку педагога, повинна розпочатися зі створення єдиного колективу батьків, тісно пов'язаного з учительським. Формування єдиного колективу батьків і вчителів забезпечить відсутність розбіжностей у виховних діях. «Відсутність батьківського колективу призводить і до відсутності єдиної громадської думки батьків при здійсненні єдиних вимог школи і сім'ї у вихованні дітей», – зауважує Василь Олександрович [3, с. 25].

Сучасна наука розрізняє 3 рівні адаптації дітей до школи. Кожен має свої зміст і основні показники.

Високий рівень адаптації. Першокласник позитивно ставиться до школи, її вимог, навчальний матеріал засвоює легко; глибоко і повно опановує програмовий матеріал; старанний, уважно слухає вказівки, пояснення вчителя; виконує доручення без зовнішнього контролю; проявляє великий інтерес до самостійної навчальної роботи, готується до всіх уроків.

Середній рівень адаптації. Першокласник позитивно ставиться до школи, перебування в школі не викликає негативних переживань; розуміє навчальний матеріал, якщо вчитель дає його детально і наочно, засвоює основний зміст навчальних програм, самостійно вирішує типові задачі; зосереджений і уважний при виконанні завдань, доручень.

Низький рівень адаптації. Першокласник негативно або індіферентно ставиться до школи; часті скарги на здоров'я; домінує пригнічений настрій; спостерігаються порушення дисципліни; поданий вчителем матеріал засвоюється фрагментарно; самостійна робота з підручником викликає труднощі; при виконанні самостійних навчальних завдань не проявляє інтересу; до уроків готується нерегулярно, йому необхідний постійний контроль, систематичні нагадування з боку вчителя і батьків; зберігає працездатність при подовжених паузах для відпочинку. Зрозуміло, що є досить тісний причинно-наслідковий зв'язок між рівнем адаптації школяра і системою тих

чинників, умов, у яких він виховується.

Під час проходження практики було виявлено учнів з різним рівнем адаптації. Більшість мала середній рівень. Спостерігали й дітей, які зовсім не адаптовані до навчання в школі, і це дуже прикро. Причинами такого стали: психологічна нестабільність родинних стосунків (діти із неповних або дистанційних сімей), відсутність навичок концентрації уваги, педагогічна недбалість батьків і нейтральне ставлення до успіхів та невдач дитини.

Отже, для вчителя такий стан готовності дітей змальовує перспективу великої роботи. Підтвердженням такого є думка В. Сухомлинського: «якщо в школі, скажімо, шістсот учнів, то це означає, що треба шукати шістсот індивідуальних стежок» [3]. За правильної підготовчої роботи з майбутніми першокласниками їх можна було б швидше й легше включити в освітній процес.

БІБЛОГРАФІЯ

1. Історія дошкільної педагогіки. Хрестоматія: Навч. пос. для студентів пед. ін-в / Упор. З. Н. Борисова. – К.: Вища школа, 1990.
2. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. / Василь Олександрович Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1976–1977. – Т. 5. – 639 с.
3. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка / Василь Олександрович Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1978. – 229 с.

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОГО ВИХОВАННЯ

Діана ПРОКОПЕНКО

(студентка III курсу психолого-педагогічного факультету)

Комнальний заклад «Харківської гуманітарно-педагогічної академії»

Харківської обласної ради, м. Харків

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук О. О. Ільїна

Анотація. У статті відображені деякі педагогічні ідеї В. Сухомлинського, актуальні при вирішенні проблем сучасного виховання, яке розуміється видатним педагогом, як постійне духовне збагачення вихованців і вчителів. В основі – людяність.

Ключові слова: освіта, виховання, духовно-моральне становлення особистості, педагог, вихованець.

Значний внесок у розвиток виховання та освіти вніс видатний вітчизняний вчений В. Сухомлинський. Багато поколінь виховані на його педагогічних ідеях, відображених в таких творах, як: «Серце віддаю дітям», «Павлиська середня школа», «Розмова з молодим директором школи» та ін. Вирішення проблем сучасного виховання неможливо без урахування педагогічного досвіду, накопиченого культурою в цілому, де особливе почесне місце відведено великому вітчизняному вченому педагогу і мислителю.

На сучасному етапі актуальними є роздуми вченого про керівництво школою, де особливе місце займає мистецтво виховувати. В своїй праці «Павлиська середня школа» він розкриває поряд з іншими ідеями, що означає добре керувати школою – це значить досконало знати науку виховання, бути майстром освітнього процесу, вміти взаємодіяти з вихованцями. Виховання в широкому сенсі слова, на думку педагога, – це постійне духовне збагачення, оновлення і тих, кого виховують, і тих, хто виховує. Цей процес глибоко індивідуальний, так як та чи інша педагогічна істина, актуальна для одного випадку, при розгляді другого і третього випадку може бути нейтральною або не мати сенсу зовсім [1].

Духовне збагачення, оновлення на сучасному етапі тісно пов'язане з таким поняттям, як духовно-моральне становлення особистості, під яким розуміється процес цілеспрямованого створення умов, сприяють людині в ході духовного саморозвитку, самореалізації в різних соціальних, життєвих сферах.

Духовне збагачення особистості педагога неможливо без знання і реалізації в діяльності такого педагогічного принципу, як віра в сили дитини. В. Сухомлинський відзначає тут таку важливу властивість людини, як пізнання світу серцем – розуміння радості іншого, вміння співчувати, відгукуватися на прохання про допомогу, що, в свою чергу, неможливо без любові, в нашому випадку, до дітей [3, с. 15-16].

Великий майстер зазначає, що не можна навчитися любити ні по яким книгам, ні в якому навчальному закладі, але тільки, розвиваючи цю здатність в ході спілкування, взаємодії з людьми в соціальному житті [1].

При вихованні гармонійної, всебічно розвиненої особистості, що є метою освіти в цілому, важливо наявність міцного, морального стрижня, за В. Сухомлинським. Людяність – основна якість. Без моральної чистоти втрачає сенс і духовне багатство, і освіту, і фізичну досконалість, і трудову майстерність [2].

Духовне збагачення особистості педагога неможливо без знання і реалізації в діяльності такого педагогічного принципу, як віра в сили дитини. В. Сухомлинський відзначає тут таку важливу властивість людини, як пізнання світу серцем – розуміння радості іншого, вміння співчувати, відгукуватися на прохання про допомогу, що, в свою чергу, неможливо без любові, в нашому випадку, до дітей.

Великий майстер зазначає, що не можна навчитися любити ні по яким книгам, ні в якому навчальному закладі, але тільки, розвиваючи цю здатність в ході спілкування, взаємодії з людьми в соціальному житті [1]. При вихованні гармонійної, всебічно розвиненої особистості, що є метою освіти в цілому, важливо наявність міцного, морального стрижня, по В. Сухомлинським. людяність – основна якість. Без моральної чистоти втрачає сенс і духовне багатство, і освіту, і фізична досконалість, і трудову майстерність.

В. Сухомлинський розвиває в своїй творчості багато ідей іншого видатного педагога – А. Макаренка, серед яких значущою є ідея перспективних ліній. Відзначено один з найпоширеніших недоліків практики виховної роботи шкіл, такий, як невміння враховувати вчителями мудру істину: наш вихованець не вічне залишається дитиною, розвиваючись, він стає підлітком, чоловіком, батьком, громадянином. Тому і виховання треба будувати в дитинстві, розраховуючи на подальше дорослішання людини, на перспективу.

Таким чином, педагогічні ідеї В. Сухомлинського є актуальними у вирішенні проблем сучасного виховання. Творчу особистість може розвинути лише творчий педагог, гуманний, людяний, з моральним стрижнем, який вірить в сили дитини, здатний прийти на допомогу в будь-яку хвилину. Немає готових формул рецептів щодо виховання особистості. Фундаментом для пошуку рішень проблем сучасного виховання є педагогічний досвід видатних вчених, до числа яких належить В. Сухомлинський.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Вибрані твори: в 5 т. / В. О. Сухомлинський; голова ред. кол. О. Г. Дзевєрін. – Київ: Рад. шк., 1976–1977.
2. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю / В. О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа., 1988. – 310 с.
3. Горопашна Т.В. Гуманістичні поради-заповіді В. О. Сухомлинського / Т. В. Горопашна // Всеукр. студент. наук.-практ. конф. – Кіровоград, 2002. – С. 15–16.

ПРОФЕСІОНАЛІЗМ ПЕДАГОГА В СИСТЕМІ В. СУХОМЛИНСЬКОГО

Діана РУДЕНКО

(студентка III курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету педагогіки та психології)

Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький

Науковий керівник – канд. пед. наук, викладач Н. М. Андросова

Анотація. У статті розглядається поняття «професіоналізм педагога». Аналізуються вимоги до педагога з позиції гуманістичної системи, висловлені В. О. Сухомлинським, його розуміння педагогічної майстерності.

Ключові слова: професіоналізм педагога, педагогічна майстерність, професійні вимоги до педагога.

Зміни, що відбуваються в освіті, зачіпають не тільки сам педагогічний процес, але і вимоги до фаховості педагога. Постає проблема наповнення новим змістом суті педагогічного професіоналізму. У ньому посилюється вага творчої складової, мистецтва поряд зі збільшенням уваги до компетентності.

Професіоналізм педагога із сучасних наукових позицій розглядається як системна, комплексна характеристика. Так, Красношликова О. Г. визначає професіоналізм педагога як системну інтегральну характеристику особистості, що являє собою взаємозв'язок педагогічної компетентності, педагогічної майстерності, професійно значущих якостей та індивідуального іміджу педагога [2].

На думку Абдаліної Л. В. професіоналізм педагога – системне утворення, що виявляється в рівні володіння професійною діяльністю, який відображає ступінь сформованості професійної компетентності як інтегративного особистісного ресурсу педагога і складових її компетенцій; суб'єктності як міри активності у професійній діяльності; ціннісних орієнтацій у вигляді ієрархії професійних переваг; інноваційності у вигляді володіння стратегіями оновлення діяльності; самореалізованості як вичерпання особистісного потенціалу в професії [1].

Поняття «компетентність» стало застосовуватися в педагогіці порівняно недавно. У період наукової і педагогічної творчості В. О. Сухомлинського частіше застосовувався термін «педагогічна майстерність», який наголошує на характеристиці професійних якостей педагога. В. О. Сухомлинський писав: «Не забувайте, що ґрунт, на якому будується ваша педагогічна майстерність, – у самій дитині, в її ставленні до знань і до вас, учителю. Це – бажання вчитися, натхнення, готовність до подолання труднощів. Дбайливо збагачуйте цей ґрунт, без нього немає школи» [8, с. 81]. Такий погляд В. О. Сухомлинського на педагогічну майстерність підкреслює гуманістичну основу його педагогічної системи, в центрі якої стоїть дитина.

В. О. Сухомлинський, характеризуючи найважливіші вимоги до вчителя, писав: «Що значить хороший учитель? Це, перш за все людина, яка любить дітей, знаходить радість у спілкуванні з ними, вірить в те, що кожна дитина може стати доброю людиною, вміє дружити з дітьми, бере близько до серця дитячі радощі й прикрощі, знає душу дитини, ніколи не забуває, що і сам він був дитиною» [7, с. 40]. Саме особистість педагога, його моральні якості, ставлення до дитини повинні бути основою педагогічної майстерності.

В. О. Сухомлинський виділяв три джерела навчально-виховного процесу – науку, майстерність і мистецтво [6, с. 7]. Наука визначає способи, засоби, технологію. Майстерність характеризує розвиток педагогічних умінь, здібностей, установок. Мистецтво направляє творчий пошук і врахування індивідуальних особливостей, можливостей учнів. Тільки в єдності вони дозволять досягти високих результатів роботи вчителя.

Керуючи роботою педагогів в Павлівській школі, В. О. Сухомлинський прагнув включити кожного педагога в процес підвищення педагогічної культури, професіоналізму, в становлення майстерності. Своє завдання він бачив у пробудженні у педагогів інтересу до педагогічного пошуку, аналізу власної роботи. Він пише: «Хто намагається розібратися в хорошому і поганому на своїх уроках, у своїх взаєминах з вихованцями, той уже досяг половини успіху» [6, с. 8]. Педагогічна майстерність це не тільки досягнення певного кінцевого високого результату педагогічної діяльності, але постійне самовдосконалення і професійний саморозвиток.

Здійснюючи рефлексію педагогічної діяльності і визначаючи шляхи її розвитку, важливо мати підстави і критерії, за якими слід судити про її ефективність. Аналіз діяльності, як і її проектування, слід вести «від учня». Педагог повинен усвідомити, що його робота буде успішною, якщо він спрямовує діяльність учня як активного учасника і суб'єкта педагогічного процесу, якщо досягається єдність діяльності учня і вчителя. Для цього необхідно подбати про мотиви, які забезпечують прийняття учнем мети діяльності, про породження потреби в знаннях і уміннях, формуванні вміння вчитися. Особистість учня повинна бути точкою відліку при виборі і проектуванні педагогічного інструментарію. На це була націлена гуманістична система Сухомлинського.

На думку Василя Олександровича, в сфері уваги педагога на уроці повинні бути не тільки думки про предмет, а й учні: їх сприйняття, мислення, увага, активність розумової праці. І чим менше зосереджений учитель на власних думках про навчальний матеріал, тим ефективніша розумова праця учнів. А якщо увага вчителя звернена лише на власні думки, учні важко сприймають матеріал і навіть погано розуміють вчителя [5, с. 131]. При проектуванні заняття важливо не тільки відібрати зміст, форми, методи, засоби, а й продумати систему роботи самих учнів. Вчителю важливо розуміти, з чого складається діяльність учня, які дії і операції включає, що вносить дане заняття в розвиток особистості.

Не менш важливо визначити стиль спілкування, особливості взаємодії з учнями, форми співпраці. В. О. Сухомлинський вважав, що «лекційний тон швидко викликає втому у школярів. Тому необхідно переходити до тону звичайної розмови людини з людиною» [5, с. 131].

На ці аспекти звертають увагу вчені-педагоги сьогодні. На думку В. В. Серікова [3], в основі мистецтва навчання лежить вміння вчителя переводити матеріал з текстової, знаково-символічної форми в діяльнісну, інтерактивну. Добре знання вчителем свого предмета автоматично не забезпечує його готовність подати матеріал в діяльнісно-комунікативній формі. Навчання майбутнього вчителя цьому становить найважливіше завдання педагогічної освіти.

Велика увага в Павлівській школі приділялась розвитку активності і самостійності учнів. Тому велике значення на заняттях надавалося евристичним, дослідницьким методам, самостійній роботі. Великий педагог завжди виступав проти зубріння. Закликав вчителів показувати значення знань для практики і в житті і стверджував: «Знати – це, перш за все, вміти користуватися знаннями» [7, с. 262].

В. О. Сухомлинський критично ставився до традиційного навчання, засуджував схему: «слухай – запам'ятовуй – відповідай» [6, с. 127] ... Засвоєння знань не відбувається, якщо вчитель прагне понад міру полегшити розумову працю» [6, с. 107].

Однією з найважливіших вимог до педагога В. О. Сухомлинський вважав творчість, яка полягає в постійному пошуку нових форм, прийомів навчання, виховання, в особистісному, індивідуальному підході до кожного учня. На думку В. О. Сухомлинського, вмиле виховання розумових сил полягає в тому, щоб для кожної дитини знайти свій режим роботи [4].

Оволодіння педагогічною майстерністю вимагає як хорошої теоретичної

підготовки, щоб розібратися в нововведеннях, так і творчого підходу до них. Необхідно вміти співвідносити їх з особливостями учнів, можливостями школи, «приміряти до себе». В. О. Сухомлинський підкреслює, що та чи інша педагогічна істина, вірна в одному випадку, стає нейтральною в іншому і абсурдною в третьому [6, с. 7]. Просте копіювання навіть дуже хороших зразків може не дати позитивних результатів, і навіть мати негативні наслідки, в тому числі розчарування у всіх новаціях.

Таким чином, В. О. Сухомлинський, випереджаючи свій час, висловив ідеї, які залишаються актуальними і для сучасної освіти. В його працях значна увага приділяється професіоналізму педагога, вимогам до нього в світлі гуманістичної педагогічної системи. Звертається увага на те, що педагогу необхідна людинознавча підготовка, яка допоможе краще розуміти учня, виявляти його особистісні особливості.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Абдалин Л. В. Професіоналізм педагога: структура и механизм развития / Л. В. Абдалина // КиберЛенинка. – URL.: <https://cyberleninka.ru/article/n/professionalizm-pedagogastruktura-imehanizm-razvitiya>
2. Красношлыкова О. Г. Современное определение сущности профессионализма педагога / О. Г. Красношлыкова. – URL.: http://elib.altstu.ru/journals/Files/pv2005_03/pdf/088Krasnoshlicova1
3. Сериков В. В. Природа педагогической деятельности и особенности профессионального образования педагога / В. В. Сериков // Педагогика. – 2010. – № 5. – С. 29–37
4. Сухомлинский В. А. О воспитании / В. А. Сухомлинский. – Москва: Политиздат, 1988. – 270. – С. 5.
5. Сухомлинский В. А. Рождение гражданина / В. А. Сухомлинский. – Москва: Молодая гвардия, 1971. – 336 с.
6. Сухомлинский В. А. Разговор с молодым директором школы / В. А. Сухомлинский. – М.: Просвещение. 1973. – 204 с.
7. Сухомлинский В. А. Павлышская средняя школа / В. А. Сухомлинский. – Москва: Просвещение, 1969. – 400 с.
8. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям / В. А. Сухомлинский. – Киев: Радянська школа, 1969. – 258 с.

ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО НА ГРУ ЯК МЕТОД НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Віолета СЕНДЗЮК

*(студентка IV курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету педагогіки, психології та мистецтв)*

*Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький*

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент І. Г. Баранюк

Анотація. У статті розглянуто особливості використання гри як методу навчання молодших школярів. Узагальнено окремі погляди В. О. Сухомлинського на своєрідності застосування гри в процесі навчання дітей молодшого шкільного віку у різних напрямках.

Ключові слова: гра, навчання, молодші школярі, педагог, В. О. Сухомлинський.

Постановка проблеми. Гра займає значне місце в житті людини та її діяльності. Використання гри на уроках в школі є одним із ефективних підходів навчання, тому що гра робить легшим засвоєння складної, не зрозумілої інформації для дитини, активізує увагу, а також забезпечує необхідні емоційні умови для всебічного, гармонійного розвитку дитини. Для педагога гра є методом навчання і виховання, що дає змогу повністю враховувати вікові особливості дітей, розвивати ініціативу, створювати атмосферу розкнутості, самостійності, творчості та умови для саморозвитку.

Дитина пізнає світ за допомогою гри. Тому, навчання через гру створює спеціальні

умови для самостійного пошуку та вирішення учнями проблем, які супроводжують навчання. На жаль, вчителі недостатньо уваги приділяють грі як методу навчання дітей молодшого шкільного віку, хоча саме ігрова діяльність добре впливає на формування різних компонентів розумової культури людини, на чому наголошував і В. О. Сухомлинський.

Аналіз досліджень. Гра постійно приваблювала до себе увагу психологів та педагогів. Питання визначення сутності гри, організації ігрової діяльності вивчали такі науковці, як К. Ушинський, Л. Артемова, А. Богущ, Д. Менджерицька, Д. Ельконін, Р. Жуковська, О. Усова та інші. Особливості застосування гри як методу навчання відображено в працях О. Газмана, Н. Короткової, Н. Михайленко, В. Сухомлинського.

Педагогічну спадщину В. Сухомлинського щодо застосування гри в навчальному процесі досліджували М. Антонєць, А. Богущ, І. Зязюн, О. Савченко та ін.

Досить великого значення грі у розвитку й навчанні дитини надавав Ф. Фребель. Зокрема він зазначав, що «гра породжує радість, свободу, достаток, спокій в собі і біля себе, мир з миром» [1, 33].

Специфіка поєднання навчання з грою в початковій школі, відображена в педагогічній спадщині В. Сухомлинського.

Метою статті є розкриття окремих ідей Василя Олександровича Сухомлинського щодо застосування гри в навчанні молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. У житті дітей відбувається переломний момент в той період, коли діти переходять із закладу дошкільної освіти до початкової школи, тому що для них навчання стає обов'язковим. І тепер дитина має нести відповідальність за результати своєї праці перед вчителем, школою та батьками. Вона має дотримуватися однакових для всіх школярів правил. І тут на допомогу і вчителям, і учням приходить гра. Гра, як стверджує І. Тарасова, – «спрямована на формування у дитини потреби в знаннях, активного інтересу до того, що може стати їх новим джерелом, удосконалення пізнавальних умінь і навичок, розвитку мислення, практичних дій, збагачення життєвого досвіду».

Для дорослих гра тільки здається такою легкою. А насправді, як зазначають дослідники, гра потребує, щоб дитина, яка грається, віддавала грі максимум своєї енергії, розуму, витримки, самостійності. Гра стає напруженою працею і через зусилля веде до задоволення основних потреб дитини. Підсумовуючи думки щодо освітнього значення гри, В. О. Сухомлинський з цього приводу зазначає: «Тисячу разів сказано: навчання – праця, і його не можна перетворювати на гру. Та не можна поставити китайську стіну між працею і грою. Придивімося уважно, яке місце займає гра в житті дитини, особливо в дошкільному віці. Для неї гра – це найсерйозніша справа. У грі розкривається перед дітьми світ, розкриваються творчі здібності особистості. Без гри немає і не може бути повноцінного розумового розвитку» [2, 95].

В. О. Сухомлинський зауважував, що гра є методом розумового розвитку молодших школярів. Він писав: «Гра – це величезне світле вікно, крізь яке в духовний світ дитини вливається життєдайний потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра – це іскра, що засвічує вогник допитливості. То що ж страшного в тому, що дитина вчиться писати граючись, що на якомусь етапі інтелектуального розвитку гра поєднується з працею, і вчитель не так уже часто говорить дітям: «Ну, пограли, а тепер будемо трудитися!»» [2, 95].

Відомо, що під час гри дитина набуває важливих новоутворень, пізнання соціальної дійсності, засвоєння правил взаємостосунків та соціальних мотивів. Відповідно, завдання вчителя, звести до мінімуму вільний момент гри і зробити її максимально навчальною.

Виділяючи особливість застосування гри в навчанні школярів, Василь

Сухомлинський писав: «Тисячу разів сказано: навчання – праця, і його не можна перетворювати на гру. Та не можна відгородити китайською стіною працю від гри. Придивимося уважно, яке місце гри в житті дитини. Для неї гра – це найсерйозніша справа. В грі розкривається перед дітьми світ, розкриваються творчі можливості особистості. Без гри немає і не може бути повноцінного розумового розвитку» [2, 234]. Зважаючи на те, що у дитячі роки гра сприяє пізнанню дітьми світу, то вона може стати головним помічником вчителя в навчанні дитини.

Василь Олександрович зазначав, що гра формує науковий світогляд, розвиває пізнавальні і творчі здібності, виховує інтерес і потребу в розумовій діяльності та допомагає у постійному збагаченні науковими знаннями та застосуванні їх на практиці.

Кожен учитель, як підкреслював педагог, повинен використовувати гру з метою розвитку психічних процесів молодших школярів, зокрема уяви, необхідної для інтелектуального розвитку учнів. З цього приводу Василь Олександрович зазначав: «Діти граються не тільки тоді, коли бігають, змагаються в швидкості й спритності. Гра може полягати й у великому напруженні творчих здібностей, уяви. Без гри розумових сил, без творчої уяви неможливе повноцінне навчання» [2, 128]. На думку Сухомлинського, гра починається там, де є краса. Причому красу в Павлівській школі діти разом із педагогом бачили в усьому: у квітці, у птахів, у дереві, в метелику, – з яких і починалася гра.

Також у пошуках краси діти беруть участь в трудовій діяльності, яку В. О. Сухомлинський теж поєднував з грою. Він писав: «Урочистий день початку збирання врожаю на шкільній ділянці – діти приходять святково вдягнені; перші зрізані колоски стоять у вазі на столі, покритому скатеркою. У цьому – гра, сповнена глибокого змісту. Та гра втрачає виховну цінність, коли вона штучно «прив'язується» до праці, і в красі не виявляється емоційна оцінка навколишнього світу й самого себе» [2, 97]. Головною є майстерність педагога, він не повинен пригнічувати дітей працею, а повинен донести учневі її багатогранність та вплинути на формування свідомого бачення світу, залучити батьків до цього процесу через освоєння прийомів домашньої материнської дидактики. « В їх основі – живий інтерес дитини до знань, книжки, поєднання гри з цілеспрямованою розумовою працею, повсякчасне духовне спілкування дітей з батьками» [3, 169].

Погляди В. Сухомлинського на гру як засіб формування розумової культури учня не втратили своєї цінності для Павлівської школи, де жив і працював видатний педагог. Вчителі початкових класів досі пам'ятають настанову педагога «Через гру дитина пізнає світ», організовуючи навчання молодших школярів й за канонами Нової української школи. Гра супроводжує павлівських школярів усюди: на уроках, на перерві, під час трудової діяльності, під час виконання домашніх завдань. Так, на уроках мислення серед природи, започаткованих Василем Олександровичем, учні через гру пізнають красу навколишнього. Завдяки ігровим моментам діти дізнаються про приліт птахів, про початок певної пори року, про тварин, про квітку навесні, про маленький струмочок тощо.

Висновки. Отже, В. О. Сухомлинський наголошує на тому що гра відіграє дуже велике значення у навчанні дітей молодшого шкільного віку. Гра, як підкреслює педагог, є формою діяльності молодших школярів, яка відповідає їх віковому розвитку та сприяє формуванню всіх пізнавальних процесів, цінних в контексті формування різних елементів розумової культури дитини, зокрема творчого мислення, уяви. Таким чином, гра в початковій школі має пов'язуватися з розумовим, естетичним та трудовим вихованням, тому що під час цього формується особистість учнів.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Лескис И., Лисютенко О., Прочухаева М. Групповая игротерапия: Рекомендации для психологов и педагогов // Дошкольное воспитание. – 2002. – № 4. – С. 33 – 38.
2. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський. // Вибрані твори: в 5 т. – Т.3. – К.: Рад. школа, 1977. – 670 с.
3. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям. / В. О. Сухомлинський – К.: Радянська школа, 1988. – 304 с.

ВАСИЛЬ СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ВИКОРИСТАННЯ ГРИ В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анна СОКУР

*(студентка II курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету педагогіки, психології та мистецтв)*

*Центральноукраїнський державний педагогічний
університет імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький*

Науковий керівник – канд. пед. наук, старший викладач Н. М. Цуканова

Анотація. У статті розглянуті погляди В. О. Сухомлинського на особливості використання гри в навчально-виховному процесі.

Ключові слова: гра, педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського, навчально-виховний процес, дошкільники.

Постановка проблеми. Ігри займають важливе місце в житті та діяльності дитини, саме за допомогою ігор вони пізнають світ. Не дарма ігрові технології – це унікальна форма навчання, яка дозволяє зробити цікавим і захоплюючим щоденне вивчення предмета. Навчання в іграх створює сприятливі умови для того, щоб діти самостійно знаходили та вирішували проблеми, що виникають у навчальному процесі. На жаль, незважаючи на великий потенціал ігор у формуванні різних складових людської психології та культури, педагоги та вчителі все ще не приділяють достатньої уваги іграм як засобу розвитку розумових, навчальних та творчих здібностей, хоча саме ігрова діяльність має величезний потенціал у формуванні різних компонентів розвитку людини, на чому наголошував і Василь Олександрович Сухомлинський.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему застосування гри у навчально-виховному процесі розглядали та досліджували вчені різних наукових галузей, приділяючи увагу різним її аспектам, серед яких: Амонашвілі Ш.О., Блонський П. П., Газман О. С., Ельконін Д.Б., Лемко Г. І., Лисенкова С. М., Макаренко А. С., Сухомлинський В.О., Ушинський К. Д., Шацький С. Т., та інші.

Мета статті полягає у вивченні науково-педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського; розкритті поглядів педагога на особливості застосування гри у навчально-виховному процесі; обґрунтуванні значення досвіду видатного педагога для сучасної освітньо-виховної практики.

Виклад основного матеріалу. Гра беззаперечно є одним з різновидів інтелектуальної праці, у процесі якої розвиваються певні знання, уміння, навички та здібності. У грі дитина збагачує відомості та знання про навколишній світ, розвиває мовлення, увагу, сприймання, пам'ять, спостережливість тощо, у колективних іграх дитина вчиться спілкуванню. Ще раніше Я. А. Коменський вважав гру природною формою діяльності дитини, що відповідає її потребам. У своїй праці С. Гончаренко дає визначення поняттю гри як «форми вільного самовияву людини, яка передбачає реальну відкритість світові можливого й розгортається або у вигляді змагання, або у вигляді зображення (виконання, репрезентації) якихось ситуацій, смислів, станів» [1, 73].

Безумовно гра має структуру, що відрізняє її від інших видів діяльності. Це єдина система впливів, спрямована на пробудження інтересу в дитини до знань та формування пізнавальних навичок і вмінь. У свою чергу В. Сухомлинський писав у праці «Серце віддаю дітям», що «Гра – це величезне світле вікно, крізь яке в духовний світ дитини вливається життєдайний потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра – це іскра, що засвічує вогник допитливості. То що ж страшного в тому, що дитина вчиться писати граючись, що на якомусь етапі інтелектуального розвитку гра поєднується з працею, і вчитель не так уже часто говорить дітям: «Ну, пограли, а тепер будемо трудитися!»» [2, 95].

Серед директивних документів, прийнятих останнім часом в Україні, таких як Закон України «Про дошкільну освіту», Концепція дошкільного виховання в Україні та ін. вказано, що гра є засобом виховання і навчання. У Концепції дошкільного виховання в Україні зазначається, що роль гри в педагогічному процесі зумовлена її функцією – «творчою інтеріоризацією дітьми власного досвіду пізнання навколишнього середовища». Гра та інші види діяльності (навчальна, трудова, спілкування), на думку сучасних дослідників, розвиваються в умовах педагогічного процесу, побудованого на поєднанні вищерозглянутих аспектів. «Гра, – як зазначається у концепції, – сприяє формуванню у дітей ієрархічної структури мотивів, які становлять основу морального спрямування особистості. Вона є ніби першим щаблем в осягненні моральних взаємин, підпорядкуванні мотивів, які реалізуються дітьми і поза грою. Гру проводять для спонукання дітей до таких учинків, мотивів, взаємин, які не використані в реальній дійсності, для невимушеного усвідомлення знань, моральних норм, для застосування способів їхнього пізнання й перетворення. Крім того, гра – найлегший засіб для усвідомленого оволодіння надбанням культури, досвідом людських взаємин, знаннями, способами діяльності тощо» [3]. Отже, в педагогічному процесі важливо використати цей потенціал гри.

Г. Лемко, аналізуючи виховну цінність гри, стверджує: «У дитячі роки гра є основним видом діяльності людини. За її допомогою діти пізнають світ. Без гри дітям жити нудно, нецікаво. Буденність життя може викликати у них захворювання. В грі діти й підлітки перевіряють свою силу і спритність, у них виникають бажання фантазувати, відкривати таємниці і прагнути чогось прекрасного. За вмілого використання гра може стати незамінним помічником педагога» [4, 47]. Гра, як підкреслює вчений, дарує щохвилину радість, задовольняє актуальні невідкладні потреби, а ще – спрямована в майбутнє, бо під час гри у дітей формуються чи закріплюються властивості, вміння, здібності, необхідні їм для виконання соціальних, професійних, творчих функцій у майбутньому. І скрізь, де є гра, панує здоров'я, радість дитячого життя. Гра допомагає задовольнити дитячу допитливість, залучити дітей до активного пізнання навколишнього світу, оволодіти способами пізнання зв'язків між предметами та явищами.

По своїй суті гра багатofункціональна, вона сприяє вихованню гармонійно розвинутої особистості. Наприклад, ігри на місцевості сприяють удосконаленню фізичних якостей, розширенню кругозору учнів. Є ігри, які допомагають розвивати допитливість дітей, тренують їхню пам'ять, увагу, логічне мислення. Недарма їх називають гімнастикою розуму. Немало є ігор технічного спрямування – вони допомагають оволодіти різноманітними трудовими навичками, умінням користуватися приладами та інструментами. Ігри-жарти, ігри-забави не тільки сприяють веселому і невимушеному проведенню відпочинку, а й виховують почуття гумору, привчають до вмілого спілкування з товаришами, тренують комунікабельність тощо.

У грі створюються умови для прояву творчої активності, спрямування зусиль на досягнення мети. Гра привчає до погоджених дій, до відповідальності перед її

учасниками. У грі виховується низка вольових якостей: самостійність, наполегливість, самовладання, витримка, воля до перемоги – усе те, без чого не може бути успіху. Адже наявність усіх цих умов становить основу будь-якої плідної праці. Ігри, які проводяться на повітрі, сприяють зміцненню здоров'я дітей; пізнавальні ігри розширюють кругозір, розвивають дотепність, пробуджують інтерес до різних галузей науки, техніки, мистецтва.

Отже, гра є формою діяльності дитини, яка відповідає їхньому віковому розвитку та сприяє формуванню всіх пізнавальних процесів, цінних у контексті формування різних елементів розумової культури дитини, зокрема, творчого мислення, уяви. Застосування гри в навчальному процесі передбачає тісний взаємозв'язок особистісного розвитку з естетичним та трудовим, який реалізується і в процесі взаємодії навчального закладу і сім'ї у формуванні особистості дитини.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі вбачаємо у вивченні впливу гри на формування окремих компонентів особистісного розвитку молодшого школяра.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / Семен Устимович Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
2. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям [Текст] // Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5-ти т. – Т. 3. – К.: Радянська школа, 1977. – 670 с.
3. Концепція дошкільного виховання в Україні. – К.: Освіта, 1993. – 16 с.
4. Лемко Г. І. Значення гри для виховання дитини [Електронний ресурс] // Materialy IV Mezinarodni vedecko-prakticka konference «Zpravy vedecke ideje – 2008». – Dil 7. – Pedagogika. Psychologie a sociologie. Hudba a zivot. – Praha: Publishing House “Education and Science” s.r.o., 2008. – S. 47–50. Режим доступу до статті: http://www.rusnauka.com/29_NNM_2008/Pedagogica/36107.doc.htm

В. О. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО СТИМУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ УЧІННЯ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Людмила СПАСЮК

(магістрантка II курсу Педагогічного факультету)

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», м. Івано-Франківськ

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент О. І. Кіліченко

Анотація. У статті розглядаються особливості стимулювання інтересу до навчання в початковій школі, проаналізовані В. О. Сухомлинським.

Ключові слова: *учень початкової школи, стимулювання учіння, навчальний процес, В. О. Сухомлинський.*

Постановка проблеми. Видатний педагог В.О. Сухомлинський неодноразово ставив проблему: як побудувати усю навчально-виховну роботу в класі та школі, щоб дитині хотілося бути духовно багатшою, розумнішою, ніж учора [1, 427]. Він зазначав, що в деяких дітей виникає інертність, байдуже ставлення до навчання, до власної успішності і до успішності товаришів, в байдужості до оцінок з письмових робіт, до якостей відповідей на запитання вчителя.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблему стимулювання інтересу до навчання в учнів початкової школи досліджували О. Киричук, Ш. Амонашвілі, О. Савченко та ін.

Мета статті – визначити шляхи стимулювання учіння учнів початкової школи за В.О. Сухомлинським.

Виклад основного матеріалу дослідження. В.О. Сухомлинський, розглядаючи організацію освітнього процесу в початковій школі, вказував: «Засвоєння знань і набування практичних навичок являє собою складну пізнавальну діяльність дітей під

керівництвом учителя. Важливим стимулом цієї діяльності є пристрасне бажання вчитися оволодівати знаннями» [2, 7].

Особливу роль у формуванні в дітей бажання вчитися наділяв педагогу. В.О. Сухомлинський зазначав, що «завдання вчителя полягає в тому, щоб постійно розвивати в дітей позитивне почуття задоволення учінням, щоб з цього почуття виник і утвердився емоційний стан – пристрасне бажання вчитися» [2, 7].

Зокрема, він визначив такі помилки в діяльності вчителів, які призводять до виникнення в школярів небажання вчитися:

1. Зниження інтересу у школярів до навчання сприяє те, що вчитель штучно полегшує засвоєння важкого матеріалу, загладжував «гострі кути». Деякі вважають, що дітям достатньо запам'ятати готові формулювання, а не вникати в їх суть.

2. Найбільшою помилкою в роботі вчителя є байдужість, безпристрасне ставлення до знань учнів.

3. Деякі вчителі вільно чи невільно ставлять слабким учням легші запитання.

В.О. Сухомлинський запропонував навчальну систему, яка сприяє стимулювання учнів до процесу учіння.

Зокрема, він писав, що вчителі повинні постійно дбати про те, «щоб зі вступом до школи думка дитини не була втиснута в рамки класної дошки й сторінки букваря; щоб стіни класу не відмежували її від різноманітності світу, в таємницях якого – невичерпні джерела думки, творчості» [1, 427].

Педагог зауважував, що мислення починається із подиву. З цією метою навчання дітей педагог вважав варто організувати на природі. (Уроки мислення на природі). Він зазначав: «Я буду так вводити малюків у навколишній світ, щоб вони кожного дня відкривали щось нове, щоб кожний наш крок був мандрівкою до джерела мислення й мови – до чудової краси природи» [3, 32].

На думку педагога, вчителі повинні використовувати не тільки методи, які сприяють заучуванню, запам'ятовуванню та відтворенню знань, але й методи, які сприяють розумовому розвитку.

Він писав, «Щоб дитина була зацікавлена у навчанні, їй необхідне багате, різноманітне, приваблююче інтелектуальне життя» [1, 427].

Особливу увагу В.О. Сухомлинський на створення у навчальному процесі початкової школи «передчуття успіху», виховання бажання в учнів оволодівати новими знаннями, відповідальність колективу класу за успішність кожного учня шляхом підтримки і почуття поваги.

Він також неодноразово наголошував на використанні індивідуального підходу в навчальному процесі. Зокрема зазначав, що «Індивідуальну роботу з дітьми, котрі мають знижену здатність до навчання, слід починати з самостійного навчання. Роздумування над книжкою – найголовніший засіб запобігання неуспішності» [1, 433].

Учень початкової школи мислить образами. Тому необхідно в навчальному процесі використовувати не тільки наочність, але й природу для підтвердження і кращого розуміння дітьми навчального матеріалу.

З метою стимулювання інтересу до навчання, варто використовувати творчість учнів. Пропонувати їм створювати вірші, казки, описи природи і т.п.

В.О. Сухомлинський одним із перших виступив проти поганих оцінок, зазначаючи, що в початковій школі вчитель, якщо він мудрий і досвідчений, тримає їх на запас, але ніколи не користується.

Висновки. Отже, видатний педагог В.О. Сухомлинський визначив особливості і шляхи стимулювання в дітей початкової школи інтересу до навчання.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Сухомлинський В.О. Вчити вчитися // Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. – К.: Рад.школа, 1977. – Т.5. – С. 426-436
2. Сухомлинський В.О. Інтерес до учіння – важливий стимул навчальної діяльності // Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. – К.: Рад.школа, 1977. – Т. 5. – С. 7.
3. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям // Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. – К.: Рад.школа, 1977. – Т.3. – С.7-278.

РОЛЬ КАЗКИ У ФОРМУВАННІ СВІДОМОГО ЧИТАЧА

Ірина СУРЖКО

(студентка IV курсу)

*Олександрійський педагогічний фаховий коледж
імені В. О. Сухомлинського, м. Олександрія Кіровоградської обл.*

Науковий керівник – викладач-методист О. О. Бикова

Анотація. У статті розкривається значення казки В. О. Сухомлинського для формування особистості учня початкової школи як свідомого читача та виховання в нього шанобливого ставлення до книги.

Ключові слова: В. О. Сухомлинський, навчання, казка, книга, читання, молодші школярі.

Книга – це «володар дум», яка сприяє формуванню ціннісного ставлення особистості до себе, до сім'ї, родини, людей, до суспільства і держави, до природи, до праці, до культури і мистецтва. Завдання сучасної книги досить складне: не тільки дати людині певну суму знань, а й навчити її здобувати ці знання, вміти застосовувати їх, ставитися творчо до навчання, сформувати свідомого читача.

Сьогодні книгу дітям замінюють телебачення, комп'ютерні ігри, Інтернет. Але незважаючи на ці обставини, книга залишається складовою частиною, головним носієм формування загальної культури. На думку багатьох педагогів, психологів, філософів, книга є засобом збереження інформації для людей, для наступних поколінь, є невичерпним засобом комунікації. «Читання – це віконце, через яке діти бачать і пізнають світ і самих себе» В. О. Сухомлинський.

Одним із найважливіших завдань початкового навчання є формування навичок свідомого, правильного, швидкого й виразного читання, їх розвиток, закріплення і подальше вдосконалення. «Розумна, натхненна книжка нерідко вирішує долю людей», – писав В. О. Сухомлинський.

Серед різноманітних засобів формування особистості важливе місце належить книзі. Сьогодні, коли триває процес обезцінення духовних якостей особистості – добра та порядності, чесності, вміння співчувати, – значним чинником, який впливатиме на прищеплення позитивних цінностей, має стати книга і читання казок.

Казка як своєрідний жанр народної та літературної творчості посідає значне місце у фольклорі всіх країн світу. Як зазначав В. Гнатюк «Казки належать до найдавніших витворів людського духу і сягають у глибину таких далеких від нас часів, якої не досягає жодна людська історія».

Казка – невід'ємна складова народної педагогіки. «Казка, гра, фантазія, – пише В. О. Сухомлинський, – животворне джерело дитячого мислення, благородних по чуттів і прагнень... Через казкові образи в свідомість дітей входить слово з його найтоншими відтінками... Під впливом почуттів, що породжені казковими образами, дитина вчиться мислити словами. Діти знаходять велике задоволення у тому, що їхня думка живе у світі казкових образів, в них – перший крок від яскравого, живого, конкретного до абстрактного».

Молодші школярі із задоволенням розповідають казки, зберігаючи народні образні вислови та зображувальні засоби (порівняння, епітети), а також прийнятий у казках своєрідний синтаксичний стрій, мовлення, структуру речень, емоційні особливості твору. У процесі такої зацікавленої роботи дітей над казкою створюються сприятливі умови для розкриття перед ними особливостей цього виду літературної і народної творчості. Вони ще раз переконуються, що казка – це розповідь про якусь незвичну подію. В її основі – видумка, фантазія, адже насправді звірі не розмовляють, а в казках вони користуються людською мовою. Проте дітей це не бентежить. Навпаки, вони цікавляться казкою саме тому, що в ній звірі живуть і розмовляють зрозумілою мовою. Діти усвідомлюють, що в житті вовк і лисиця не є друзями, а в казці вони – нерозлучні друзі. Це й переконує в тому, що казки за участі звірів – фантастичні. Поряд із звірами у казках діють явища природи: Зима, Мороз, Сонце тощо. Це фантастика, але вони все ж не дивуються цьому, а сприймають як можливе, до того ж захоплююче. Тому досить часто вдаються до власного фантазування – створення казок про звірів, а то й про навколишні предмети: столи, стільці, книжки, зошити. Завдання вчителя – всіляко заохочувати учнів до написання казок.

У меморіальному музеї у Павлиській школі, де працював В. О. Сухомлинський, зберігається 80 томів казок, написаних учнями. Видатний вчений вважав, що створення казок – не розвага, а засіб розумового й естетичного розвитку дітей. Казкову ситуацію діти сприймають як гру. Тому немає потреби повторювати відоме їм і підкреслювати, що казковий сюжет видуманий. У казці йдеться про добро і зло, про погане і хороше. Дитяча увага повинна бути зосереджена на цих моральних і людських категоріях, а не на розвінчанні незвичності казкових ситуацій. Працюючи над казкою, слід дотримуватися таких вимог: домагатися усвідомлення змісту та на основі цього – реалізації виховного потенціалу казки.

Василь Олександрович Сухомлинський залишив нащадкам величезний літературно-педагогічний спадок – це казки, оповідання для дітей та наукові праці для дорослих. Кожен твір має фундаментальне підґрунтя та всі вони спрямовані на виховання у дітей шанобливого ставлення до навколишнього світу, ставитись до людей із повагою, уважно вислухати, допомогти, бережливого ставлення до природи, довкілля та рідної землі, поділитися думками й досвідом, небайдужості до інших, до братів наших менших – тварин та головне, життєвої мудрості. Прикладів таких творів можна назвати безліч: «Комірчина для дідуся», «Склянка води», «Як бджілка конвалію знайшла».

Висновок. У педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського казка виконує багато функцій: завдяки казці дитина пізнає світ не лише розумом, а й серцем. Казка є засобом патріотичного виховання, засобом розвитку дитячої творчості, сприяє формуванню основ світогляду учня, його становленню як поціновувача дитячої книги та свідомого читача.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Гнатюк В. Казки Закарпаття. Упорядкування, підготовка текстів, вступна стаття, примітки та словник І. Хланти. Ужгород: Карпати, 2001. 382 с.
2. Сухомлинський В. Серце віддаю дітям. К.: Радянська школа, 1972.
3. Тищенко Л. М. Тиждень казки у початковій школі: Тематичні вкладки *Розкажіть онуку*. 2006.

ВАСИЛЬ СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО РОЗУМОВЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Світлана ТЕРЕЩЕНКО

*(студентка II курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету педагогіки, психології та мистецтв)*

*Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький*

Науковий керівник – канд. пед. наук, старший викладач Н. М. Цуканова

Анотація. У статті розглянуто погляди В. О. Сухомлинського на розумове виховання дітей дошкільного віку.

Ключові слова: розумове виховання, досвід В. О. Сухомлинського, діти дошкільного віку.

Постановка проблеми. В сучасному світі однією з найважливіших складових педагогічної системи педагога є теоретичне обґрунтування і практичне втілення шляхів розумового розвитку дитини в виховному процесі, щоб навчити дитину з раннього віку раціонально використовувати свої розумові здібності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему формування розумового виховання у дітей дошкільного віку розглядали та досліджували учені різних наукових галузей, приділяючи увагу різним її аспектам. Такі як, П. Гальперін, Ф. Гонолобіна, А. Граніцька, І. Каірова, В. Паламарчук, С. Омеляненко, О. Савченко та ін.

Мета статті полягає у висвітленні основних педагогічних ідей В. О. Сухомлинського щодо формування розумового виховання дошкільнят.

Виклад основного матеріалу. Ім'я Василя Олександровича Сухомлинського відоме і популярне в усьому світі, зараз не зустрінеш вихователя, учителя, який був би не знайомий з його педагогічною спадщиною.

В дошкільному віці для дитини вихователь є взірцем майстерності, людяності, доброти і чесності. Людина, яка виховує в них справжню особистість, вкладає в них свою душу.

Як зазначав Василь Сухомлинський, розумове виховання – це «надбання знань і формування наукового світогляду, розвиток пізнавальних і творчих здібностей, вироблення культури розумової праці, виховання інтересу й потреби в розумовій діяльності, у постійному збагаченні науковими знаннями, у застосуванні їх на практиці» [3, 539].

В. О. Сухомлинський любив повторювати: «Тут, у природі, вічне джерело дитячого розуму». Він вважав дуже важливим, щоб перші істини діти отримували з оточуючого світу, щоб дитину через світ природи вводили в світ суспільних відносин.

Коли В. О. Сухомлинський створив «природні класи», які покликані були стимулювати мислення молодших школярів, вихователі в дитячих садках почали більш активніше проводити заняття на свіжому повітрі, вони вважали, що розумове виховання краще засвоюється під відкритим небом. Так був започаткований «сад матері», де вихователь разом з дітьми спостерігав за деревами, квітами, їхніми змінами та красою.

Він підкреслював, що засвоєння перших наукових істин відбувалося «не за підручником, який часто гасить чуттєві враження, засушує уяву і фантазію, притупляє емоції, не завжди запалює іскорку мислення, а з джерел природи», що найвірніше сприяє розвитку особистості [4, 9].

Найважливішим засобом розумового виховання є навчання, у процесі якого відбувається розумовий розвиток. «Як без азбуки людина не може читати, так без розумового розвитку, без гнучкої, живої думки неможливе розумове виховання».

Важливого значення у формуванні розумового виховання Василь Олександрович

надавав залученню дітей до розв'язання проблемних ситуацій, у яких межа спілкування не була встановлена: діти спілкуються як між собою, так і з вихователем. Спілкуючись з педагогом, дитина розширює свій діапазон знань, ділиться з ним власними міркуваннями, – отже, відбувається процес нестандартного мислення. Дуже важливо, як вважав педагог, щоб у ході такого спілкування не виникало суперечностей. Це, з його позиції, призведе до замкненості вираження дитячої думки й у подальшому – до небажання мислити. Не випадково В. О. Сухомлинський з цього приводу зазначав: «Дитина мислить... Це означає, що певна група нейронів кори півкуль її мозку сприймає образи оточуючого світу, і через тонкі нервові клітини, через канали зв'язку, йдуть сигнали. Саме це надзвичайно швидко переключення нервової енергії нейронів і є тим явищем, яке ми називаємо думкою, – дитина мислить» [5, 10]. У дитини, яка мислить, формується розумова культура.

Також Василь Олександрович зазначав, що надзвичайну роль у формуванні розумового виховання відіграє казка. Він підкреслював: «Казка – це свіжий вітер, що роздмухує вогник дитячої думки і мови» [1, 267]. Так, у Павлиській школі, де жив і працював педагог, була створена кімната казки. Саме у ній дитина поринала у світ загадок, неосяжних мрій та думок. Кожна казка була не просто написаним текстом у книзі, кожна казка – то думка.

Починаючи з дошкільного віку у дітей формуються певні елементи розумового виховання людини. За системою Василя Олександровича Сухомлинського, формування розумового виховання дітей дошкільного віку, відбувалось на заняттях під відкритим небом, під час розгляду проблемних запитань, у процесі вдосконалення умінь дітей спостерігати та фантазувати засобами різних видів і жанрів мистецтва, зокрема й казки.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори: у 5 т. – К.: Радянська школа, 1977. – Т. 3. – С. 260 – 289.
2. Сухомлинський В. О. Школа і природа / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори: у 5 т. – К., 1997. – Т. 5. – С. 535 – 549.
3. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори: у 5 т. – Т. 2. – К., 1976. – С.149–200.
4. Сухопарова І. О. Пізнавати світ серцем і розумом / І. О. Сухопарова // Дошкільне виховання. – 2012. – №5. – С. 14-18.
5. Сухорукова Г. В. Виховання людяності – проблема сучасності / Г. В. Сухорукова // Дошкільне виховання. – 2012. – №8. – С. 2-6.

АКТУАЛЬНІСТЬ ІДЕЙ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Катерина ТКАЧЕНКО

*(студентка II курсу факультету соціально-педагогічних наук
та іноземної філології)*

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради, м. Харків

Науковий керівник – канд. пед. наук Н. В. Потапова

Анотація. *Стаття розкриває актуальність педагогічних ідей В. О. Сухомлинського в сучасному освітньому процесі молодших школярів, характеризує важливі вміння і навички, які необхідно формувати в учнів початкових класів.*

Ключові слова: *педагогічна спадщина, початкова освіта, гуманізм, успіхи в навчанні, вимоги до вчителя.*

Сучасний освітній процес перебуває на етапі постійних змін та все швидше наближається до верхівки розвитку. На педагогів нового покоління покладається велика

відповідальність – сформувати особистість, яка підготовлена до життя у сучасному суспільстві, бо від їх впливу залежить наше майбутнє та позитивність змін у подальшому житті. Завдання сучасних педагогів – виховання висококваліфікованих фахівців та всебічно розвинених особистостей.

Сучасним педагогам на допомогу прийшла гуманістична система поглядів і принципів виховання Василя Сухомлинського. Існує багато аспектів для гармонійного розвитку особистості, на які варто звернути увагу.

У працях В. Сухомлинського та М. Заброцького охарактеризовано прагнення учнів молодшого шкільного віку до творчості, зокрема художньо-образної, а також до різних напрямів виховання: морального, трудового, фізичного, розумового.

В. О. Сухомлинський всебічно розкрив роль і значення школи як об'єктивного фактора виховання особистості. Школа – це місце, де дитина повинна відчувати щастя, повноцінність свого духовного життя, радість праці і творчості. До школи він підходить діалектично – від «школи під голубим небом», школи природи, чуттєвого, емоційно-конкретного сприйняття світу до школи як джерела духовності, культури, моральних цінностей, місця розв'язання протиріч і конфліктів.

Василь Олександрович ставив високі вимоги до вчителя, вимагав, щоб він був авторитетом для дітей. Під авторитетом він розумів не звеличеність і відокремлення від дітей ерудицією, вимогами і формальним управлінням дитиною. Як видно з книги «Серце віддаю дітям», важливе значення мають, багатогранні емоційні стосунки з дітьми в дружньому колективі, де вчитель не лише наставник, а друг і товариш [3, 22].

Система сучасної освітньої системи відстоює гуманістичну концепцію виховання. Діти нового покоління отримують усі умови для навчання із задоволенням. Осередок для навчально-пізнавальної діяльності учнів є дуже важливим, оскільки саме тут діти здійснюватимуть свої перші відкриття та робитимуть упевнені кроки у навчанні.

В. О. Сухомлинський – перший, хто акцентував увагу на тому, що батьки мають брати участь в освітньому процесі дитини та мають величезний вплив на виховання особистості в цілому. Педагог надавав важливе значення родинно-шкільному вихованню, він був переконаний, що батьки повинні стати помічниками вчителів. Навчання ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками. Родина, вчитель та учень є рівноправними учасниками навчання та виховання, та участь кожного з них є важливою частиною освітнього середовища. За відсутності однієї складової частини весь механізм може вийти з ладу. У сучасному суспільстві концепція Нової української школи допомагає батькам вдосконалюватися у вивченні процесу розвитку дитини та здобувати спеціальні знання про ефективні способи виховання сильних сторін у дитини.

Одне з найважливіших завдань школи, як вказував В. О. Сухомлинський, – «навчити користуватися знаннями. Якщо набуті уміння і навички тільки засвоюються і не застосовуються на практиці, навчання поступово виходить зі сфери духовного життя дитини, неначе відділяється від її інтересів і захоплень» [3, 632].

На думку В. О. Сухомлинського, школа сприяє збереженню самобутності та соціальної значущості особистості. Від розвитку школи, забезпечення якості освіти учнів залежить її сьогодення і майбутнє. Школа виконує благородну функцію плекання дитини, сім'ї та соціальної спільноти. Школа покликана виконувати функцію культурно-освітнього розвитку учнів, батьків та громадськості. В. О. Сухомлинський вагому роль у вихованні учнів початкової школи відводить природі: «Активно впливати на природу, але при цьому залишатися сином її, бути вінцем її творіння і водночас володарем її сил, по-синівськи бережливо ставитись до неї – ось яку позицію нам треба виховувати в учнів в процесі їх взаємодії з природою» [3, 669]. Розвиток морально-духовної сфери учня розвивається у взаємодії з природою.

Педагог наголошував, що досягти цього можна, тільки навчивши дітей

спостерігати, дивуватися, радіти пізнанню, перетворювати думку у слово, творити казку. Природа і розумове виховання є основними факторами розвитку особистості в молодшому шкільному віці.

Василь Сухомлинський вважав, що дитинство – важливий період нашого життя, не підготовка до майбутнього, а найцікавіше, найяскравіше маленьке життя. Він був переконаний, що природа стає могутнім джерелом виховання лише тоді, коли людина пізнає її, проникає думкою в причинно-наслідкові зв'язки.

Сучасні вчителі з перших днів дитини в школі вже починають працювати над розвитком зв'язного мовлення, мислення. Керуючись ідеями В. О. Сухомлинського про роль мовлення у розвитку особистості дитини, її почуттів, мислення, сучасні вчителі початкових класів прагнуть розширити і збагатити досвід вихованців. І в цьому їм допомагають екскурсії в природу, уроки мислення серед природи. Василь Олександрович рекомендував вчити дітей думати, творити, фантазувати серед чудової краси природи, що є джерелом думки й слова, створювати на полі, в саду, на ставку свої власні казки, оповідання, вірші на основі спостережень.

В. О. Сухомлинський говорив, що проведення уроку потребує великих зусиль і творчості педагога. Якщо ж творчо працює педагог, то і творчо будуть працювати діти. Він наголошував: «Якщо хочете бути справжнім майстром, не чекайте, коли хтось народить Вам Ваше дитя. Найкращим, найефективнішим буде той метод, у який ви вдихнете свій розум, свою живу думку» [2, 288]. Видатний педагог говорив, що школа може дати учням міцні і глибокі знання лише за умови, якщо кожен учитель безперервно удосконалюватиме свою педагогічну майстерність.

В основі Концепції нової української школи – творчий та відповідальний вчитель, який постійно працює над собою. Учитель отримує право вибору місця і способу підвищення кваліфікації, як передбачено сучасними нововведеннями.

Високу позицію Василь Олександрович надавав слову, його ролі в духовному світі дитини. Одна з десяти компетенцій представлених в Концепції НУШ – це спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами. Це вміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття та погляди, здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ – у навчанні, на роботі, вдома, у час дозвілля.

Отже, сучасні закони, що впроваджуються у освітній процес зараз ґрунтуються на ідеях, що були реалізовані ще задовго до сучасності Василем Олександровичем Сухомлинським. Дуже приємно усвідомлювати, що частка минулого завжди залишається актуальною та доцільною навіть у час величезних змін. Лишається сподіватися, що всі ідеї Нової української школи будуть не лише проговорені, але й реалізовані.

Вивчення творчої спадщини В. О. Сухомлинського показало, що тільки в результаті постійного діяльнісного спілкування з природою, яке спрямоване на збереження, відтворення та охорону її надр, водойм, повітря, лісів, можна сформувати особистість з високим ступенем екологічної культури. Окрім цього, слід звернути увагу на здобутки В. О. Сухомлинського у моральному, фізичному, естетичному, розумовому вихованні. Це й визначає відповідність педагогічних ідей у сфері початкової освіти потребам сучасності.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 03.10.2021).
2. Постельняк А. І. В. О. Сухомлинський: діалог із сучасністю. – Кіровоград: Центрально-українське видавництво, 2003. – 288 с.

3. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. *Вибр. твори: в 5-ти т.* – Т. 3. Київ: Радянська школа, 1977. – С. 5–279.
4. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям. – Київ: Радянська школа., 1988. – 310 с.

ПОГЛЯДИ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО НА ГРУ ЯК ЗАСІБ РОЗУМОВОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Світлана ТРЕТЯК

*(студентка II курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету педагогіки, психології та мистецтв)*

*Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький*

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент І. Г. Баранюк

***Анотація.** У статті розкрито особливості застосування дидактичної гри в освітньому процесі початкової школи, узагальнено окремі погляди В. О. Сухомлинського на специфіку застосування гри у процесі розумового виховання дітей молодшого шкільного віку.*

***Ключові слова:** розумова культура, розумове виховання, погляди В. О. Сухомлинського, гра, молодший шкільний вік.*

Постановка проблеми. Після народження, дитина пізнає світ за допомогою гри. Гра посідає значне місце в житті людини та її діяльності. Навчання через гру створює сприятливі умови для самостійного пошуку та вирішення учнями проблем, які супроводжують освітній процес. На сьогодні багато вчителів неякісно володіють методикою використання дидактичних ігор на уроках, адже вони приділяють недостатньо уваги дидактичній грі як засобу розвитку розумових здібностей дітей молодшого шкільного віку. На наш погляд, причиною цього є недостатньо теоретично обґрунтовані ігрові форми і методи навчання, не розроблена структура ігрового навчання. Хоча саме ігрова діяльність має великий потенціал у формуванні різних компонентів розумової культури людини, цьому велику увагу приділяв Василь Олександрович Сухомлинський.

Аналіз досліджень. Гра для дитини молодшого шкільного віку має суттєве значення: активізує мислення, процес пізнання, закладає фундамент для формування наукового світогляду, – тобто виконує важливі функції, сприяє формуванню розумової культури молодших школярів, що на даному етапі є важливою складовою їхнього розвитку. Тому її успішно можна використовувати не тільки на уроках, а й у позаурочний час.

Поняття «гра» завжди привертала до себе увагу психологів, педагогів, наукових діячів. Проблемою ігрової діяльності займаються такі видатні науковці як: Л. Артемова, А. Богуш, Г. Григоренко, Л. Іщенко, О. Чепка. Сутність, зміст поняття «гра» досліджували Р. Римбург, К. Самолдіна, П. Саморукова, А. Усова. Проблема гри як засобу розумового виховання молодших школярів знайшла своє відображення в окремих працях В. Сухомлинського, Н. Короткова, Н. Михайленко, О. Усова. Питання важливості гри у молодшому шкільному віці висвітлювались у працях Л. Белінова, А. Валлон, С. Новосьолова, Е. Петрова, К. Щербакова.

Формулювання цілей статті. Метою статті є висвітлення та вивчення окремих ідей Василя Олександровича Сухомлинського стосовно застосування дидактичної гри в процесі розумового виховання молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Сучасні психологи і педагоги стверджують, що гра охоплює всі періоди життя людини. Вона виступає важливою формою її

життєдіяльності, а не віковою ознакою

Гра, за твердженнями Ю. Федусенко, є неодмінним важелем розумового розвитку дитини. Ігрова форма занять створюється за допомогою ігрових прийомів і ситуацій, які дозволяють активізувати пізнавальну діяльність учнів [10, 25].

У грі, як формі навчання, взаємодіють навчальна (пізнавальна) та ігрова (цікава) сторони. Відповідно до цього, вчитель одночасно навчає учнів і бере участь у їхній грі, а учні, граючись, навчаються [8, 16].

Зокрема, ігри – важливий засіб навчання і виховання у початковій школі. Вказуючи на те, що «гра має велике значення в житті людини», педагог А. Макаренко радив проводити «гру не заради гри, а щоб у процесі її реалізації у дітей виховувались і розвивались необхідні риси особистості: життєва активність, відповідальність, колективна дисципліна, цілеспрямованість, наполегливість» [4, 25].

Також однією з цікавих навчально-пізнавальних ігор виступає казка. Казки, за досвідом К. Козаченко, використовують з метою розвитку уяви дітей. До прикладу, гра «Продовж казку». Дітям пропонується нібито незавершена казка, до якої потрібно придумати її закінчення. Кожна дитина має можливість закінчити казку по-своєму, тобто має ситуацію вибору, що зацікавлює та розвиває творче мислення і уяву дитини [2, 54].

Педагог В. О. Сухомлинський радив кожному педагогу якомога більше використовувати метод казки в роботі з молодшими школярами. Він рекомендував використовувати казку для словотворчості дітей, розвитку їх фантазії, мислення, творчої уяви.

Підкреслюючи важливість застосування гри в навчанні школярів, Василь Сухомлинський писав: «Тисячу разів сказано: навчання – праця, і його не можна перетворювати на гру. Та не можна відгородити китайською стіною працю від гри. Придивимося уважно, яке місце гри в житті дитини. Для неї гра – це найсерйозніша справа. В грі розкривається перед дітьми світ, розкриваються творчі можливості особистості. Без гри немає і не може бути повноцінного розумового розвитку» [8, 234].

Так як у дитячі роки гра сприяє пізнанню дітьми світу, за умови кваліфікованого її використання вона може стати неоціненним помічником вчителя в розумовому вихованні дитини.

Видатний педагог Василь Сухомлинський наголошував на визначальній ролі світогляду у формуванні розумової культури молодших школярів й писав з цього приводу: «Переконання – це не лише усвідомлення людиною істинності світоглядних та моральних понять, а й особиста її готовність діяти відповідно до цих правил і понять. Переконаність ми спостерігаємо тоді, коли діяльність людини мотивується світоглядом, коли істинність того чи іншого поняття не тільки не викликає в людини сумнівів, а й формує її суб'єктивний стан, її особисте ставлення до істини» [8, 151].

Сутність, а також деякі окремі завдання розумового виховання можна простежити у визначенні, яке запропонував В. О. Сухомлинський. Вчений вважає, що це «надбання знань і формування наукового світогляду, розвиток пізнавальних і творчих здібностей, вироблення культури розумової праці, виховання інтересу й потреби в розумовій діяльності, у постійному збагаченні науковими знаннями, у застосуванні їх на практиці» [6, 258].

Надзвичайно важливим є сформувати у дітей уміння користуватись такими поняттями, як явище, причина, наслідок, послідовність, схожість, відмінність та ін., оскільки це відіграє дуже важливу роль як у розвитку абстрактного мислення, так і в аналізі явищ навколишньої дійсності. Ефективність методів навчання оцінювалася В. О. Сухомлинським на основі того, «наскільки вони сприяють процесу загального розумового розвитку дитини, якою мірою процес навчання є водночас процесом

розумового, морального, ідеологічного, естетичного виховання» [5, 67].

Творче мислення є дуже складним процесом, який потребує наполегливої праці як з боку дорослих, так і з боку дітей. Воно характеризується потребою застосування нетрадиційного способу мислення, незвичайного бачення певної проблеми, незвичайного міркування дітей. Розвиток нестандартного мислення у дітей слід починати з дитинства. Чим раніше дитина буде задіяна в ньому, чим краще вона буде розвиватися у майбутньому. У цьому сенсі особливу цінність для молодших школярів має вчитель, а саме подача ним навчального матеріалу та створення в класі творчої атмосфери. В. О. Сухомлинський наголошував на тому, що ні в якому разі вчитель не повинен викладати вже готовий матеріал. У такому випадку інтерес до навчання зникає, а тим паче й інтерес мислити [1, 15].

Видатний педагог Василь Сухомлинський завжди звертав неабияку увагу на роль гри у житті молодшого школяра. Він ніби закликав: «Навчайте граючись, а граючись навчайте» [7, 234].

Педагог вважав гру найважливішим методом навчання та виховання дітей. У дитячі роки гра є основним видом діяльності людини. За її допомогою діти пізнають світ. У грі діти перевіряють свою силу і спритність, у них виникають бажання фантазувати та відкривати таємниці [3, 91].

Досліджуючи важливість ігрової діяльності для навчання молодших школярів, в Україні віднедавна було впроваджено ідеї Нової української школи (далі –НУШ). НУШ – це школа, до якої приємно ходити усім учням. Тут прислухаються до їхньої думки, вчать критично мислити, не боятись висловлювати власну думку та бути відповідальними громадянами.

Головна мета НУШ – створити школу, у якій учням буде приємно навчатись, яка даватиме учням не тільки знання, але й уміння застосовувати їх на практиці, в житті. Саме навчання через гру, як вважає Ю. Бережко, сприятиме активному формуванню розумової культури молодших школярів, їх уміння застосовувати здобуті знання на практиці [2].

Висновки. Отже, аналізуючи праці В. О. Сухомлинського ми бачимо, що педагог наголошує на важливості впровадження гри у вихованні та навчанні дітей молодшого шкільного віку. Гра, на думку педагога, є формою діяльності молодших школярів, яка відповідає їх віковому розвитку та сприяє формуванню всіх пізнавальних процесів.

Застосування гри в початковій школі передбачає тісний зв'язок естетичного, трудового виховання з розумовим. Який потім реалізується в процесі взаємодії сім'ї і школи у формуванні особистості учня.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі вбачаємо у вивченні впливу гри на формування окремих компонентів розумової культури молодших школярів.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Казимір С. О. Цілющий елексир педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського / С. О. Казимір // Педагогічний пошук. – 2003. – № 4. – С. 15–16.
2. Козаченко К. О. Творча реалізація гуманістичних ідей В. Сухомлинського у системі виховної роботи вчителя / К. О. Козаченко // Початкова школа. – 2015. – № 2. – С. 54–56.
3. Кондрашова Л. В. Методика організації виховної роботи в сучасній школі / Л. В. Кондрашова. – Кривий Ріг, 2008. – 105 с.
4. Рижук В. І. Гра як метод навчання й виховання / В. І. Рижук // Початкове навчання та виховання. – 2010. – № 16. – С. 25.
5. Сухомлинський В. О. Життєва практика і розумове виховання / В. О. Сухомлинський // Народное образование. – 1959. – № 12. – С. 65–72.
6. Сухомлинський В. О. Народження громадянина / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори: у 5 т. – Т.3. – К.: Рад. школа, 1977. – 649 с.
7. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості /

В. О. Сухомлинський // Вибрані твори: у 5 т. – Т.1. – К.: Рад. школа, 1976. – 561 с.

8. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям // Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5 т. – Т.3. – К.: Рад. школа, 1977. – 670 с.

9. Тарасова І. О. Дидактичні ігри в початковій школі / І. О. Тарасова // Початкова школа. – 2018. – № 5. – С. 13–18.

10. Федусенко Ю. К. Особливості впливу навчально-ігрової діяльності на розвиток основних психічних процесів у молодшому шкільному віці / Ю. К. Федусенко // Рідна школа. – 2018. – №4. – С. 25–28.

ВПРОВАДЖЕННЯ У ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ О. В. СУХОМЛИНСЬКОГО

Вікторія ТРОХИМЧУК

*(студентка II курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету педагогіки, психології та мистецтв*

*Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький*

Науковий керівник – канд. пед. наук, старший викладач Н. М. Цуканова

***Анотація.** У статті розкривається значення провідних педагогічних ідей Василя Сухомлинського та їх втілення в дошкільній освіті сьогодення. Описано ідеї В. О. Сухомлинського про моральний розвиток особистості дошкільника.*

***Ключові слова:** виховання, розвиток, освіта, діти дошкільного віку.*

Постановка проблеми. Творчість видатного педагога Василя Олександровича Сухомлинського має значний вплив на практику виховання дошкільників. Адже саме він був тим, хто у числі перших звернув увагу на необхідність гуманізації навчально-виховного процесу. Фактично, саме В. Сухомлинський сформулював сучасну парадигму в освіті – гуманне, демократичне і особистісно-орієнтоване виховання. Педгог володів безмежним талантом любові до людини, безмежною любов'ю до своєї праці й, перш за все, до дітей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження проблеми розвитку дітей дошкільного віку зробили сучасні науковці Н. Гавриш, В. Моляко, Т. Піроженко, Н. Портницька, О. Трусова, Р. Чумічева та інші, які зазначають, що одним з механізмів розвитку творчих здібностей дитини є залучення її до активної практичної діяльності, і підкреслюють роль продуктивних видів діяльності як засобів розвитку здібностей дітей дошкільного віку.

Мета статті – розкрити впровадження ідей Василя Сухомлинського в навчально-виховний процес дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Праці В. Сухомлинського та його світогляд базується не лише на теоретичному підґрунті, але й також на власному досвіді. До школи В. Сухомлинський потрапив у 17 років і вже в цьому віці у нього з'явився інтерес до науково-педагогічної роботи. Він мав незвичайний підхід до праці вчителя. В. Сухомлинський не розумів, як можна вказувати учням на їх недоліки привселюдно, завдяки цьому всі діти в класі прагнули вчитися та здобувати знання. У своїх працях автор чітко пояснює та відстоює гуманне ставлення до дітей. Наприклад, у праці «Розмова з молодим директором школи» педагог зазначає: «Навчання – це насамперед взаємовідносини між людьми, обмін духовними цінностями, взаємна віддача сердечної доброти, співчуття. Усе шкільне життя повинно бути пройняте духом гуманності» [1, 115].

Спадщина В. Сухомлинського дуже багатогранна, та в центрі його уваги передусім

– дитина, особистість, її духовний світ та моральні цінності. Виховання кожної дитини Василь Сухомлинський розглядав у контексті різноманітних видів діяльності (інтелектуальної, трудової, моральної, естетичної, фізичної), спрямованої на всебічний розвиток особистості. Основу виховання мають становити народна педагогіка та загальнолюдські цінності – добро, совість, честь, обов'язок, гідність. Найважливішим засобом виховання В. Сухомлинський вважав мистецтво спілкування педагога з дітьми.

Високодуховний педагог завжди прагне до досягнення гармонії у стосунках із дітьми на основі взаємної довіри і любові. Для нього не існує поганих дітей. Усе залежить від того, наскільки він глибоко знає їх і вміє проникати в духовний світ кожного з них, залишаючи там зерна добра.

Значну увагу свого часу В. Сухомлинський надавав слову, як найтоншому доторканню до серця, що може стати і ніжною запашною квіткою, і живою водою, що повертає віру в добро, і гострим ножом, і розжареним залізом, і брудом. Мудре і добре слово дає радість, а нерозумне і зле, необдумане і нетактовне – приносить біду. Уміння правильно користуватися словом – мистецтво, і воно має бути притаманне кожному вчителю [2, 18].

Усі праці Василя Сухомлинського пройняті гуманним ставленням до дитини, пошаною до її особистості, розумінням її інтересів, почуттів, позиції. У книзі «Серце віддаю дітям» він писав: «Дитячий світ – це особливий світ. Діти живуть своїми уявленнями про добро й зло, честь і безчестя, людську гідність. ...Я завжди вважав за необхідне стати деякою мірою дитиною. Тільки за цієї умови діти не будуть дивитися на вас як на людину, що випадково потрапила за ворота їхнього казкового світу і якій байдуже, що діється всередині цього світу» [3, 29].

Основні питання, які розглядав у своїх працях Василь Сухомлинський, актуальні і нині у сучасних закладах освіти. Найважливішими засобами навчання і виховання дітей дошкільного віку він вважав слово вихователя, словники, довідники, наочність, технічні засоби. Педагог розробив ефективну методику навчання мови, яка є актуальною і для сучасної школи та закладу дошкільної освіти.

В. Сухомлинський розробив багато оригінальних методів і прийомів, форм навчання та виховання, спрямованих на розвиток творчих, розумових, а також фізичних здібностей. Зокрема, впровадив у практику «уроки мислення» серед природи, які проходили в атмосфері співробітництва й творчості. Прагнення зрозуміти побачене спонукало встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, пробуджуючи дитячу думку.

Оригінально й творчо Василь Сухомлинський використовував казку у вихованні дошкільнят. «Через казку, фантазію, гру, через неповторну людську творчість – вірна дорога до серця дитини», – наголошував він. Глибокі за своїм змістом казки Василя Сухомлинського – як свіжий вітер, що роздмухує вогник дитячої думки і мови. На його уроках діти самі складали казки, в яких їхня буйна фантазія поєднувалася з глибоким моральним змістом [4, 220].

У своїх роботах педагог чимало уваги приділяв вихованню наймолодших дітей. Роки дитинства – дошкільний і молодший шкільний вік – відіграють важливу роль у формуванні особистості, як вважав він. Це не підготовка до майбутнього, а справжнє, яскраве, самобутнє, неповторне життя, і від того, яким було дитинство, хто вів дитину за руку в дитячі роки, що ввійшло до її розуму і серця з навколишнього світу, від цього істотно залежить, якою людиною стане сьогоднішній малюк. «Ми маємо справу з найскладнішим, неоціненним, найдорожчим, що є в житті – з людиною. Від нас, від нашого вміння, майстерності, мистецтва, мудрості залежить її життя, здоров'я, розум, характер, воля, громадське і інтелектуальне обличчя, її місце і роль у житті, її щастя» [4, 280].

Працюючи на посаді вихователя в Новоукраїнському комунальному закладі

дошкільної освіти «Берізка» в кінці вересня традиційно був проведений тематичний тиждень «Під блакитним небом» за творчістю В. О. Сухомлинського, під час якого вихованці змогли ознайомитися з оповіданнями Василя Сухомлинського, знайти відповіді на поставлені загадкові запитання. Водночас, незважаючи на час високих технологій і стрімкого розвитку технічного процесу вихователі активно використовують педагогічну спадщину В. Сухомлинського в навчально-виховному процесі закладу дошкільної освіти, що допомагає сіяти в дитячих душах зерно доброти і моральності. Кожен день мав свою назву: «День щирості і доброти», «День подорожей в природу», «День етики», «День казки», «День краси і праці». Працюючи в даному дошкільному закладі понад двадцять років на посаді вихователя в своїй роботі ми часто використовуємо заняття-подорожі в природу, які розроблені на основі літературних творів В. Сухомлинського, допомагають нам творити добру, виховану, красиву особистість.

Спілкування з природою на думку В. О. Сухомлинського, – засіб формування високих моральних якостей. «Краса – писав педагог. – це кров і плоть людяності, добрих почуттів, сердечного ставлення» [3, 48].

Використовуючи казки В. О. Сухомлинського, в поєднанні з новітніми, нетрадиційними методами роботи, ми досягаємо того, що діти навчаються логічно висловлювати свої думки, фантазувати, мають широкий словниковий запас. Але праця над творами, казками – це не лише розвиток мовлення, а й самовиховання почуттів, розумовий розвиток, багатство духовного життя дитини.

Підсумковим етапом Тижня стала виставка дитячої творчості за літературними творами В. О. Сухомлинського, а саме: «Чарівна квітка», «Квітка сонця», «Фіалка і бджілка», «Як котові соромно стало», «Лілія і черепаха», «Осінні сні клена», «Світлячок і їжачок», «Як їжачок до зими готувався», «Перший страх курчатка» та ін.

Отже, педагогічна спадщина В. Сухомлинського не втратила значущості для сучасної педагогічної науки і практики. Творчі досягнення видатного педагога увійшли до скарбниці світової педагогіки й ефективно використовуються в організації системи освіти в різних країнах. Погляди В. Сухомлинського мають невичерпний позитивний зміст щодо збереження і формування традиційних поглядів на виховання та навчання дітей.

Творчість Василя Сухомлинського з кожним роком привертає більш пильну увагу світової наукової й педагогічної громадськості як у нашій країні, так і за кордоном. Розроблена ним педагогічна система не тільки збагатила педагогічну науку новаторськими ідеями і положеннями, стала потужним внеском, як у теорію, так і в практику освіти і виховання, але і склала значний, революційний етап у розвитку педагогічної думки.

Перспективи вивчення проблеми вбачаємо у вивченні досвіду щодо формування творчої особистості дітей старшого дошкільного віку.

БІБЛОГРАФІЯ

1. Сухомлинський В. О. Павлівська середня школа // Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5-ти т. – Т. 4. – К.: Рад. школа, 1976. – С. 7–390.
2. Ткачова Н. Сухомлинський В. О. у творчості сучасного педагога / Н. Ткачова // Початкова школа. – 2000. – № 9. – С. 18–28.
3. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський. – К.: Рад. шк., 1978. – С. 25–240.
4. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори: в 5 т. – К., 1976. – Т. 1. – С. 125–370.

ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО Анастасія УСАТЕНКО

*(студентка II курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету педагогіки, психології та мистецтв)*

*Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький*

Науковий керівник – докт. пед. наук, професор О. С. Радул

Анотація. У статті висвітлено погляди В. О. Сухомлинського на екологічне виховання дітей дошкільного віку та його вплив на розвиток вихованців.

Ключові слова: В. О. Сухомлинський, діти дошкільного віку, екологічне виховання.

Одним із способів екологічного виховання дітей дошкільного віку є звернення до досвіду видатного українського педагога, нашого земляка В. О. Сухомлинського.

Питанню екологічного виховання дітей дошкільного віку присвятили свої праці такі педагоги як, І. Рак, Н. Тарапака, М. Лісовенко та вчені-науковці – Н. Лисенко, Н. Кот та інші.

Формування у підростаючого покоління нової культури ставлення до природного середовища – одне з найважливіших завдань сьогодення. Природа є основним фактором існування людини, вона і людство невіддільні одне від одного. Немає жодного сумніву в тому, що екологічне виховання треба починати з раннього віку. Саме в цей період дитина вперше знайомиться з природним середовищем [5, 9].

Екологічне виховання за В. О. Сухомлинським – це розгляд навчально-виховного процесу як складної системи, при якій дитина вчиться робити не тільки висновки, а й аналізувати; це виховання дітей, які б бачили і розуміли свою єдність з природою, переживали і турбувались про збереження і примноження навколишнього середовища, бережно відносились до всього живого, що їх оточує в природі [6, 191].

В. О. Сухомлинський постійно підкреслював, що слід навчати дітей розуміти природу, піклуватися за збереження і примноження її багатств. Найважливіші умови виховання бережливого ставлення до природи – це пізнання та вивчення рідного краю, розвиток у дітях позитивних емоційних виявів до навколишніх об'єктів, активна практична діяльність. Видатний педагог сформував низку порад щодо організації спостережень за природою для підвищення їх ефективності, які актуальні й сьогодні:

- наявність почуття радості;
- супроводження спостереження короткими, емоційно насиченими розповідями про даний об'єкт;
- необхідність звернення уваги на красу навколишнього світу.

За В. О. Сухомлинським, метою екологічного виховання є цілеспрямоване формування у кожній дитині міцних екологічних знань, розуміння взаємозв'язку і єдності дитини з природою; ролі навколишнього середовища у житті та потреби його охорони. Видатний педагог наголошував у своїх працях, що «...немає бездарних і лінивих дітей, бо в кожній особистості є задатки, талант і їх треба вміло розвивати і направляти у потрібне русло, особливо коли йде мова про екологічне виховання дітей» [4, 8].

Подив перед красою природи – це поштовх, який збуджує розум і душу. Його слід залишитися в емоційній пам'яті людини надовго, а може й на все життя. І якщо педагогу вдається підвести дітей до подиву як особливо піднесеного емоційного стану, то у подальшому він повинен користуватися іншим найважливішим інструментом педагогічного впливу – словом. Емоційне збудження, викликане перебуванням на

природі, потребує вираження, яке може здійснюватися у різних формах. У дітей загоряються очі, вони стають енергійнішими, рухливішими, галасливішими. Завдання педагога полягає у тому, щоб енергію подиву, енергію емоційного збудження спрямувати у слово [2; 210]. Так вважав Василь Олександрович: «слово – це найтонший різець, здатний торкнутися до найніжнішої рисочки людського характеру...». Педагог вдався до казки, як до засобу, який у такому випадку розбудить уяву дітей, і їх сприймання природи буде більш загостреним. Запрацює дитяча уява, а це означатиме, що відбуватиметься розвиток образного мислення. Таких моментів, коли мозок дитини «включений у роботу» і мислення відбувається у найбільш доступних формах – образних, має бути у дошкільному віці якомога більше [2; 212].

В. О. Сухомлинський створив струнку педагогічну систему, центрами якої стали людина і природа.

Природа у педагога – це не просто фон для успішного навчання й виховання дітей, не лише допоміжний засіб впливу на емоційно-вольову сферу виховання, а й первісне джерело життя, основа радості людського буття [5, 10].

Закон природи, закон буття стверджує, що дитина народжується з чистою невинною душею і довірливо вбирає все: стосунки людей і природного довкілля. Дитина чиста, по своїй суті, від свого народження. І в її душі ми починаємо писати, як треба ставитись до цього світу.

«Природа здатна, – пише Сухомлинський, – створити стан духовної готовності дитини до сприймання того, що нам потрібно вкласти у її розум, зробити здобутком її думки».

Мине якийсь час, кількість написаного перейде у якість, і з'явиться можливість «прочитати», що написано в душі кожної дитини [4, 4-5].

Здійснювати екологічне виховання потрібно і в роботі з батьками, тому що у свідомості дитини можуть існувати два паралельних ставлення до одного й того ж поняття. Наприклад, ми навчаємо дітей оберегати рослини, а після прогулянки в природі з батьками, у вихідні дні діти повертаються додому не з порожніми руками. Подібні суперечності негативно позначаються на почуттях і поведінці дитини [3, 21]. Акцентуючи увагу батьків на тому, що починати роботу з екологічного виховання потрібно з дитинства, підводимо їх до думки, що сім'ї належить чільне місце у вихованні малюка, зокрема у формуванні почуття відповідальності, турботи про завтрашній день нашої планети [4, 5].

У висновках хочу згадати слова Сухомлинського: «Природа стає виховним могутнім фактором лише тоді, коли маленька людина після трьох-чотирьох років навчання з подивом приходить до думки: світ навколо мене став багатим, красивішим і ця зміна світу – моя праця, це я».

БІБЛІОГРАФІЯ

1. В. Сухомлинський. Серце віддаю дітям: вибр. твори. К., 1997. Т 3. 480 с.
2. І. Баранюк. Слово – Природа – Краса в педагогічній системі Василя Сухомлинського: монографія. Кропивницький, 2017. 252 с.
3. І. Рак. Використання спадщини В. О. Сухомлинського у формуванні екологічної свідомості дітей дошкільного віку. Олександрія, 2013. 60 с.
4. М. Лісовенко. Від екології рідної природи – до екології дитячої душі: метод. розробка. Кіровоград, 2013. 27 с.
5. Н. Тарапака. Проблеми естетичного розвитку особистості дітей дошкільного віку: метод. посібник. Кіровоград, 2003. 99 с.
6. О. Матліна. Екологічне виховання в спадщині В. О. Сухомлинського: Матеріали регіональної наук.-практ. конф. «Педагогічні вектори: В. О. Сухомлинський та сучасність». Лисичанськ, 2018. с. 190–193.

В. О. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ З УЧНЯМИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Мирослава ФЕРЕНЦ

(магістрантка II курсу педагогічного факультету)

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника» м. Івано-Франківськ

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент О. І. Кіліченко

Анотація. Проаналізовано поради В. О. Сухомлинського про використання індивідуального підходу в освітньому процесі початкової школи.

Ключові слова: учень, початкова школа, навчання, знання, гра, індивідуальний підхід.

Постановка проблеми. Однією із проблем сучасної організації освітнього процесу в початковій школі, яка була актуальною і в післявоєнні роки, є проблема, яку можна сформулювати словами В.О. Сухомлинського, який запитував: «Чому часто вже в I класі з'являються невстигаючі, відстаючі, а у II і III класах іноді вже можна зустріти безнадійно відстаючого учня, на якого вчитель, як кажуть, махнув рукою?» [4, 436].

Аналіз досліджень і публікацій. Серед дослідників педагогічної спадщини видатного українського педагога з проблем організації освітнього середовища в школі варто назвати: М. Антонця, І. Беха, М. Библюк, О. Савченко, О. Сараєву, О. Сухомлинську та багато ін.

Мета статті. Розглянути основні положення з організації навчального процесу в початковій школі, які запропоновані В.О. Сухомлинським.

Виклад основного матеріалу дослідження. Видатний педагог у своїх працях особливу увагу звертав на особливості організації навчального процесу. Він зауважував, що «Засвоєння знань і набування практичних навичок являє собою складну пізнавальну діяльність дітей під керівництвом вчителя» [1, 7]. Тому, вважав В.О. Сухомлинський основне «Завдання вчителя полягає в тому, щоб постійно розвивати у дітей позитивне почуття задоволення учінням, щоб з цього почуття виник і утвердився емоційний стан – пристрасне бажання вчитися» [1, 7].

Серед завдань, які стоять перед вчителями у процесі організації навчання і, зокрема у початковій школі, є завдання добитися, щоб «не було жодного безликого учня, який ні чим не цікавиться, якого ніщо не хвилює і не захоплює, який з однаковою байдужістю учить і математичні формули і ліричні вірші» [2, 123].

На думку педагога, в кожному класі можна виділити п'ять груп дітей із різним рівнем наукованості. Він уважає, що до першої групи можна віднести найпідготовленіших діти, які легко розв'язують без будь-якої допомоги будь-яку задачу і виконують навчальне завдання. Для цієї групи, окрім програмних, учителям варто добирати позапрограмні задачі та завдання.

До другої групи належать старанні діти, для яких відмінне виконання завдань пов'язане з певним напруженням розумових сил, з пошуком, з подоланням труднощів. Це учні, про яких учителі говорять: беруть працьовитістю, посидючістю; встигають тому, що старанні й наполегливі.

Третя група включає дітей, які без допомоги справляються із задачами середньої складності, однак складні задачі інколи не можуть розв'язати.

До четвертої групи належать учні, які повільно осмислюють задачу, повільно розв'язують. Вони можуть у два, три рази менше зробити протягом уроку, ніж учні другої чи третьої групи, і їх ні в якому разі не можна квапити.

П'ята група, на думку педагога, включає окремих учнів, які взагалі не можуть

справитися із задачею середньої складності. Для таких дітей варто добирати спеціальні задачі та завдання, щоб завжди розраховувати на якийсь їх, нехай незначний успіх [4, 438-439].

Тому, при організації освітнього процесу в початковій школі необхідно пам'ятати, що немає абстрактного учня, до якого можна було б прикласти механічно всі закономірності навчання й виховання. Вчителю необхідно уміти правильно визначати на що здатний той чи інший учень. Мистецтво й майстерність навчання й виховання, вважав В. О. Сухомлинський, полягає в тому, щоб, розкривши сили й можливості кожної дитини, дати їй радість успіху в розумовій праці.

Тому, одним із напрямів організації навчального процесу в початковій школі є використання індивідуального підходу, коли всі учні просуваються вперед – одні швидше, інші – повільніше.

З метою реалізації результативного навчання з учнями молодшого шкільного віку необхідно, вважав В. О. Сухомлинський, «закласти міцний фундамент знань» [4, 445], якими необхідно навчити дітей користуватися [3, 127]. І в першу чергу звернути увагу на грамотність.

Викладати навчальний матеріал необхідно так, щоб підвести учнів до осмислення питань. З іншої сторони варто використовувати активне добування учнями знань тоді, коли розповідає, пояснює матеріал учитель.

У початковій школі варто вводити ігрові елементи. Педагог зауважував, що у нього є шістьсот «казкових» слів, тобто слів, які часто повторюються в дитячих казках. Він вважав, що «Навчання повинно міцно пов'язуватися з багатогранною грою розумових і фізичних сил, щоб ця гра пробуджувала яскраві, хвилюючі почуття, а навколишній світ поставав перед дітьми, як книжка, яку хочеться прочитати» [3, 125].

Висновки. Таким чином, організовуючи навчальний процес у початковій школі необхідно з використанням індивідуального підходу до учнів.

БІБЛОГРАФІЯ

1. Сухомлинський В. О. Інтерес до учіння – важливий стимул навчальної діяльності учнів // Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5-ти т. – Т.5. – К. : Радянська школа, 1977.– С. 7.
2. Сухомлинський В. О. Розвиток індивідуальних здібностей і нахилів учнів // Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5-ти т. – Т. 5. – К. : Радянська школа, 1977. – С. 122-138.
3. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям // Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5-ти т. – Т. 3. – К. : Радянська школа, 1977. – С. 7-282.
4. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям. Порада 5. Пам'ятайте, що нема й бути не може абстрактного учня // Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5-ти т. – Т. 2. – К. : Радянська школа, 1977. – С. 436-440.

ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ В. СУХОМЛИНСЬКОГО У КОНТЕКСТІ ВИКЛАДАННЯ МУЗИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ У МИСТЕЦЬКІЙ ШКОЛІ

Катерина ЦВІЛЮК

(студентка III курсу спеціалізації «Теорія музики»)

Кропивницький музичний фаховий коледж, м. Кропивницький

Науковий керівник – магістр музичного мистецтва Я. В. Долгіч

Анотація. У роботі розглянуто педагогічну концепцію естетичного виховання дітей В. Сухомлинського, визначено та розглянуто її ключові положення з огляду на пошуки актуальних підходів до викладання музичної літератури у мистецькій школі.

Ключові слова: В. Сухомлинський, музичне виховання, музична література, початкова спеціалізована мистецька освіта.

В умовах сучасного світу мистецька школа набуває великого значення у контексті естетичного та духовного виховання покоління, що підрастає. В умовах домінування у суспільстві гедоністичної естетики та відсування на другий план категорій художньої цінності та краси, саме ця навчальна інституція виступає одним із засобів естетичного розвитку особистості.

Призначена долучати дітей до високої культури через виконання творів та їх вивчення, мистецька школа володіє рядом дисциплін, спрямованих на формування спеціалізованих навичок та духовний розвиток учнів. У цьому процесі чи не найголовнішу роль відіграє предмет «музична література» – дисципліна, мета якої полягає у «вихованні національно свідомої гармонійної особистості зі сформованими базовими елементами художнього мислення» [5, с. 69].

В умовах сучасного соціального середовища перед викладачами музичної літератури у закладах початкової спеціалізованої освіти стоїть завдання у визначенні орієнтирів педагогічної діяльності. З огляду на сьогодення, її мета вбачається в естетичному вихованні дітей через розвиток їх музикальних здібностей, умінь усвідомлено й критично сприймати музику, а також здатності її переживати емоційно. На нашу думку, такими орієнтирами можуть стати погляди В. Сухомлинського. Його гуманістична концепція виховання, у центрі якої знаходиться духовний розвиток особистості, виглядає актуальною в сучасних умовах.

Це обумовлює мету дослідження, яка полягає у розгляді досвіду видатного українського педагога як підґрунтя викладання музичної літератури у мистецькій школі.

Важливе місце у спадщині В. Сухомлинського займає питання художньо-естетичного розвитку дітей. Педагог вважав, що цей процес є можливим лише через долучення учнів до краси мистецтва та навколишнього світу. Саме тому він комплексно вивчав потенціал засобів літератури, живопису, музики та впроваджував їх у цей процес.

В. Сухомлинський зазначав, що музика є ефективним засобом гармонійного розвитку особистості, формування її культури, збагачення духовного світу та єднання з красою. Він писав: «Музика поєднує моральну, емоційну та естетичну сфери людини. Музика є мовою почуттів» [3, с. 410].

Крім цього, педагог зазначав що, саме музика пробуджує в людині уявлення про прекрасне як у навколишньому середовищі, так і всередині себе. Також, саме цей вид мистецтва загострює емоційну чуйність, пробуджує яскраві уявлення, навіяні красою музичних образів, які стають основою асоціативного мислення. Нарешті, «без музичного виховання неможливий повноцінний розумовий розвиток дитини» [2, с. 64].

В. Сухомлинський вважав, що обов'язковою умовою інтелектуального та морально-духовного розвитку дитини є сприйняття музичних творів, розуміння їх сутності та відчуття краси. Нескладно помітити, що це відповідає сутності дисципліни «музична література» як засобу «становлення загальноестетичної культури учні» [6, с. 67], основними формами роботи при вивченні якої є слухання музики, осягнення її змісту та вивчення творчості відомих композиторів і виконавців.

У спадщині В. Сухомлинського спостерігаються певні практичні настанови та поради для педагогів, які є цінними з огляду на гуманістичний орієнтир при викладанні музичної літератури.

Педагог ставив на чільне місце процес прослуховування музики. Без цієї умови, на погляд В. Сухомлинського, неможливе пізнання світу почуттів людини, визначення духовного строю її життя, виховання естетичного смаку та здатності бачити красу у звичайних музичних речах. Він стверджував, що результатом цього процесу повинна стати емоційна реакція на музичний твір.

Тобто, від викладачів музичної літератури вимагається робити акцент на слуханні

музики. Зокрема, мова йде про збільшення обсягів матеріалу для аудіального сприйняття та скорочення масивів немuzичної інформації, якій зазвичай на заняттях з музичної літератури надається перевага. Проте сказане не означає, що спеціалізовані знання та вміння слід відсувати на другий план. Скоріше, тут варто дотримуватися певного балансу.

Крім значення самого факту слухання музики В. Сухомлинський зазначав, що одним із важливих завдань педагога є навчити дітей слухати музику усвідомлено. Для реалізації цієї мети, на думку педагога, важливе значення має коментар викладача перед прослуховуванням. Він обумовлюється необхідністю у поясненні та розповіді про реальну дійсність і фантастичні картини, що зображуються у музичних образах. На думку педагога, поетичне пояснення музики повинне підготувати учнів до сприйняття музичного твору. При цьому важливо спиратися на емоційну пам'ять вихованців, оскільки за допомогою слова можна створити картини, які пробуджують спогади про пережите, і відчуття, які налаштовують на сприйняття музики [1, с. 101].

І дійсно, у процесі вивчення музичної літератури дуже важливим є розвиток емоційного сприйняття музики. Та крім цього, у контексті дисципліни, яка вивчається з метою набуття певних професійних навичок, варто також говорити про розвиток умінь визначати композиційні закономірності музики, її теоретичні принципи, жанрові та стильові особливості. З огляду на це, коментар викладача також є важливим.

За В. Сухомлинським, після прослуховування музичного твору викладач повинен прагнути до створення такої атмосфери, у якій діти можуть невимушено передавати враження, почуття та емоції, надавати характеристику героям чи образам. Як зазначав педагог, якість та ефективність такої рефлексії можлива лише за умов прояву поваги та терпіння до дітей, врахування особливостей їх емоційного стану та надання свободи висловлювань й думок.

Цей кінцевий етап сприйняття твору є чи не найважливішим у вивченні музичної літератури. Такий підхід дозволяє не лише з'ясувати ступінь емоційної відповіді слухачів, але й сприяє розвитку навичок вербалізації слухачьких вражень та емоційного сприйняття.

Отже, педагогічні ідеї та досвід В. Сухомлинського сьогодні мають велике значення для естетичного виховання дітей у контексті спеціалізованої початкової мистецької освіти. Викладання музичної літератури за орієнтирами педагогічної системи В. Сухомлинського сприятиме вихованню творчо розвинених дітей, розвитку їх асоціативного мислення та емоційному сприйняттю навколишнього світу. Саме ці властивості людини є актуальними для сучасного соціокультурного середовища.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Галас О., Дзямулич Н. В. О. Сухомлинський про значення музичного виховання у формуванні гармонійної особистості людини. *Зб. наук.-метод. праць викладачів та студентів Луцького пед. коледжу* (Випуск 2). – Луцьк: Луцький педагогічний коледж, 2009. – С. 98–103.
2. Сухомлинський В. А. *Сердце отдаю детям*. – К.: Рад. школа, 1973. – 288 с.
3. Сухомлинский В. А. *Рождение гражданина*. – М.: Молодая гвардия, 1971. – 336 с.
4. Ткаченко Т. В. В. О. Сухомлинський щодо значущості музики й співу в гармонійному розвитку особистості. *Стратегічні питання світової науки*, 2009: мат. V Міжнар. наук-практич. Конф., 7–15 лютого 2009 р. Серія 9. Філологічні науки, психологія та соціологія, музика. – Пшемисль: Наука і освіта, 2009. – С. 84–86.
5. Удод Н., Пушкар Л. Використання досвіду В. О. Сухомлинського в музичному вихованні дітей дошкільного віку [Електронний ресурс] // Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. – 2018. – Режим доступу: <https://www.cuspu.edu.ua/en/vyvchennya-i-vprovadzhenntya-v-navchalno-vykhovnyu-protses-serednoyi-ta-vyshchoyi-shkoly-pedahohichnykh-idey-vasylya-sukhomlynskoho-2018-rik/sektsiia-3-vtilennia-idei-v-o-sukhomlynskoho-v-protses-doshkilnoi-ta-pochatkovoi-osvity/8308-vykorystannya-dosvidu-vo-sukhomlynskoho-v-muzychnomu-vykhovanni-ditey>

doshkilnoho-viku (дата звернення: 02.09.2021).

6. Українська та зарубіжна музичні літератури: програма для музичної школи, музичного відділення початкового спеціалізованого мистецького навчального закладу (школи естетичного виховання) / уклад. Я. А. Бодак, В. В. Гукова, О. В. Єпімахова, О. А. Карлова, В. В. Кулик, О. І. Полячок, О. М. Семирозум, Н. І. Смольська, І. М. Томасин. – Київ, 2008. – 86 с.

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ КРИЗЬ ПРИЗМУ ІДЕЙ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

Ірина ШКОЛЕНКО

*(магістрантка II курсу Навчально-наукового інституту
педагогіки і психології)*

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Н. М. Павлуценко

Анотація. У статті розглянуто ідеї В. О. Сухомлинського щодо формування культури мовлення учнів у сучасній початковій школі. Висвітлено досвід та ідеї видатного педагога в шкільному освітньому процесі.

Ключові слова: початкова школа, культура мовлення, учні початкових класів.

Постановка проблеми. Національна стратегія розвитку освіти України наголошує, що одним із головних завдань модернізації освіти є формування національно свідомої особистості, яка має високу культуру спілкування, усвідомлено ставиться до української мови, є мовленнєво компетентною в різних сферах спілкування. Велику роль у процесі становлення особистості відіграє мова, у якій відбивається сприйняття національної картини світу конкретною мовною особистістю. Ідеї Василя Сухомлинського з цього приводу, які були озвучені багато років тому і для багатьох педагогів не є новими, багато в чому збігаються з положеннями Нової української школи. Отже, питання формування культури мовлення учнів початкових класів і відображення його у педагогічній спадщині Василя Сухомлинського є надзвичайно актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом до творчої спадщини видатного українського педагога і вчителя Василя Сухомлинського щодо ролі рідної мови у формуванні національно-мовної особистості школяра зверталися О. Бобир, Є. Голобородько, А. Каніщенко, М. Кучинський, І. Лопушинський, Л. Мамчур, Г. Михайловська, М. Пентилюк, Т. Симоненко та ін. Дослідженнями проблеми формування культури мовлення займається низка сучасних науковців, зокрема Л. Мацько, О. Семенов, К. Климова, А. Коваль, М. Наумчук, Л. Паламар, В. Русанівський, Г. Сагач та ін. Вчені у своїх працях аналізували зокрема лінгводидактичні основи методики навчання рідної мови, запропоновані свого часу Василем Сухомлинським.

Мета статті полягає в науковому обґрунтуванні навчання мовленнєвої культури учнів початкових класів кризь призму ідей Василя Сухомлинського.

Виклад основного матеріалу. Культура мовлення учнів це не тільки володіння нормами усної і письмової літературної мови (орфоепія, наголос, слововживання, орфографія, морфологія, синтаксис), а також уміння використовувати виражальні можливості мови відповідно до мети висловлювання, комунікативної цілеспрямованості, умов спілкування. Узагальнену характеристику поняття «культура мови» подає Л. Мацько: «Культура мови – мовознавча наука, яка на основі даних лексики, фонетики, граматики, стилістики формує критерії усвідомленого ставлення до мови й оцінювання мовних одиниць і явищ, виробляє механізми нормування і

кодифікації» [4, 33].

Педагогічні умови ефективного формування культури мовлення учнів є комплексом взаємообумовлених заходів, що охоплюють концепцію й зміст, методичне забезпечення та організацію цього процесу. Культуру володіння рідною мовою людина вдосконалює протягом всього свого життя, адже предметом початкового шкільного курсу української мови, по суті, є тільки перший ступінь культури мови – правильність.

Найголовнішим недоліком мовлення сучасних учнів є використання молодіжного сленгу та територіальних діалектизмів. Обидва явища мають яскраво виражений психологічний аспект. Молодіжний сленг захоплює дітей своєю експресивністю, незвичайністю, несхожістю на унормоване мовлення. Діалектне середовище з раннього дитинства впливає на мову людини, часто створюючи серйозні перешкоди засвоєнню норм літературної мови.

Відомий український педагог В. Сухомлинський писав: «Мовна культура – це живодайний корінь культури розумової, усього розумового виховання, високої, справжньої інтелектуальності. Щоб правильно розмовляти й писати, треба прагнути до удосконалення своїх знань, набутих раніше, треба любити українську мову й свою справу» [3, 119].

Культура мовлення, на думку Василя Сухомлинського, – важливий показник особистості учня. Головним завданням початкового курсу української мови є формування у молодших школярів комунікативної компетентності. Розвиток навичок мовленнєвої діяльності передбачає роботу над побудовою діалогічних висловлювань, вони повинні мати комунікативну мету (запрошення, вітання, вибачення, оголошення тощо). Ефективність цієї роботи, з огляду на науково-методичну літературу та шкільну практику, значно підсилюється використанням різних допоміжних матеріалів, що може запропонувати вчитель. Це може бути план, ключові словосполучення, початок чи кінець майбутнього висловлювання, малюнок чи серія малюнків та ін.

Актуальною на сучасному етапі є оригінальна методика формування мовленнєвої культури особистості Василя Сухомлинського. На думку педагога, кінцевою метою навчання дітей рідної мови є формування психології особистості, яка душею відчуває слово, передає найтонші відтінки думки, почуттів, переживань, яка дбає про красу і культуру власного мовлення.

Одним із провідних чинників формування особистості дитини в мовленнєвому середовищі, на думку Василя Сухомлинського, є мовлення дорослих, слово вчителя, вихователя, які мають бездоганно володіти мовою, всіма її нормами, при цьому звертати увагу на вікові особливості дітей. Перед педагогами завжди постає питання: як же досягти того, щоб вихованці досконало оволоділи рідною мовою, знали її літературно-орфоепічні норми, доречно вживали образні вирази, фразеологізми, прислів'я та приказки, щоб мовлення їхніх учнів було емоційним, образним, виразним? У праці Василя Сухомлинського «Рідне слово» знаходимо відповідь на це запитання. Педагог наголошував на тому, що мова це матеріальне висловлення думки і дитина лише тоді знатиме її, коли разом зі змістом сприйматиме яскраве емоційне забарвлення рідного слова. Василь Сухомлинський зазначає, що без переживання краси слова розум дитини не може збагнути потаємних граней його змісту [1, 184].

У початковій школі учні практично засвоюють основи культури мови. Наприклад, слова ввічливості під час розмов. Учитель має навчити школярів користуватися словами ввічливості, пояснити необхідність використання цих слів, правильно запитувати і відповідати під час діалогу. У процесі побудови діалогу важливого значення набуває мовленнєва активність співрозмовників: уміння розпочати діалог, швидко зорієнтуватися в ситуації, знайти правильну, доречну відповідь [2, 114].

Василь Сухомлинський вважав, що роль рідного слова в початковій школі важко

переоцінити, адже у цей час у дітей пробуджується почуття захоплення кожним новим явищем. Педагог водив учнів на природу, де вони, побачивши надзвичайну красу лісу, луку чи річки, сприймали найтонші відтінки слова. В учнів з'являлося бажання відтворити свої думки в маленьких творах про природу. Саме ці твори-мініатюри, на переконання Василя Сухомлинського, є найважливішою формою роботи з розвитку мовлення молодших школярів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, з огляду на вищезазначене, можемо стверджувати, що мовлення учнів має бути не просто грамотним, виразним, чітким, а й емоційним. Шкільна практика переконує, що систематична цікава робота з елементами гри, ситуативні та проблемно-пошукові завдання сприяють формуванню комунікативних умінь та навичок, які з часом стають нормою культури мовлення і поведінки.

Ідеї і методичні рекомендації Василя Сухомлинського можуть бути творчо використані сьогодні вчителями початкової ланки освіти у їхній практичній діяльності для розвитку культури мовлення молодших школярів.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Богуш А. М. Педагогічні виміри Василя Сухомлинського в сучасному просторі / А. М. Богуш. – К., 2008. – 272 с.
2. Мамчур Л. І. Лінгводидактична спадщина В. О. Сухомлинського / Л. І. Мамчур. – Умань: Софія, 2009. – 184 с.
3. Мацько Л. І. Культура мови / Л. І. Мацько // Початкова школа. – 2003. – №5. – С. 33-35.
4. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в 5 томах / В. О. Сухомлинський. – К: Либідь, 2007. – Т.3 – 670 с.

ПОГЛЯДИ В. СУХОМЛИНСЬКОГО НА ПРОБЛЕМУ НАВЧАННЯ ВАЖКИХ ДІТЕЙ

Тетяна ЯКИМОВИЧ

*(магістрантка II курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету педагогіки, психології та мистецтв)*

*Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький)*

Науковий керівник – д. пед. н., професор Т. Я. Довга

Анотація. У статті проаналізовано погляди В. Сухомлинського щодо навчання важких дітей в умовах звичайного класу. Показано особливості роботи з такими учнями в Павлівській середній школі, розкрито ідеї, покладені в основу створення інклюзивної освіти в нашій країні.

Ключові слова: В. Сухомлинський, Павлівська школа, навчання, важкі діти, педагогічний колектив, інклюзивна освіта.

Актуальність теми. Видатний український педагог-гуманіст В. Сухомлинський ще у середині ХХ ст. одним із перших переконливо довів, що учні, яких нині називають «діти з особливими освітніми потребами», повинні навчатися поруч з однолітками в звичайному класі. Він відстоював ідею гуманізації навчання і виховання та залишив багато цінних порад й рекомендацій, які в умовах реформування вітчизняної освіти набувають особливої значущості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процес навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітньої школи вивчають вітчизняні науковці, а саме: В. Бондар, А. Колупаєва, В. Ляшенко, Т. Лорман, Н. Софій, З. Шевців, Н. Ярмола та ін. Використання спадщини В. Сухомлинського з метою її упровадження в процес інклюзивного навчання аналізують сучасні дослідники І. Баранюк, Н. Кравець,

Л. Прядко та ін. Зокрема, не втрачають актуальності погляди видатного педагога на навчання важких дітей у звичайному класі.

Мета статті. Проаналізувати погляди В. О. Сухомлинського на проблему навчання важких дітей, показати особливості впровадження його ідей в розвиток інклюзивної освіти на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. Василь Олександрович Сухомлинський приділяв особливу увагу дітям, у яких були труднощі в навчанні – з різних причин воно давалось їм нелегко. Такі діти, на думку директора Павлівської школи, потребували особливого ставлення до себе. На переконання В. Сухомлинського, це «тугодуми, жваві, рухливі, яких можна назвати «важкі», і справді важкі – з непростими долями, з психічними вадами, навіть розумово відсталі, тобто діти з особливими потребами, яким більше, ніж будь-яким була потрібна індивідуальна, особиста траєкторія розвитку, особливі виховні методики» [2, с. 74].

В. Сухомлинський наполягав, щоб учителі були особливо уважними до таких дітей. Він писав про них у праці «Розмова з молодим директором школи» (в розділі «Важкі діти»), де стверджував, що успіхи важких дітей – це віра вчителя в їхні сили: «Це воістину велика мудрість, людська терплячість вихователя: протягом багатьох тижнів бачити, як у дитини нічого не виходить, як маленькі, дуже скромні досягнення даються їй нелегкою працею, і водночас бути переконаним у тому, що в дитини зрештою вийде те, до чого вона прагне» [5, с. 511].

На думку досвідченого педагога, «на кожному уроці важка дитина повинна робити якийсь, нехай дуже незначний крок на шляху пізнання, досягати якогось успіху. Не бійтеся того, що протягом кількох тижнів, можливо, і кількох місяців важка дитина виконує завдання не тієї складності, що основна маса учнів. Нехай виконує спеціально дібрані для неї завдання – оцінюйте їхній результат. Це стане могутнім емоційним поштовхом. Душевна чуйність, знання психіки дитини, терпіння і наполегливість – усе це сприяє тому, що розумовий розвиток важкої дитини поступово вирівнюється, вона перестає бути важкою» [5, с. 525].

О. Сухомлинська в своїх спогадах відзначає: «Наблизити максимально педагогічну теорію до психічних, духовних потреб такої дитини, розвинути її можливості, не оминати увагою кожен дитину – ось це і було в Павлівській школі підґрунтям, основою для розвитку гуманності, людяності. Бо виховання таких дітей – це особливий екзамен на гуманність» [2, с. 74].

У статті «Найвідсталіший у класі ...» В. Сухомлинський говорив про специфіку виховання таких дітей, стверджуючи, що «це тривалий, одноманітний, пекельно складний і болісно важкий посів, насіння якого дає паростки тільки через кілька років. Ця праця вимагає також виняткової поваги до людської особистості» [3, с. 590].

Директор Павлівської школи переконував учителів у необхідності залучити дитину до цікавої діяльності, знайти для кожної дитини посильну розумову працю, допомогти їй подолати труднощі, розвинути в неї почуття успіху та власної гідності. В книзі «Серце віддаю дітям» В. Сухомлинський стверджував, що «радість праці, радість успіху у навчанні – перша заповідь виховання», тому «в наших школах не повинно бути нещасних дітей – дітей, душу яких пригнічує думка, що вони ні на що не здатні» [6, с. 164].

В роботі «Розмова з молодим директором школи» наводиться той факт, що за керівництва В. Сухомлинського в Павлівській школі працювала спеціальна психологічна комісія, до складу якої входили шкільний лікар та 7–8 учителів, що мали «найбільш глибокі знання і досвід практичної роботи». До того ж, «обов'язковою умовою роботи в

психологічній комісії є вміння вчителя розуміти духовний світ дитини» [5, с. 456].

Перебуваючи на посаді директора, В. Сухомлинський проаналізував і узагальнив багаторічну працю педагогічного колективу Павлівської школи з учнями, що мали затримку в розумовому розвитку. Він писав: «За 35 років через мої руки пройшло 107 дітей, яких я з певністю називаю малоздібними, навіть слабоумними («слабкий ум» – хіба це не найточніше визначення суті біди?)» [3, с. 587].

За таких умов важливим для педагогічної теорії і практики є той факт, що усі 107 дітей із затримкою психічного й розумового розвитку закінчили школу та «стали повноцінними, освіченими людьми. 55 з них закінчили X клас; 25 – після VII і VIII класів вступили в технікуми й здобули середню спеціальну освіту; 17 – закінчили профтехучилища і вечірню середню школу, 8 – здобули спеціальність на курсах. Два чоловіки через серйозне захворювання своєчасно не змогли закінчити VIII клас й здобули восьмирічну освіту через кілька років. Із 107 чоловік 13 отримали вищу освіту» [1, с. 201].

Вважаємо, що в основу сучасної інклюзивної освіти покладено таку ідею В. Сухомлинського: «Гуманну місію школи і педагога ми вбачаємо в тому, щоб врятувати цих дітей, увести їх в світ суспільства, духовного життя, краси цілком повноцінними і щасливими». При цьому винятково важливим видатний педагог вважав те, «щоб, перебуваючи в атмосфері повноцінного духовного життя школи, недостатньо здібна дитина ніколи не відчула своєї «неповноцінності»» [4, с. 86].

Висновок. В. Сухомлинський завжди опікувався важкими дітьми, він закликав педагогів ставитися до них з людяністю, не давати їм відчуття себе нещасними. Багаторічна практика навчання таких дітей у Павлівській школі послужила підґрунтям для виникнення інклюзивної освіти в Україні. Погляди видатного вченого на проблему навчання важких дітей залишаються актуальними для сучасних педагогів, що працюють в інклюзивних класах.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. «Обережно: дитина»: В. О. Сухомлинський про важких дітей: Темат. зб. / упор. Т. В. Філімонова; за наук. ред. проф. О. В. Сухомлинської. Луганськ: Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2008. 264 с.
2. Сухомлинська О. В. Школа Сухомлинського у Павлівці – погляд крізь призму часу: науково-популярне видання. К.: Педагогічна думка, 2013. 124 с.
3. Сухомлинський В. О. Найвідсталіший у класі ... *Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5-ти т.* К.: Рад. школа, 1977. Т. 5. С. 584–590.
4. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості *Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5-ти т.* К.: Рад. школа, 1976. Т. 1. С. 55–208.
5. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором. *Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5-ти т.* К.: Рад. школа, 1977. Т. 4. С. 393–628.
6. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. *Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5-ти т.* К.: Рад. школа, 1976. Т. 3. С. 7–282.

**ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
ДЛЯ СТУДЕНТІВ ТА МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ**

***ВИВЧЕННЯ Й ВПРОВАДЖЕННЯ ІДЕЙ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО
В ПРАКТИКУ СЬОГОДЕННЯ***

Підписано до друку 22.09.2021. Формат 60×84/8
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. арк. 10,5. Наклад 100.

*ВІДДРУКОВАНО: ФОП Піскова М.А.
м. Кропивницький, вул. Тараса Карпи, 17–11.*

*СВІДОЦТВО ПРО ДЕРЖАВНУ РЕЄСТРАЦІЮ
№ 2444000000027816 від 18.08.2016.*

